بەرگی یەکەم

کوردستان

لەبەڵگەنامەکانی کونسڵی فرەنسیی لەبەغدا ساڵی

1919

نەجاتی عەبدوڵڵا

لەفرەنسییەوە کردوونی بەکوردی،

پێشەکیو پەراوێزی بۆ نووسیون

٩٥٦,٧١

ك ٣٢٨ كوردستان لەبەڵگەنامەكانی كونسڵی فرەنسیی لەبەغدا ساڵی ١٩١٩
وەرگێڕانی نەجاتی عەبدوڵڵا. ـ سلێمانی/ چاپخانەی شڤان،/ ٢٠٠٤.
١٧٢.ل.
١. عیراق . كوردستان . مێژوو . ا. ناونیشان ب . وەرگێڕ

- زنجیرە: ٣
- ناوی كتێب: كوردستان لەبەڵگەنامەكانی كونسڵی فرەنسیی لەبەغدا ساڵی ١٩١٩
- بەرگی یەكەم
- بابەت: بەڵگەنامەی مێژوویی
- وەرگێڕانی لەفەرەنسییەوە: نەجاتی عەبدوڵڵا
- تایپ: وەرگێڕ
- چاپخانە: شڤان
- بەرپرسی چاپ: سدیق سالح
- تیراژی چاپ: ٥٠٠ دانە
- ژمارەی سپاردن (٤٣٩)ی ٢٠٠٤
- چاپی یەكەم: سلێمانی ٢٠٠٤

لەبڵاوكراوەكانی

بنكەی ژین
بۆ بوژاندنەوەی كەلەپووری بەڵگەنامەیی و رۆژنامەوانیی كوردی

پێشکەشە بە :

ئەم بەرگی یەکەمە

بۆ ڕێزلێنان لە گیانی پاکی

حەمدی بەگی بابان (1870-1960)،

ئەو سەرکردە کوردەیەی کە ساڵی 1919

داوای کۆنفیدراسیۆنێکی کوردی لە دەسەڵاتدارانی ئینگلیز

کردووە کە لە کفری-خانەقین تا وان-بتلیس- دیاربەکر و

ئەدەنە دەگرتەوە، کە بەلای کەمیەوە دەبوو دوو هەرێمی

دیکەی کوردیشی بچێتە سەر لە باکووری ڕۆژئاواوە.

دیاری و پێشکەشە.

وەرگێر

پێشگووتار

ڕەنگــە ســاڵەکانی دوای یەکــەمین جــەنگی جیــهانی و هەڵوەشــاندنەوەی ئیمپراتۆریای عوسمانی بۆ خۆی بۆ کورد لەو ساڵە گرینك و چارەنووسسازانە بن کە پڕبن لە ڕووداو و پێشهاتی سیاسیی گرینگ. لە نێو ئەم ساڵانەدا ساڵی 1919 لە هەموو ڕوویێکەوە شایانی لێکۆڵینەوە و گرینگی پێدانی تایبەتە.

هەر دوای داگیرکردنی بەسرە لـە لایـەن سوپای بریتانیـای فەخیمـە لـە 23 ی ئاداری 1914، هاوپەیمانەکان لـە بەسرە جێگیر بوون و دواتر پێ بە پێ ی بـە شــوێنداچوونی ڕووداوەکــان شــۆڤار و کونســل و کــارداره سیاســیەکانی هاوپەیمانـەکان لـە گـەڵ بـەرەو پێشـەوچوونی هاوپەیمانـەکان کەوتنـە کـاری سیاسی و لـە لایـەنی فرەنسییەوە شـارل ڕۆ Charles Roux وەکـوو کونسـلی فرەنســا لــە بەســرە کەوتــە کــارکردن و دواتریــش دوای ئاگربەســی مـۆدروس Moudras لـە 30 تشـرینی یەکـەمی 1918 دوای ئـەوەی هـەر سـێ ویلایەتی بەسرە، بەغدا و موسل کەوتنە ژێر دەسەڵاتی بریتانیا، کونسلخانەی فرەنسی بە ڕەسمی لە سەرەتای ساڵی 1919 لـە بەغدا کرایەوە و ئەم ئەرکە بە شارل ڕۆ Charles Roux سپێردرا و ڕەوانەی بەغداکرا.

فرەنســا و بریتانیــا دوو هاوپــەیمانی کۆلۆنیالیســتی ئـەورووپی کەوتنـە دابەشـدانی ناوچەکـە بـۆ خۆیـان و زۆر بـە گـەرمی بایـەخیان بـەم ناوچـە داگیرکراوانە دەدا و وەکوو سەرچاوەی خێر و بێر تەماشایان دەکرد. ڕاپۆرت و برووسکەنامەکانی کونسلخانە لـە بەغداوە بۆ وەزارەتـی جەنگ لـە پاریس پـێ لەسەر ئەم ڕاستییە دادەگرن. ئارشیفی کۆشکی ڤانسێن château de Vincennes بەشی سوپای زەمینی کە یەکێك لـە ئەرشیفە هەرە دەوڵەمەندەکانی فرەنسایە. بەشی زۆری برووسکەنامە و بەڵگەنامەکانی کونسلخانەکانی فرەنسای تێدایە، لە ناویشیاندا بەڵگەنامەکانی کونسلی فرەنسا لە بەغدا. خۆشبەختانە من لە ناو ئەم

ئەرشیفخانە نایابەدا لە ناو کارتۆنەکانی تایبەت بە ساڵەکانی 1917[1]–1921 لە ناو ئەو برووسکەنامانەی کە شارل رۆ Charles Roux لە بەغداوە بۆ پاریسی هەناردوون.، هەموو ئەو بەڵگەنامانەی سەروساختێکیان لە گەڵ مێژووی ئێمەدا هەیە و من بەردەستم کەوتوون لێرەدا کراون بە کوردی و هاوکات لە گەڵ ئۆرگیناڵە فرەنسیەکە بەسەریەکەوە بڵاوکراونەتەوە.

ئەم بەرگی یەکەمە پێم باشبوو تەنها تەرخانی ساڵی 1919 بکەم و بەرگەکانی دواتر تەرخانی ساڵەکانی دواتر بکەم. ئەم بەڵگەنامانە چونکوو بۆ کاری نهێنی و بە مەبەستی زانیاری کۆکردنەوە نووسراون و زۆر نهێنین، بۆیە ئەمە روویێکی زۆر راستبێژی دەداتە بەڵگەنامەکان.

لە وەرگێرانی ئەم بەڵگەنامانەدا رووبەرووی دوو گرفتی زۆر گەورە بووینەوە کە زۆرجار دەگەیشتە ئەو ئاستەی ساردیان دە کردمەوە و هەر خەریکبوو دەستبەرداری وەرگێرانیشیان ببم.

یەکەم: بە داخەوە لە زۆر جێگەدا و بە شێوەیەکی زۆر دووبارە و چەند بارەبوو تەنها نووسراوە (ووشەی نهێنی) mot passé کە ئەمە کۆدی نهێنی نێوان کونسلخانە و وەزارەت بووە لە پاریس، کە وادەبێ ووشە نهێنییەکە بەراستی نازانرێ چییە. یان لە زۆر جێگەدا نووسراوە (gr.faux) کەس نازانێ مەبەست لەم (gr.faux) انە چییە کە وا پێدەچێ مەبەست لەمە گروپێکی نەناسراو یا ووشەیەکی نەخوێندراو بێت یان هەر بە ئەنقەست بەمشێوەیە نووسرابێ ، ئێمە لەمبارەیەوە راوێژی پسپۆرەکانی ئەم بوارەشمان کرد بەڵام بە داخەوە شتێکمان وەگیر نەکەوت، بۆیە بریارماندا لە جیاتی ئەم ووشانە، واتە لە هەر جێگەیەکدا لە دەقە فرەنسییەکە نووسرابێ (gr.faux) یا (1 gr.faux) ئێمە لە بریتی بە کوردی نووسیومانە (ووشەیەکی نەناسراو).

---

[1] ئەم بەڵگەنامانەی ئێرە بە پلەی یەکەم لەم زنجیرە کارتۆنانەی خوارەوە وەرگیراون و کراون بە کوردی :

1- 6 N 196 (Fonds Clemenceau) – Rensignements levant 1917-1921
2- 7 N 1648 - Attachés militaires- Turquie (1917-1919).

دووەم: گرفتی دیکەمان ئەوە بوو کە بەڵگەنامەکان هەر بەراستی بە فرەنسییەکی زۆر بێسەروبەر و ناقۆڵا نووسراون کە بەراستی وەرگێرانییان کارێکی هێندە ئاسان نییە. بەڵام هەرچۆنێك بوو بیتم لە وەرگێرانی بەرگی یەکەم نا کە ئێستە لەم بەرگەدا (68) بەڵگەنامەمان کۆکردووەتەوە. بێگومان رەنگە هێشتا زۆر بەڵگەنامەی دیکە هەبن کە بەر دەست من نەکەوتبن، بەڵام بە هەموو شێوەیەك ئێمە لامان وابوو جارێ ئەوەندەی بەردەستخراون و دۆزراونەتەوە با بڵاوبکەینەوە، خۆ دواتر ئەگەر خوا کردی و سەدان و هەزار بەڵگەنامەی دیکە مابوون ئەوا زۆر چاکتر و دیمانەیان بە خێر و لە چاپەکانی داهاتوو هەمووی بەسەریەکەوە بڵاودەکەینەوە.

لە رووی چۆنیەتی وەرگێرانەوە، دەبێ بگوترێ من لە وەرگێرانی ئەم بەڵگەنامانەدا تا ئەوەندە بۆم کرابێ هەوڵمداوە یەکەم جار ناوەرۆك و مەبەستی بەڵگەنامەکان بپارێزم و هێندە بەتەك دارشتنەوەی زمانەوانییەوە نەبووم. ئامانجێك کە من لەم وەرگێرانەدا لەبەرچاوم گرتبوو زێتر پاراستنی رۆحی بەڵگەنامەکان بوو بە جۆرێك نەکەمە داوی ئەوەی شتێك بە کوردی دابرێژمەوە کە خاوەنەکەی مەبەستی نەبووە وا بڵێ، بۆیە ئەگەر لە برێك جێگەدا کوردیی بەڵگەنامەکان ووشك و رەق بن، ئەوا تەنها بۆ لەبەرچاوگرتنی ئەم نوختە خاڵە دەگەرێتەوە.

خاڵێکی دیکە کە حەزدەکەم سرنجی خوێندەوارانی بۆ رابکێشم ئەوەیە ، لای من زمان ئۆرگانێکی زیندووە و ناکرێ رێگەی نەدەین گەشە نەکات و ووشە و ڤۆکابیولێری نوێ بە خۆوە نەگرێ، بەم پێیە ئێمە لامان وایە نابێ لە ووشە وەرگرتن و ووشە خواستن بترسین. لەم روانگەیەوە ئێمە لەم وەرگێرانەدا کۆمەڵێك ووشەی بێگانەمان بەکارهێناوە وەك سێنترالیزەکردن، کۆمینیکاسیۆن، دیپارتومان، سێرڤیسی سیاسیی، کۆمیسێری سیڤیل، ئۆپێراسیۆن و هتد کە من پێم وایە بەکارهێنانی ئەم ووشانە دەرگا بە رووی دەوڵەمەندی زمانی کوردی دەکەنەوە و دەبن بە خزمەتکاری بێئەرکی زمانەکەمان و نابنە جێگەی مەترسی و

خۆ نەکەن زمانەکان لەو سنوورەی ئێستە تێیدایە دەوڵەمەندتر نەکەن ئەوا هیچ زیانێکیان نابێ.

ماوەتە سەر ئەوەی بڵێم ئەم بەرهەمە دەستپێکی پرۆژەیەکی گەورەیەی وەرگێڕانی بەڵگەنامە فرەنسییەکانە لە بارەی کوردەوە[2] کە ماوەی پێنج ساڵ زیاترە کاری لەسەردەکەین، بەو هیوایەی ڕۆژێك ئەوەندە دەرفەتمان ببێ ئەم پرۆژە گەورەیە تەواو بکەین.

دواجار حەزدەکەم ئەوە بلێم کە وەرگێڕانی ئەم بەرگی یەکەمە بە پلەی یەکەم بە هاندان و دنەدانی برای خۆشەویستم کاکە سدیق ساڵح بووە کە ڕەنگە ئەگەر ئەو هاندانە نەبوایە جارێ وازوو نۆرەی ئەم وەرگێڕانە نەهاتبووایە. هاندان و پشتگیری برای خۆشەویستم کاکە سدیق هەربەندە نەوەستا بەڵکو هەر خۆیشی بەرپرسیارێتی چاپ و بڵاوکردنەوەی ئەم بەرگەی لە ئەستۆ گرتووە، بۆیە ئێستە کە ئەم بەرگی یەکەمە بڵاودەبێتەوە بە پلەی یەکەم بۆ ئەو هاندان و پشتگیرییە گەرمەی ئەو دەگەڕێتەوە کە لە دڵەوە سوپاسی دەکەم و بە هیوام خوا لە نموونەیان زۆربکات. هەر لەم دەرفەتەدا حەزدەکەم سوپاسی زۆری هاوسەری خۆشەویستم فاتیمە ئەحمەد موراد بکەم کە ئەزیەتی کێشا دەقە فرەنسی و کوردیەکەی بەیەکەوە بەراورد کردن و لە ڕاستکردنەوەی برێك هەڵەدا دەستگیرۆیی کردم. ئەگەر ئەم بەرهەمە خزمەتێك بە ڕوونکردنەوەی حەشارگە زۆر و زەوەندەکانی مێژووی کورد بکات ئەوا گەلێك دڵشاد دەبم.

نەجاتی عەبدوڵڵا

پاریس، 6-4-2004

---

[2] ئەم بەرهەمە دووەمین زنجیرەی ئەم کارەیە کە بە دەستمانەوەیە، کاری یەکەممان وەرگێڕانی کۆمەڵێك دەکۆمێنتی دەگمەنی فرەنسیی بوو لە بارەی شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری بە نێوی (شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری لە بەڵگەنامەکانی فرەنسییدا 1879–1882) کە ساڵی 2004 لە ئەلمانیا لە لایەن پرۆژەی کوردۆلۆگی زانکۆی ئازاد لە بەرلین لە ژێر زنجیرە (40) چاپ و بڵاوکرایەوە.

بەشی یەکەم

بەڵگەنامەکان

بەڵگەنامەی ژمارە : 1*

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا 2 ی ئاداری 1919 کاتژمێر 9 و 50 دەقیقە.

(4 ی مانگ لە کاتژمێر12 و 35 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 118.

ئیسماعیل بەگی شێخی ئێزدییەکان دواجار گەیشتە بەغدا. ئەم شێخە بەر لە دەستبەسەرداگرتنی موسڵ، توانیبووی متمانەی مولازم لیچمان[3] Leachman بۆ خۆی بباتەوە: شێخ ئیسماعیل باوەڕی بە لیچمان هێنابوو کە ئەو تاقە کەسێکە کەوا بتوانێ سەرکردایەتی هۆزەکەی بکات و ئەمیش سەرکردایەتی ناوچەی سنجاری سەر بە مووسلی پێبەخشیووە. لیچمان دوای ئەوەی هەست بە هەڵەکەی خۆی دەکات بە تایبەت لە لەزەری ئایینییەوە، کە ئێزدییەکان سەرۆکی رێزلێگیراویان هەیە وەکوو پاتریارش کە سەعیدی[4] برازای هەقی ئیسماعیلە کە

---

* هەموو ئەم ژمارانەی ئێرە کە دەکەونە سەرووی بەڵگەنامەکانەوە لە دانانی ئێمەن و هیچ پێوەندییەکیان بە بەڵگەنامە ئۆرگیناڵەکانەوە نییە، وەرگێر.

[3] کۆلۆنێل لیچمان لە 8-11-1918 ئیدارەی موسڵی بەدەستەوە گرت (کە پارێزگایەکانی هەولێر، دهۆك و موسڵی دەگرتەوە). سەردانی تەلەعفەر، شەنگال، زاخۆ، ئامێدی، دهۆك، بیرە کبرا و ئاکرێ ی کرد و لە بریتی فەرمانکارە تورکەکان حاکمانی سیاسی لێوە دامەزراندن، بگەڕێوە: د. عزیز الحاج، القضیة الکردیة فی العشرینات، الموسسة العربیة للدراسات و النشر، بیروت، 1985، ص: 93.

[4] سەعید بەگ کوری عەلی بەگی کوری حوسێن بەگی گەورەی کوری حەسەن بەگە. ساڵی 1921 لە دایکبووە، ساڵی 1913 باوکی دەکوژرێ و میان خاتوونی دایکی کاروبارەکان بەرێوە دەبات، ساڵانی 1919-1920 لە گەڵ ئامۆزاکەی ئیسماعیل لە کێشەدابون بەڵام دواتر ئاشتبونەوە، ساڵی 1942 کۆچی دوایی کردووە، بنۆڕە: میر بصري، اعلام الکرد، منشورات ریاض الریس للکتب و النشر، لندن، 1991، لا: 236، وەرگێر.

تا ئەو دەم تەنها سەرکردایەتی خەڵکە دەشتنشینەکانی کردووە؛ لە ئەنجامدا سەرکردایەتی تەواوەتی لە جیاتی ئیسماعیل بە سەعید بەخشرا و ئیسماعیل لە ویلایەتی مووسل دوورخرایەوە، ئێستە لێرە لە ژێر ئیقامەی زۆرەکی résidence forcé دایە.

ئینگلیزەکان بە نیازچاکی ئێزدییەکان سەرسامبوون، داوایان لێکردوون عەریزەیەك مۆربکەن پرۆتێکتۆرای خۆیان دیاری بکەن؛ لیچمان پێیگووتوون لە نێوان حکومەتی ئیسلامی و حکومەتی بریتانیدا سەرپشکبن، بێگومان ئەوان کە موسلمان نین، ئاساییە ئەمەی دوایی هەڵبژێرن.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 2

وەزارەتی کاروباری هەندەران
شیفرە خوێندنەوە
بەغدا، 25 ی ئاداری 1919 کاتژمێر 7 و 15 دەقیقە.
(26 ی مانگ کاتژمێر 15 گەیشتووە)
ژمارە 176.

شێخ عەبدولقادر، کۆنە پەرلەمانتاری کورد کە لەوانەیە ئێستەکە لە کۆنستانتینۆپل بێت، وا دیارە خاوەنی نفوزێکی زۆر و مامەڵەیەکی چاکە و هاوسۆزی لە گەڵ مەسیحیەکاندا هەیە. ئاغا پەترۆس[5] داوای لێکردم ئەمە بخەمە بەر دیدی بەرێزتان و هەروا بۆبەردەم کۆمیسێریای بەرزمان لە رۆژهەڵات.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

---

[5] ئاغا پەترۆس باز، دوای کوشتنی مار شەمعوون لە ناو گێژەنی ململانێ ی سەرکردایەتی سیاسی لە ناو ئاسووریەکاندا وەدیارکەوت. ئاغا پەترۆس پیاوێکی هەڵەشە، سەرەڕۆ، جەسوور، شەرانی و فێڵبازبوو، ئەم پیاوە سونگەی زۆر شەری خویناوی نێوان کورد و ئاسووریەکان بووە و لە رێگەی هاوهەستی ئایینییەوە خۆی لە ئینگلیز نزیککردەوە و ئینگلیزیش بۆ ئارمانجەکانی خۆیان خستبوویانە گەر و بە خەیاڵی نیشتمانێکی نەتەوەیی ئاسووری وەکوو دەسکەلا بەکاریان هێنا. بگەرێوە بۆ: عبدالمجید حسیب القیسی، الاثوریون، منشورات مرکز الموسوعات العالمیە- لندن، 1999، ص: 19-22.

بەڵگەنامەی ژمارە : 3

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا،31 ی ئاداری 1919 لە 1 و 20 دەقیقە.

(2 ی نیسان لە کاتژمێر13 و 30 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 200.

بۆ بەدوا داچوونی تێلیگرامی ژمارە (178) م.

ئەمەیان دەکۆمێنتێکی نوێ ی نهێنییە کە باسی داخوازییە نەتەوەییەکانی کوردێک دەکات لە بەغدا کە بەرژەوەندی و سیاسەتی کاردارە ئینگلیزەکان ئاماژەیان بۆکردووە. دەکۆمێنتەکە هی مانگی دیسامبەرە و بەمشێوەی خوارەوە نووسراوە:

"حەمدی بەگ[6] ئارەزوو دەکات کۆنفیدراسیۆنێکی کوردی[7] confédération kurde لە ژێر چاوەدێری بریتانیا دروستببێ کە بەشەکانی کفری – خانەقی تا

بنکەی ژین
www.zheen.org

[6] حەمدی بەگی بابان (1870– 18 ی تشرینی دووەمی 1960)، کوری موحەمەد پاشای خدێوی کوری سلێمان پاشای کوری ئاورەحمان پاشایە. حەمدی بەگ خویندنی لە ئەستەموڵ لە کولیەی مەلەکی شاهانە تەواو کردبوو و زمانەکانی تورکی، ئینگلیزی و فرەنسەوی دەزانی بەلام بەداخەوە نەیدەزانی بە شێوەیەکی تەواو بە کوردی قسەبکات، چونکو لە کوردستان گەورە نەبووبوو. لە دەورانی سولتان عەبدولحەمید یەکێك لە داخوازیکارەکانی ئازادی بوو و لەم پێناوەدا تووشی زیندان بووە و ساڵی 1908 ئازاد بووە.

دوای تێکچوونی پێوەندی نێوان ئینگلیزو شێخ مەحموود 1919 ئینگلیز لە بیری ئەوەدابوون دەورێك بە حەمدی بەگ بدەن بەو پێیەی لە بنەماڵەی ناوداری بابانەکانە ، شوێنی شێخ مەحموودی پێپربکەنەوە، نۆڤەمبەری ساڵی 1919، گەشتێکی کوردستانی کرد و سەری سلێمانی، پشدەر، رانیە، هەڵەبجە و پێنجوینی دا و دواتر گەرایەوە بەغدا و تێگەیشت خواستی ئەم و ئینگلیز زۆر لێکدوورن، گەرایەوە بەغدا و گۆشەگیری لە ژیانی سیاسی راگەیاند و دواتر ساڵی 1926 پەریوەی لەندەن بوو و لە ماوەی جەنگی دووەمی جیهانی زۆری تاڵاوی ژیان چێشت و دواجار هەر لە ئاوارەییدا کۆچی دوایی کرد، بۆ باسێك بە داوێنتر بگەرێوە بۆ: جمال

بابان، بابان في التاريخ و مشاهير البابانيين، بغداد ، 1993، ص: 153-156.، مير بصري، اعلام الكرد، منشورات رياض الريس للكتب و النشر، لندن، 1991، ل: 159-161، وەرگێڕ.

[7] مێژووی بزووتنەوەی کوردایەتی هیچ کاتێك مێژوویێکی سەرتاسەری نەبووە و هیچ کاتێکیش قۆناغەکان و ئارمانجەکانی ئەم بزووتنەوەیە تەواوکەری قۆناغەکانی پێش خۆیان نەبوون. بە پێچەوانەوە بزووتنەوەی کوردایەتی زۆر دیاردەی پارادۆکسال و ناکۆکی بەرهەمهێناوە کە جێگەی تێرامان و خوێندنەوەیەکی هێمنانەیە. تێرامانێك بە مێژووی بزووتنەوەی کوردایەتی دەمانگەیەنێتە ئەو دەرئەنجامەی کە ئەم بزووتنەوەیە هەر لە دەورانی شێخ عوبەیدوللای نەهریەوە 1880 تا کۆتایی جەنگی دووەمی جیهانیش تەنها بۆ سەربەخۆیی کوردستان و رزگاری کوردستان تێکۆشاوە و هەر لە ژێر ئەم دروشمەشدا خەباتی کردووە. کەچی لە دوای جەنگی دووەمی جیهانی بەولاوە تا رۆژی ئەمرۆشی لە گەڵدابێ بزووتنەوەی کوردایەتی بزووتنەوەیەکی پارچەپارچە و ناوچەیی بووە و هەمیشە پاشکۆی ئەو دەوڵەتانە بووە کە کوردی تێدا ژیاوە، بەمجۆرە بازدانێك لە بیری کوردستانیبوونەوە بۆ بیری ژەنگگرتووی هەرێمچێتیانە زۆر بە زەقی بە سەر مێژووی ئەم پەنجا ساڵەی کوردایەتییەوە دیارە کە دوایینجاریان لە گەڵ دروشمی "ئۆتۆنۆمی" و "خودموختاری" ی نەگریس گەیشتە چڵەپۆپەی هەرەسهێنان و زەلیل بوون.

مێژووی ئەم پەنجا ساڵەی کوردایەتی نەوەیەکی سیاسی گۆشکردووی بە بیری دوور لە کوردستانیبوون و بروا بە خۆ نەبوو و لەرزۆك دروستکرد بە جۆرێك کە نەتوانن هیچ کاتێك سوود لە دەرفەتە مێژووییەکان وەربگرن، نەوەیەکی گەورە بوو لە ناو جەنگێکی دەروونی پەنجا ساڵە کە دوژمنانمان بە چەپ و راست لە گەڵیان کردووین. مرۆ ئێستە کە ئەم بەڵگەنامانە دەخوێنێتەوە چەند پرسیاری زۆری لە لا دروستدەبێ: چۆن ساڵی 1919 واتە 85 ساڵ بەر لە ئێستە کورد هەر لە وەزعێکی بێبەراورد نالەبار و خراپتر لە ئێستە لە هەموو روویێکەوە، داوای کۆنفیدراسیۆنێکی کوردی *confédération kurde* کردووە کە پێنج جار فراوانتر بووە لەو " فیدرالیەی" ئەمرۆ کورد خەونی پێوەدەبینێ، مرۆ دەپرسێ داخۆ ئەمە هەڵەی مێژووە کە بزووتنەوەی کوردایەتی بەو هەموو مێژووە دووروودرێژەی خۆیەوە، فیدرالی کردۆتە "نووشتە" و پێی وایە شتێکی زۆری داواکردووە. ئێستە دوای بڵاوبوونەوەی ئەم بەڵگەنامانە هەق نییە ئیدی پەرلەمانی کوردستان شانازی بەوە بکات کە " پەرجوو" ی بۆمان داهێناوە بەوەی دروشمی "فیدرالی" بۆمان بەرزکردۆتەوە. گەلۆ دەبێ چ جیاوازییەکی گەورە و پێکنەچوو لە نێوان ئەو کۆنفیدراسیۆنە هەبێ کە بزووتنەوەی کورد ساڵی 1919 داوای کردووە لە گەڵ ئەم فیدرالیەی کە هەشتا ساڵ دواتر پەرلەمانی کوردستان داوای دەکات. من دەپرسم داخۆ تۆ بڵێی بزووتنەوەی کوردایەتی درێژەدەری یەك ئامانجی بەردەوام بێ ؟ ئەگەر وایە بۆچی بزووتنەوەی

وان – بتلیس، دیاربەکر – ئەدەنە بگرێتەوە. هەروا بەلای کەمیەوە دوو هەرێمی دیکەش لە باکووری رۆژئاواوە بگرێتەوە بەڵام لەمبارەیەوە زانیاریەکان کەمن.

حەمدی بەگ بە تەواوی ئایدیای دەوڵەتێکی ئەرمەنی سەربەخۆ رەتدەکاتەوە، کە لەمبارەیەوە بێگومان ئەو هەقیەتی، چونکە ئەرمەنەکان لە 25% ی دانیشتوان زێتر پێکنامێنن.

حەمدی بەگ ئەوەشی گووتووە کە هیچ پشێوییەك لە نێوان کوردەکان و مەسیحیەکاندا ناشێ رووبدات، لەوەشدا بێگومان راستدەکات چونکە خوشکی مارشەمعوونیش هەر هەمان بیرو رای هەیە.

(درێژەی هەیە).

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

کوردایەتی هەرچەندە تەمەنی درێژتربێت، هێندەی تر لە کوردستانیبوون بە دووردەکەوێتەوە، نازانم ئەمە پارادۆکسە یا گرێی مێژووە؟

بەڵگەنامەی ژمارە : 4

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا: 31 ی ئاداری 1919 لە 15 و 25 دەقیقە.

(1 ی نیسان لە کاتژمێر 20 و 30 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 201.

دریژەی ژمارەی پێشوو.

حەمدی بەگ ئیدیێ ی idée (بیرۆکەی) هەموو چاوەدێرییەکی فرەنسیی بۆ سەر کوردستان رەتدەکاتەوە، بەو پێیەی کەوا فرەنسییەکان رێز لە ترادسیۆنی ناوەخۆیی ناگرن بە جۆرێك کە بنەماڵە کۆنە حوکمرانەکان کەمدەکەنەوە تا نابوودیان بکەن و پەسنییەکی ناشەرعی بە مەسیحیەکان دەدەن، حەمدی بەگ دەڵێ بەرێوەبەرایەتییەکانیان (واتە بەرێوەبەرایەتی فرەنسییەکان) لە جەزایر و مەدەقەسکەر Madagascar زەنگێکە بۆ موسلمانەکان و چاك لای موسلمانەکان شورەتی ناسراوە.

حەمدی بەگ ئەم بەگزادەیەی بەغدایە کە لە ناو نامە تێلیگرامەکانمدا ئیشارەی پێکراوە و دواجاریش لە تێلیگرامی ژمارە 14 ی رۆژی 8 ژانڤیەمدا.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 5

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 4ی نیسانی 1919 لە 12 و 20 دەقیقە.

(5 ی نیسان لە کاتژمێر10 و 50 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 211.

ئاغا پەترۆس لە 2 ی ئەم مانگە نامەیەکی بۆ بەڕێوەبەرانی ئینگلیز لە بەغدا نووسیووە و بە نهێنی ئەم زانیاریانەی خوارەوەی پێراگەیاندم کە لە کوردستانەوە بە دەستی گەیشتوون:

" تورکەکان کۆمیتەیەکیان (دروستکردووە) کە ئەندامەکانی لە کوردستانەوە هاتوون بۆ پرۆپاگەندەکردن بۆ بەرژەوەندی تورکەکان. هەروەها کوردەکان، کۆمیتەیەکی نەتەوایەتیان دروستکردووە کە سەرۆکەکەیان شێخ عەبدولقادری نەهری یە کە ئێستەکە لە کۆنستانتینۆپلە. ئەندامەکانی ئەم کۆمیتەیە مانگانەیەکی 5 لیرەی تورکی و سەرووتر وەردەگرن.

" شێخی کوردەکانی سلێمانی دوو نومایندەی[8] بۆ کۆنفرەنسی ئاشتی[9] conférence de la paix هەناردووە لە گەڵ مەزبەتەیەک کە لە لایەن کوردەکانی

---

[8] ئەم دوو نوێنەرەی شێخ بریتیبوون لە سەید ئەحمەدی بەرزەنجە و رەشید زەکی کابان کە لە رێگەی دەسەڵاتکارانی بریتانییەوە گەیشتنە حەلەب؛ بەڵام لەوێ فرەنسییەکان مەزبەتەکەیان لێدەسەنێن و پاشەو پاش دەیانگێرنەوە بۆ کوردستان و رێگە نادەن بەشداری لە کۆنفرەنسی ئاشتیدا بکەن، بنۆرە: ئەحمەد خواجە، چیم دی، بەرگی یەکەم، بەغدا، 1968، لا 22.

ئەم ولاتەوە مۆرکراوە، وێڕای ئەوەی کە ئەم داوایە لە روکەشدا پێشنیاریەکانی بە قازانجی حکومەتی بریتانیە بەڵام ئامانجی راستەقینە بە زار لە لایەن نومایندەی تایین[10] پێشکەشدەکرێ و تەواو لە گەڵ ناوەرۆکی مەزبەتەکە mazbata جیاواز دەبێت.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بنكەی ژین
www.zheen.org

---

[9] کۆنفرەنسی ئاشتی لە رۆژی 30 ژانڤیەی 1919 لە پاریس بەرێوەچوو، لیۆد ژۆرژ Lloyd George کۆنفرەنسەکەی بەرێوەدەبرد، لە دانیشتنی پاشنیوەرۆ لیۆرد ژۆرژ لە بیری چوو بو کوردستان بخاتە ناو لیستی ئەو ولاتانەی کە دەبوو لە ئیمپراتۆریای عوسمانی جیاببنەوە و دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیان دروستبکەن؛ بەمشێوەیە دواجار کوردستان خرایە دەنگدان و بریار درا کوردستانیش بخرێتە ریزی ئەو دەوڵەتانەی کە دەبێ دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیان ببێ، بگەرێوە بۆ: Stéphane Yerasmos., Les kurdes et le partage du Moyen-Orient, 1918-1926, In Elizabeth Picard (sous la dir. de)., La question kurde, Ed. Complexe, 1991, pp. 24-25.

[10] هیچ بە دوور نازانرێ هۆی رێگەنەدانی وەفدی کوردی بۆ کۆنفرەنسی ئاشتی لە سۆنگەی ئەم زماندان و شۆفارییەی ئاغا پەترۆسەوە بێ.

بەڵگەنامەی ژمارە: 6

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 4 ی نیسان 1919 لە 16و 25 دەقیقە.

(6 ی نیسان لە کاتژمێر 8 گەیشتووە)

ژمارە 212.

درێژەی تێلگرامی پێشوو.

" سەرۆکی کوردەکانی باکووری رۆژئاوا سمکۆ، هەموو هەوڵەکانی خۆی خستۆتە گەڕ بۆ برەوپێدانی پرسی بەرژەوەندیە نەتەوایەتیەکانی کورد. سمکۆ پێشنیاری بە دکتۆر پاکارد Packard ی مسیۆنێری ئامریکایی لە ورمێ کردووە کە ئامادەیە خۆی بخاتە ژێر چەتری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاوە.

"سەید تەهای نەهری نێستە لە گەڵ سمکۆ لە ورمێ یە، هاورێ لە گەڵ شێخی سلێمانی پێوەندی دەگرێ بەو هیوایەی هەوڵبدەن یەکیەتیەکی نێو دەوڵەتی بۆ کوردەکان بچەسپێنن.

ئاغا پەترۆس ئەم زانیاریانە زێدە دەکات:

کوردەکان بە دزییەوە بە قازانجی تورکەکان کاردەکەن، بە بروای من کارێکی هۆشیارانە نییە لە کوردستاندا پێشوازی لە هەموو ئەو ئەفسەرە کوردانە بکرێ کە لە سوپای تورکدا خزمەتیانکردووە. کورد و عەرەب بەوەی هاوئاییینن دەبی لە گەڵ ئەفسەرە عەرەبەکان وەدووربخرێنەوە و پێوەندیگرتنەکان بۆ ماوەی یەك یا دوو مانگ بوەستێنرێن. من پێشنیاری ئەوە بۆ حکومەتی بریتانی دەکەم لە ناو کورد و عەرەب و تورکەکان پیاوی جێگەی باوەری خۆی هەبێ تا چاوەدێری ئەو بزووتنەوەیە بکات کە لەناو وڵاتدا خەریکە پەرەدەستێنێ.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 7

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 9 ی نیسانی 1919 لە 19 و 15 دەقیقە.

(11 ی نیسان لە کاتژمێر 1 گەیشتووە)

ژمارە 227.

دەگەڕێمەوە بۆ سەر تێلیگرامی ژمارە (212)م.

سەرهەنگ Sciard ئەم بەیانییە لە سەرکردایەتی گشتییەوە ئەم زانیاریانەی وەرگرتووە کە بە شێوەیەکی نهێنی بە منی گووتووە.

ئەمرۆژانە جولانەوەیەکی زۆر زیندوو بۆ سەربەخۆیی لە ناوچەی کوردستان لە نێوان مووسل و واندا هەیە. دەسەڵاتکارە بریتانییەکان دەڵێن ئەم جولانەوەیە پێش بڵاوبوونەوەی لە کۆنستانتینۆپلەوە لە لایەن (عەلی ئیحسان)[11] ەوە دنە

---

[11] ژەنەراڵ عەلی ئیحسان پاشا، سەرۆکی سوپای شەشەمی عوسمانی و وەکیلی پێشووی والی موسڵ بوو. سەرچاوە بریتانییەکان باسی ئەوە دەکەن کە بە ڕاستی ناوبراو سەرۆکایەتی ئەو ڕێکخستنە کوردییە دەکات کە لە باکووری ئەو ناوچانەی بریتانییەکان دەستیان بەسەرداگرتووە سەریهەڵداوە.

ئامانجی عەلی ئیحسان پاشا لە کۆمەگی لە گەڵ کوردەکان و دنەدانیان ئەوە بووە هاوپەیمانەکان تەنگەتاو بکەن بە تایبەت بریتانییەکان. ئەم کۆمەگیە لە گەڵ دەستپێکی ساڵی 1919 بەرەو دوا لە گەڵ دەنگوباسی ئەوەی کەوا ئەندامەکانی کۆمەڵەی ئیتحاد و تەرەقی لە خارپووت کوردەکانی ئەوێ ووریادەکەنەوە و دنەیان دەدەن داوای سەربەخۆیی بکەن لە کۆنفرەنسی ئاشتی. هەر بۆ هەمان نیاز ئەم ژەنەراڵە کەوتبووە پێکدادانی هۆزە کوردیەکان و سەرۆکهۆزە کوردەکانی بە چەك و پارە دنەدەدا. عەلی ئیحسان نیشتمانپەروەرێکی تورك و سەربازێکی زیرەك و فرەفێڵ بوو. گەرچی لە رووکەشدا بەراستی بۆ بەرژەوەندی کوردستانێکی سەربەخۆ کاری دەکرد، بەڵام ڕاستیەکەی تەنها بۆ تەنگەتاوکردنی هاوپەیمانەکان بوو و بەس، بنۆرە: جرجیس فتح الله، يقضة

دراوه، دەشێ ئەوەی لە کوردەکان گەیاندبێ کە ئەگەر زلهێزە ئاوروپییەکان دەسەڵات بە سەر وولاتدا بگرن ئەوا تۆڵە لەو خێڵانە دەکەنەوە کە دەستیان لە رەشەکوژی مەسیحیەکاندا هەبووە.

گوێ بیستی ئەوە بووین کەوا رەشەکوژیەکی مەسیحییەکان لە ناوچەی گۆیا– یالیا لە 60 کیلۆمەتری باکوور– رۆژهەلاتی زاخۆوە قەوماوە، ئەفسەری سیاسیی ئینگلیزی[12] ئەم ناوچەیە ویستوویە سەری ناوچەکە بدات لە رێگەدا لە رەوشێکدا کە تا ئێستە روون نییە دەکوژرێ.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

الکرد: تاریخ سیاسی 1900–1925، منشورات دار ئاراس، کوردستان، هەولێر، 2002، ص: 159–163.

[12] گۆیان هۆزێکی کورد بوون لە زاخۆ. ئەم هۆزە زۆر زاڵ بوون بەسەر ئەو مەسیحیانەی لە ناویاندا دەژیان و هەر وەکوو کۆیلە دەیاکرین و دەیانفرۆشتن. کاپیتان بعسنی ئەفسەری سیاسیی زاخۆ بە دەسیسەی قەشەکانی ئەم ناوە ویستوویە ناکۆکی بخاتە ناو سەرۆکهۆزەکان و مەسیحیەکان لە ژێر قەڵەمرۆی ئەوان بهێنێتە دەرەوە، لە تۆڵەی ئەمەدا رۆژی 4 ی نیسانی 1919 لە نزیک دێی (بیجۆ) کە لە (بللو) دەچوو بۆ (مەرگە) تووشی بوون و کوشتیان. بگەرێوە بۆ: رەفیق حلمی، یادداشت، کوردستانی عراق و شۆرشەکانی شێخ مەحموود، بەشی یەکەم، چاپی دووەم، هەولێر، 1988،لا: 114

بەڵگەنامەی ژمارە : 8

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا،12 ی نیسانی 1919 لە 1 و 15 دەقیقە.

(13 ی نیسان لە کاتژمێر 20 و 35 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 230.

(زۆر نهێنی).

دریژەی تێلێگرامی ژمارە 227.

لە دوای کوشتنی ئەفسەرێکی سیاسیی لە زاخۆ، کۆلۆنێل لیچمان Leachman سووربووە لە سەر ئەوەی دەبێ بە پەلە پەرچەکردارێك بدرێتەوە و داوای کردووە دوو هەنگاو هەڵبنرێ:

1- جەزیرەی ئیبن عومەر بە مەفرەزەیێك بپچرێندرێ.

2- لە رێگەی هۆزە کوردیەکانی دیکەوە کە پێوەندی چاکیان لەگەڵ ئینگلیزەکان هەیە پەلاماری کوردەکانی گۆیان بدرێ.

ئەوەی تایبەتە بە هەنگاوهەڵگرتنەکانی یەکەم، بیرۆی سەرکردایەتی گشتی لە بەغدا ئەوەی رەتکردەوە بەو پێیەی هێشتا چاوەروانی پێوەندیگرتنە، بەڵام ئەوەی پێشنیارکرد (ووشەیەکی نەناسراو) کەوا هێزی میسر ئۆپیراسیۆنەکە رابپەرێنێ. ئەمیشیان وەڵامی دایەوە کەوا بەو پێ یەی مەوجودە فیعلیەکانی کەمن ناتوانێ لە هێلی داگیرکردنەکەی خۆیەوە تێپەریبێ کە بە ئورفەدا تێپەر دەبێ و بە خاڵێکدا کە 112 کیلۆمەتر لە رۆژهەلاتیی عەرەب -پیونار Arab-punar لە سەر هێڵی ئاسنینە رێی نەسیبین تێپەردەبێ.

ئەوەش تایبەتە بە پێشنیاری دووەم، بیرۆی سەرکردایەتی گشتی هەموو پرۆژەیێکی ئۆپیراسیۆنی سەربازی رەتکردۆتەوە هەتا ئەوش کە بە هۆی هۆزە کوردەکانی ئەو دیوو سنووری ناوچەکانی ئاگر بەسیشەوە frontière

d'Armistice جێبەجێبکرێ، لە ترسی ئەوەی ئەوەکا هەموو ناوچەکە پشێوی تێبکەوێ. هەڵبەت لە سەر سووربوونی کۆمیسێری سیڤیل تەنها یەک بۆمباباران بە فرۆکە کرایە سەر ئاواییە کوردییەکانی گۆیان کە لە هەمووان زیاتر شەریکەبەش بوون لە کوشتنی ئەفسەری ئینگلیزی (کاپیتان Poarsen).

(درێژەی هەیە).

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 9

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 12 ی نیسانی 1919 لە 18 و 50 دەقیقە.

(14 ی نیسان لە ؟ گەیشتووە)

ژمارە 231.

(نهێنی و شاراوە).

درێژەی ژمارەی پێشوو.

لە راپۆرتێکی هاتوو لە مووسلەوە بە مێژووی 18 ی ئادار دا هاتووە کەوا لە کۆتایی مانگی ژانڤیەوە نامەیەك لە کۆنستانتینۆپلەوە لە لایەن ئەنساری زادە شێخ موحەممەدی عەلی[13]، شێخ عەبدولقادر (ووشەیەکی نەناسراو) ی نەهری و ئەمین بەدرخان گەیشتۆتە ماردین کە ئەوە رادەگەیەنن لە پایتەختی تورکیاوە کۆمیتەیەکی کوردیان دروستکردووە کە کۆنە والی موسل[14] یش لە ناو ئەو کۆمیتەیە دایە کە داوا دەکات بەگزادە کوردەکانی ناوچەکە پرۆپاگەندەیەکی چڕوپڕ بکەن بۆ دامەزراندنی (ووشەی نهێنی) سەربەخۆی کوردی.

---

[13] شێخ موحەممەد عەلی ئەنساری، ئەندامی کۆمیتەی کوردی ماردین و خاوەنی نفوزێکی زۆر و زەوەندەی خێڵەکی و ئاینی بووە، بنۆرە: د.ولید حمدي، الكرد و كردستان في الوثائق البريطانية، لندن، 1992 ص:441

[14] مەبەست لەمە سلێمان نەزیف بەگە (1868- کانوونی دووەمی 1927)، شاعیر و نووسەری بەرەچەڵەك کورد و لە دایکەوە ئێزدی. والی بەسرە 1909، والی موسل 1913 و دواجار والی بەغدا 1915. دوای تێکشکانی ئیمپراتۆریای عوسمانی سلێمان نەزیف بەگ یەکێك لەو کەسانە بوو بانگی بۆ ئازادی کوردستان هەڵدا، بنۆرە: میر بصري، اعلام الكرد، منشورات رياض الريس للكتب و النشر، لندن، 1991، لا: 66-69، وەرگێر.

کۆمەڵێک کۆبوونەوە کراون. میللی زادە موستەفا بەگ Millizadeh Mustapha Bey، حاجی فارای Hadj Fari و موحەمەد عەلی لە بنەماڵەی حاجی کورمە Hadj Kurme ئەوە رادەگەیەنن کە ئەوان لە گەڵ داگیرکردنی بریتانی یا فرەنسی دان، لە کاتێکدا شێخێك بە ناوی موحەمەد عەلی لە بەرژەوەندی کوردەکانەوە قسەدەکات. بەشێکی (ووشەیەکی نەناسراو) سامی (ووشەی نهێنی) بەشی گەورەی رەشەکوژی مەسیحیەکانی کردووە داوای هەنگاوهەڵگرتنی زۆر توند دەکات و بە تایبەت بۆ لێرزگاربوونیان بە یەکجارەکی تەواو لە گەڵ مەسیحیەکان و هەموو رەقیبە جارسەکانی (رابووردوو). کۆنفراسەکە بە هیچ ئەنجامێك نەگەیشت. بەرەبەری 7 ی نیسان دوو ئەفسەری کورد کە خەڵکی ماردینن گەیشتوونەتە کۆنستانتینۆپل بۆ ئەوەی کوردەکان رێکبخەن دژ بە هەر داگیرکردنێکی چاوەرێکراوی ئەورووپییەکان..........

(درێژەی هەیە).

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 10

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 13 نیسانی 1919 کاتژمێر شەش.

(14 ی نیسان لە کاتژمێر17 و 45 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 232.

(نهێنی)

درێژەی ژمارەی پێشوو.

17 ی ئادار نامەیەکی عەبدال ئامان ئاغا Abdel Hman Agha، سەرۆکهۆزی کوردەکانی شیرناخ (30 کیلۆمەتری باکوور – رۆژهەلاتی جەزیرە) ئاراستەی شێخ سەید نووری بریفکانی نزیك دهۆك کراوە و لە رێگەی ئەمەی دوایشەوە دراوەتە دەست دەسەلاتکارانی بریتانیەوە. لە هەمانکاتدا دوو نامەی دیکەش کە لە لایەن هۆزەکانی هەمەوەندی ناوچەی سلێمانیەوە بۆ رەشید بەگ، سەرۆکهۆزی بەرواری بالا (باکووری ئامێدی) و، بۆ شێخی بارزان (باکووری زێبار) و بۆ بەگزادەکانی سلێمانی رەوانەکراون.

بە کورتی ئەم نامانە دنەی بزووتنەوەیەکی بەرەنگاربوونەوە دەدەن دژ بە داگیرکردنی ئینگلیز و (ئەوە ئاشارنەوە کە فرمانیان لە کۆنستانتینۆپلەوە بۆ هاتووە. زانیاریەکانی 25 ی ئادار کە لە لایەن کوردێکی دیاربەکرەوە دراوە ئەوە بەدەردەخات کە هەلمەتەکە لە رووی داراییەوە لە میسرەوە لە لایەن سوورەیا بەگ[15] ناوێکەوە پشتیوانی لێکراوە، لە کاتێکدا کەوا لە کۆمینیکاسیۆنێکی[16]

---

[15] سورەیا بەدرخان (1838–1938) کوری میر ئەمین عالی کوری گەورەی بەدرخانی میری بۆتانە. دیپلۆمی ئەندازیاری لە کۆلیژی کشتوکاڵی لە ئەستەموول تەواو دەکات و یەکێکە لە یەکەمین دەستەی پێشەنگی بیری کوردایەتی. چەندین جار لە دەورانی عوسمانیدا زیندانی کراوە. ساڵی 1927 پێوەندی بە خۆیبوون دەکات، ساڵی 1930 حکومەتی ماندانێری فرەنسی ناچاری دەکات شام بە جێبهێڵێ و لەمەو بەدوا پەرێوەی پاریس دەبێ تا دواجاریش هەر لە پاریس چاوڵێکەدەنێ، بنۆرە، بازیل نیکیتین و کوردناسیی، بەرگی یەکەم، نەجاتی عەبدوڵلا لە فرەنسییەوە کردوویە بە کوردی (دەستنووس) .

بنکەی ژین www.zheen.org

communication سەرزکی ئەنتیلکیلنسیا دا هاتووە کە ئەم شاریە (مەبەست لە سووریەیا بەدرنامە) ڕۆژنامەیەکی عەرەبی[17] دەردەکات و هەمیشە سەر بە ئینگلیز بووە و ئەوەش زندە دەکات کە ئەگەر پشتگیریش لە بزووتنەوەیەکی سەربەخۆ بکات ئەوا تەنها لە ژێر چاوەدێری " زلهێزێکی ماندانتیرەوە " دەبێت.
(درێژەی هەیە).

شارل ڕۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

---

16 کۆمیونیکەیشن: communication (ابلاغ، مخابرة).

17 دیارە مەبەست لەم ڕۆژنامە عەرەبییە هەورەی سێیەمی ڕۆژنامەی کوردستان (1917-1918) بووبێت کە بە هەردوو زمانی کوردی و تورکی عوسمانی بلاودەکرایەوە. دەنا نەزانراوە هەوریا ڕۆژنامەی بە عەرەبی دەرچووبێت.

بەڵگەنامەی ژمارە :11

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 13 ی نیسانی 1919 کاتژمێر 16 و 25 دەقیقە.

(15 ی مانگ کاتژمێر 14 و 30 گەیشتووە).

ژمارە 235.

(نهێنی).

بە تایبەت دەگەڕێمەوە سەر تێلیگرامی ژمارە (174) م.

ئەمەیان ئەو تێلگرامەیە کە کۆمیسێری سیڤیل commissaire civil لە بەغداوە ڕۆژی 11 ی ئاداری ڕابووردوو بۆ سکرتێری دەوڵەت بۆ هیندوستانی ناردووە:

" وەڵامی تێلیگرامی 24 ی ژانڤیەتان دەدەمەوە لە بارەی ئاشوورستانەوە l'Assyrie. ئەمەی دادێ کورتکراوەیێکی ئەو داخوازیانەیە کە حەزدەکەن بیخەنە بەردەم کۆنفراسی ئاشتییەوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

خاڵە یەکەمینە گرینگەکان:

1- جیاکردنەوەی ئاشکرایان لە گەڵ ئەرمەنەکان.

2 – جێنشینبوونیان لە وەڵاتی خۆیاندا لە ژێر چاوەدێری بریتانیەکاندا. وڵاتەکەیان کوردستانیش دەگرێتەوە تا کەوشەنەکانی: جەزیرە، سیعرەت، باشقەڵا و هەموو هەرێمە فارسییەکانی نێوان گۆلی ورمێ و سنووری تورکیاش دەگرێتەوە.

3 – ناسینی پاتریارش مارشەمعوون لە لایەن حکومەتەوە وەکوو سەرۆکی نەتەوەیی.

خواستە لاوەکییەکان:

1 – ئازادکردنی ئەو دیلانەی لە لایەن کوردەکان لە تورکیا و فارسەوە بەدیلگیراون.

2 – گەڕاندنەوەی زەوی و زارەکانی کلێسە کە بەمزووانە لە لایەن کوردەکانەوە دەستیان بە سەردا گیراوە.

3 – هێلکێشانی سنوورەکانی هۆزەکان و ئاواییەکان لە نێوان مەسیحیەکان و کوردەکان لە سەر بنەمای ئەو هێلە کۆنانەی لە لایەن ئەفسەرە بریتانییەکانەوە کێشراون.

4 – سزادانی چەند سەرۆکێکی کورد کە دەستیان لە ئاشووبەکانی ئەم دواییەوە هەبووە بە تایبەت لە کوشتنی پاتریارشدا.

ئەگەر ئەم داوایانە جێبەجێکران، ئەوا دەخوازن بە ئاشتی لە ژێر چاوەدێری بریتانیادا لە گەڵ کوردەکانا بژین.

(درێژەی هەیە).

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 12

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 13 ی نیسانی 1919 کاتژمێر 18 و 25 دەقیقە.

(15 ی نیسان کاتژمێر 14 و 25 گەیشتووە)

ژمارە 236.

(نهێنی).

درێژەی ژمارەی پێشوو.

ئەم راگەیەندراوە لە لەندەنەوە دوای دەسیسەکانی کامپی بەعقووبە نووسراوە، کە من کردوومە بە راپۆرتێك بۆ دیپارتومان département و بابەتێك کە ئەم دەکۆمێنتە نهێنیەی خوارەوە چیتر هیچ گومانێك ناهێڵێتەوە.

21 ی فێڤرییە لە وەلامی نامەیەك بۆ کۆمیسێری سیڤیل، ژەنەرالی سەرکردایەتی کامپی ئاوارەکان لەمبارەیەوەی نووسیووە:

" من سەردانی مار شەمعوون و کۆمیتەکەیم کرد بۆ ئەوەی تا خواستەکانی نەتەوەی ئاسووری لە بارەی رەوشی دوارۆژیان دابرێژن بۆ ئەوەی بیخەنە بەردەم کۆنفرەنسی ئاشتی. بەیاننامەیەکی دوورو درێژی خواست و ئامانجەکانیان دواجار دوێنێ لە رێگەی مار شەمعوونەوە خرایە بندەستم و لە گەڵ کاپیتان رێد Reed بە ووردی تاوتوێمان کرد کەوا لەو دەکۆمێنتەی خوارەوە کورتم کردۆتەوە کە بۆ بریارلەسەردانی لە لایەن مارشەمعوونەوە ئیمزاکراوە. ناوەرۆکەکەی بە ووردی شیکراوەتەوەو لە لایەن کاپیتان Reed ەوە وەرگێردراوەو بە هیچ شێوەیەك شیمانەی سەرچیخ چوونی پێوەنابینرێ. دەکۆمێنتەکە لە لایەن کاپیتان Reed یشەوە بە شایەدی من لە قەبوولکردنی لە لایەن نەتەوەی ئاسوورییەوە ئیمزاکراوە.

ئەمەیان دەکۆمێنتەکەیە.

" یەکەمیان- وەبندەستخستنی ئاسایشی دوا رۆژ لە ژێر حوکمی بریتانی وەك نەتەوەیەکی تاقانە لە سەر زەوی نیشتمانەکەیان لە ناوچەی مووسل، جەزیرە، باشقەلا و ورمێ و رێگەیان پێبدرێ هێزێکی سەربازی گونجاویان هەبێ بۆ پاراستنی ماڵەکانیان دژ بە پەلامارە دەرەکیەکان لە لایەن کوردەکان، فارس و تورکەکانەوە.

(درێژەی هەیە).

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فەرەنسی

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 13

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 13 ی نیسانی 1919 کاتژمێر 19 و 40 دەقیقە.

(15 ی نیسان کاتژمێر 15 و 05 گەیشتووە)

ژمارە 237.

(نهێنی).

درێژەی ژمارەی پێشوو.

2 – بە شێوەیەك کە ئاشوریەکان بە هیچ شێوەیێك نابێ لە گەڵ ئەرمەنییەکان تێکەڵ بکرێن و دەبێ وڵاتێکیان پێببەخشرێ [18] کە تەواو جیا بێ تا بتوانن سەربەخۆیی دوارۆژی خۆیان بپارێزن.

3 – بە شێوەیەك کە حکومەتی فارس پەیمان بدات دەستبەسەرداگرتنی ئەو بەشەی ئاسووریەکان کە پێشتر رەعیەتگەلی فارس بوون بپارێزرێ. لەم سۆنگەیەوە داوا دەکرێ کونسلێکی بریتانی و ژاندرمەیەکی تایبەت لە لایەن ئەفسەرە بریتانیەکانەوە بمێنێتەوە.

---

[18] لە دوای جەنگی یەکەمی جیهانی، دوای ئەوەی بریتانیا پرسی کوردی گرتە ئەستۆی خۆی، لە بەرامبەر ئەوەدا فەرەنسا کەوتە بیری ئەوەی پرسی ئاسووریەکان بگرێتە خۆی و بە دەست لە پشتدانی فەرەنسا وەفدی ئاسووری-کلدانییەکان بۆ کۆنفرەنسی ئاشتی کەوتبووە دوای داخوازی خەیاڵی و داوای وڵاتێکیان دەکرد کە بەشی زۆری کوردستانی ئێمەی بەخۆیەوە گرتبوو، لەوانە هەرێمەکانی: ویلایەتی موسل بەسەر یەکەوە، ویلایەتی دیاربەکر، حەلەب، ئورفە، سێرت، هەککاری، ورمێ و سەلماس. بەمشێوەیە نەخشەی ئیمپراتۆریایەکیان کێشابوو کە نە سەری دیار بوو نە بن، بۆ باسێکی بە داوێنتر بگەرێوە بۆ: La question Assyro-Chaldéenn: étude et notes, Paris, Imprimerie Henry Maillet, 1921, pp.21-24.

4 – بە شێوەیەك کە حکومەتی فارس بانگهێشت بکرێ تا ئازادی سەرجەم مەسیحیەکان کە لە کاتی ئێستەدا لە لایەن فارسەکان و کوردەکان لە هەرێمەکانی فارسەوە بەدیلگیراون بپارێزرێ.

5 – بەردەستخستن و گەرانەوەی زەوی زارەکانی تایبەت بە کلێسە و ئەو خانووبەرانەی لەم چل ساڵەی دوایی لە لایەن تورك و کوردەکانەوە بە زۆر لە ئاسووریەکان زەوتکراون، بە تایبەتیش لە لایەن ئەمانەی دواییەوە.

6 – بە شێوەیەك کە زەوی زارەکانی کلێسە لە دوارۆژ دا بپارێزرێن بۆ ئەوەی داهاتەکانیان لە فێرکردنی خەڵك خەرج بکرێ و پشتگیری لە کلێسە بکات.

7 – بە شێوەیەك کەوا هەموو زەوی ووزارەکانی کلێسەی نەتەوە دانیان پێدابنرێ و لە لایەن نەتەوەی پارێزگارەوە پشتگیری لێوەبکرێ.

8 – بە شێوەیەك کەوا زەوی یە کۆنەکانی لەوەرگایە ئاسوورییە چیاییەکان کە لە لایەن موسلمانە زۆردارەکانەوە راگیرابوون هتد لە نووژەنەوە لە لایەن مەر و مێگەلەکانیانەوە بە کاربهێنرێنەوە.

(درێژەی هەیە).

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 14

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 13 ی نیسانی 1919 کاتژمێر 19 و 55 دەقیقە.

(15 ی مانگ کاتژمێر 14 و 35 گەیشتووە).

ژمارە 238.

درێژەی ژمارەی پێشوو.

9 – سزادانی برێك سەرۆکی کورد و فارس کەوا بە شێوەیەکی سیستماتیکیانە[19] systématiquement لە ماوەی ئەم چەند ساڵەی دوایی مەسیحیەکانیان چەوساندۆتەوە و مامەڵەی خراپیان لە گەڵدا کردوون و گەرەنتی ئەوە بدرێ ئەم ستەمە رابگیرێ. لە نێوان ئەوانەدا ئەوانەی لە هەمووان پر زەبرو زەنگترن لە سەرۆکە کوردەکان لە بەرامبەر مەسیحیەکانەوە ئەمانەی خوارەوەن:

– سمکۆ لە (وشەیەکی نەناسراو) ی تورکیا کە بەمزوانە بە خیانەت (وشەیەکی نەناسراو) ی کوشت، هەڵدەدات.............

– رەشید بەگی بەرواری باڵا[20] کە تیارییەکانی سەرووی تاڵانبرۆکرد و مەلەك یوسف، باوکی مەلەك خۆشارای ئێستەی کوشت.

---

[19] سیستماتیك: systématique (نظامي، منظم).

[20] رەشید بەگی بەرواری، سەرۆکهۆزی بەرواری بالایە، کوری تاهیر خان بەگە، باوکی بە هۆی دۆستایەتی و پێوەندی لە گەڵ والی موسل بووەتە سەرۆکهۆز. لە کاتێکدا سەرکردایەتی هۆزەکە لە لایەن باوباپیرانی موسی بەگ بەرێوەدەچوو و بەمشێوەیە موسی خەنیمی یەکەمی رەشید بەگە. رەشید بەگ هیچ جێگەیەکی ناوەهای لە ناو شێخەکانی دیکەدا نییە، بنۆرە: د. ولید حمدي، الكرد و كردستان في الوثائق البريطانية، لندن، 1992 ص:442

- سمۆتنا ی ئاژەمای دوای گفتووگۆیەکی ئاشتیانە لە گەڵ مارشەمعون، ژن و منداڵەکانی کوڕنیادزە Kurnin à Diza ی کوشتن.

نیمزا و مۆر:

سار...پۆلص شەمعوون، پاتریارشی رۆژهەڵات. بە ئامادەبوونی ئیمە (مار شەمعوون)، پاتریارشی رۆژهەڵات (بە دوای ئیمزایەکانی ژەنەراڵ ئۆستن و کاپیتان رید) ئیمزای کردووە و مۆری لێداوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Rou
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە 15:

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 14 ی نیسانی 1919 کاتژمێر 7 و 45 دەقیقە.

(15 ی مانگ کاتژمێر 17 و 35 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 239.

لە گەڕانەوەم بۆ تێلگرامەکانی ژمارە 230 تا 234 م.

پێم گرینگە بە شێوەیەکی نهێنی ئەو هەڵبژاردانەی ئەو دەکۆمێنتە ڕەسمیانەی کە من توانیمە بیخەمە بەر دەست لە بارەی سیاسەت و ڕەوتی هاوپەیمانەکان لە بارەی کوردستانەوە بۆ دیپارتومانیان بنێرم.

(نهێنی).

لە وەڵامی تێلیگرامێکی سکرتێری دەوڵەت لە لەندەن بە مێژووی 28 ی ئۆکتۆبەری ڕابووردوو، کە ناوبراو کاری کۆمیسێر دەکات. پێشنیهادی سەرەتایی شەریف پاشا سەرچاوەی تێلیگرامی ڕۆژی 4 ی دیسامبەری 1914[21] یان بوو بۆ حکومەتی هیندوستان. ئەگەری هەڵسەنگاندنێکی بەکارهێنانی شەریف پاشا لە ناو بروسکە نهێنیەکەی ڕۆژی 22 ی ژانڤیەتان دایە بۆ حکومەتی هیندوستان.

---

21 هاوپەیمانەکان کە هێشتا لە ناو جەنگدا بوون کەوتنە مفاوەزە لە گەڵ کورد. لە حوزەیرانی 1918، سیر پێرسی کۆکس، لە کاتی سەفەری بۆ مارسیلیا چاوی بە شەریف پاشا دەکەوێ و پێشنیاری بۆ دەکا کە خۆیی و کوردەکان هاریکاری بریتانیا بکەن لە بەرامبەر ئەوە وادەی پێدان کە لە لایەن بریتانیاوە ددان بە سەربەخۆیی کوردستان بنێن. ڕاستیەکەی ئەم دەستپێشخەریە بە ئەنجام نەگەیشت، لە کاتێکدا کە بۆ هەوەڵجار، سالی 1914، شەریف پاشا خۆی داوای لە بریتانیای فەخیمە کردبوو کە دەیەوێ خزمەتەکانی پێشکەش بەو وڵاتە بکات، هەڵبەت، سالی 1914 بریتانیای فەخیمە نەیتوانی ئەم خزمەتانەی بەکاربهێنێ، بە هەمان شێوە سالی 1918 ش ئەمەی نەیە ویست، بگەڕێوە بۆ : Charles A. HOOPER., L'Iraq et la société des Nations, Paris, Libraire de la Cour d'Appel et de l'ordre des Avocats, Paris, 1927, p. 99.

ئۆفیسی هەندەران Forgne Office و سکرتێری حکومەتی هیندوستان بە بێ هیچ دوودڵییەك یادداشتنامەی چاوپێکەوتنی سێر پێرسی کۆکس Sir P.Cox و شەریف پاشا بە مێژووی 3 ی حوزەیران یان لە بەر دەستە. من کۆپییەکی بە پۆستەدا بۆ سیملا Simla و تاران دەنێرم. وتووێژە پێشووتریەکانی شەریف پاشا لە گەڵ سێر پێرسی کۆکس لە بارەی کوردستانی خوارو بووە و من پێم وایە باشتر دەبێت وریایی ئێمە و وریایی ئەو (شەریف پاشا) لە کاروباری کوردەکان بۆ کاتێکی سنووردار بێت.

پرسی کوردەکانی باکوور و ئەرمەن یەکێك لەو دوو پرسانەیە کە شەریف پاشا لەوانەیە بتوانێ دواتر هاوکاری تێدا بکات، نەك هەر یەکێکیشیان کە بە بروای من، جێگەی گومانە بە گوێرەی پێشنیارەکانی مامەڵەی لە گەڵدا بکرێت. بۆ ئێستەکە جگە لە پێشنیارەکانی پێشوو هیچ روانینێك لە سەر ئەم بابەتەوە دەرنەبڕاوە.

ئەوەی تایبەتیشە بە کوردستانی خواروو، ئەگەر رەوشی سەربازی رێگە بدات و ئەگەر پێشنیارەکانی ناو تێلیگرامی رۆژی 27 ی ئۆکتۆبەرم قەبووڵکران، من دەموودەست پێشنیار دەکەم لە هەموو حاڵەتێکدا ئەنجومەنێکی ناوەندی conseil central پێکبهێنن بۆ سەرۆکایەتی کردنی کوردستانی خوارو لە ژێر چاوەدێری قەڵەمرۆی بریتانییەکان کە لەوانەیە لە مووسڵ یا لە هەولێر دروستببێ. ئەگەر ویلایەتی مووسڵ بکەوێتە ناوچەی قەڵەمرۆی ئێمەوە.. پێشنیارێکی دیکە ئەگەر زابی بچووك ببێتە سنووری باشووری نفوزی تایبەتی ئێمەوە، من پێشنیاری ئەوە دەکەم کەوا کاروباری کوردستانی خوارو و ئەوەندەی بکرێ لە سلێمانییەوە سێنترالیزە centraliser [22] بکرێ.

(درێژەی هەیە).

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

---

[22] سێنترالیزەکردن : centraliser (بە ناوەندیکردن).

بەڵگەنامەی ژمارە : 16

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 14 ی نیسانی 1919 کاتژمێر9 و 35 دەقیقە.

(14 ی مانگ کاتژمێر 14 و 45 گەیشتووە)

ژمارە 240.

درێژەی ژمارەی پێشوو.

لەم یان لەو ئەگەرانەدا، من ئاماژە بۆ ئەوە دەکەم کەوا شەریف پاشا[23] بە هەر شێوەیێك بێت بێتە ئێرە تا پێوەندی لە گەڵ هاونیشتمانیەکانی خۆی بگرێ کە لە وەتای منداڵیەوە نەیدیوون.

---

[23] شەریف پاشا (1865–1944) کورە گەورەی سەعید پاشای کوری حوسێن پاشای خەندانە، لە کۆشی خێزانێکی کوردی رەسەندا چاوی کردۆتەوە. لە گەنجێتی دا دەبێتە ئەفسەر لە سوپای عوسمانی و پاشانەگاتە پلەی ژەنەراڵ. ساڵی 1898 دەبێتە باڵوێزی عوسمانی لە ستۆکهۆلم. دوای کۆدێتای تورکە لاوەکان 1908، یەکەمین قۆناغی کوردایەتی شەریف پاشا دەستپێدەکات و لە عۆسمانیەوە بازدەدات بۆ کوردستانیزم کە دواتر دوای جەنگی یەکەمی جیهانی یەکێك لە تاکە دیپلۆماتەکانی کورد بووە لە دەرەوەی وڵات. گەلێك هەولیدا بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی و نوێنەرایەتی کوردی کرد بۆ کونفرەنسی ئاشتی، بەڵام دواجار گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە زلهێزەکان دانی خێر بە کورد دانانێن و کوردیش لە ناوەوەی خۆیدا یەکدەنگ نین، دواجار لە 27 ی نیسانی 1920 وازی لە کاری سیاسی و نوێنەرایەتیکردنی کورد هێنا، بگەرێوە بۆ د. فواد حمە خورشید مصطفی، القضیة الکردیة في المؤتمرات الدولیة، منشورات دار موکریانی، هەولێر، 2001، ص: 25–37. ئێمە لە ناو ئەرشیفخانەکانی لەندەن و پاریس ژمارەیەکی زۆری نامە فرەنسییە کانی شەریف پاشا و کۆمەڵێك دەکۆمێنتی یەکجار نایابمان دۆزیوەتەوە لە بارەی شەریف پاشا کە کاری لە سەردەکەین.

ئەگەر حەز بکات لێرە بمێنێتەوە و قەناعەتی هێنا، من هەوڵدەدەم پشتیوانییەکی پراتیکی لێبکەم تا ئەو کاتەی دەکەوێتە رەوشێك کە بتوانێ دەسەڵات و نفووزی خۆی بۆ بەرژەوەندییەکانی ئێمە و هاونیشتمانییەکانی خۆی پیادەبکات. ئەگەر ئەم ئەگەرانە هیچیان نەبوون من پێم وانییە وریایی بێت وەکوو دیپلۆماتێکی دابراو لە لەندەن، هێشتا کەمتر لە پاریسیشەوە بە ناوی کوردەکانەوە قسەبکات. وەختایەك پێویستیەکانیان جێگەی رەزامەندی نابێ لە لایەن نوماینەدەی بریتانیەکانەوە لە ناوچەکەوە، چاکتر واییە بۆ حکومەتی خاوەنشکۆ بەجێبهێڵدرێ.

هیوادارم بتوانرێ لە مێژوویێکی زۆر نزیکی شیاودا لە بریاری حکومەتی خاوەنشکۆ لە بارەی ئەو سیاسەتەی کە دەبێ لە رووی ناوەخۆییەوە لە ویلایەتی مووسل پیادەیان بکات ئاگاداربکرێمەوە.

ئەوەی کە وەپێش رەزامەندی ژەنەرالی سەرکردایەتی گشتی میزۆپۆتامیای دەکەوێتەوە.

(درێژەی هەیە).

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە :17

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 14 ی نیسانی 1919 کاتژمێر13 و 25 دەقیقە.

(15 ی مانگ کاتژمێر 18 و 30 گەیشتووە)

ژمارە 241 .

درێژەی ژمارەی پێشوو.

(نهێنی).

16 ی نۆڤەمبەر، کۆلۆنێل ویلسن تێلگرامێکی بۆ سکرتێری دەوڵەت، وەزیری دەوڵەت لە لەندەن هەناردووە:

" وەفدێکی نوماینده‌ی بنەماڵە سەرەکیەکانی نیشتەجێ لە بەغدا و دەرەوەی بەغدا هاتوون ئەمرۆ من ببینن تا داوام لێبکەن فشار بخەمە سەر حکومەتی خاوەنشکۆ تا هەڵ پێشکەوتنێکی بەرنامەرێژ[24] of orderly progres بە کوردەکان بدات بەوەی ئەوە رابگەیەنێ کە کوردستان دەبێ بکەوێتە ژێر پرۆتێکتۆرای protectorat ی بریتانییەوە. پێشنیاری ئەگەری کۆنفیدراسیۆنێکی کوردی لە لایەن سەرۆکی وەفدەکەوە کرا و بە بە جۆش و خرۆشەوە پێشوازی لێکرا.

سەرۆکی بنەماڵەکان ئەویان روونکردەوە کە هەڵوێستی ترادسیۆنی فرەنسییەکان وەکوو پرۆتێکتۆرای کۆمیونیتە مەسیحیەکان لە رۆژهەڵاتدا، لە بەرچاوی کوردەکان بۆ هەڵی دروستکردن و پاراستنی کۆنفیدراسیۆنێکی

---

[24] پێشکەوتنێکی بەرنامەرێژ یا پێشکەوتنێکی رێکوپێك، تەواو بەرامبەر ئەم رستە ئینگلیزیە دەرەستێتەوە کە لە ناو خودی بەڵگەنامەکەشدا هەر تەنها بەم شێوەیە نووسراوە of orderly progres. وەرگێر.

کوردی بێ توانایە، هەوڵێك تەنها حکومەتی خاوەنشکۆ دەتوانێ جێبەجێی بکات. ئەوان پێیان لە سەر ئەوە داگرت کە پێویستە ئەم کۆنفیدراسیۆنە هەموو کوردەکان بگرێتەوە.

بۆ رۆژی دواتری 16 ی مانگ، لە تێلگرامێکدا کە تێیدا وەسفی ئەو پێشوازیە گەرم و گورە دەکات کە بۆ مێجەر نۆیل Noël کرا لە کاتی گەیشتنی بۆ سلێمانی. کۆلۆنێل ویلسن ئەم تێبینیانەی خوارەوەی ئەم ئەفسەرە سیاسیە دووبارە دەکاتەوە:

" بزووتنەوەی نەتەوایەتی ئەو هێندە بە هێزە کە من ئاستەنگی ئاوا گەورەم نایەتە پێش بۆ دروستکردنی دەوڵەتێکی کوردی لە ژێر پارێزگاری ئێمە و بە کۆنترۆڵی ئەفسەرە سیاسیەکانی ئێمە لە بارەی سیاسەتی گشتییەوە بەو مەرجەی ئێمە ئێستەکە هەنگاوی بە پەلە و توند هەڵبگرین ".

(ووشەیەکی نەناسراو) ئەفسەری سیاسی کە ئەرکی کۆمیسێری سیڤیلی بە ئەستۆ گرتووە ئەوە زیاد دەکات: " بزووتنەوەکە هێندە بەهێزە کە من شێلگیرانە ئامۆژگاری ئەوە دەکەم کەوا ئەفسەرگەلێکی لێهاتوو بنێرن بۆ وەئەستۆ گرتنی ئەرکی راستەوخۆی خزمەتگووزاریە بەرێوەبەرایەتییە سەرەکیەکان. مێجەر نۆیل داوا دەکات دەستەوجێ دەستپێشخەری بزووتنەوەیەکی هاوشێوە بکرێ لە ژمارەیەك ناوەندی کوردی لە باکووری مووسلەوە. من هەرچی بکرێ زوتر لەم پرسە دەکۆڵمەوە.

(درێژەی هەیە).

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 18

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 14 ی نیسانی 1919 کاتژمێر17و 25 دەقیقە.

(16 ی مانگ کاتژمێر 7 و 45 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 242.

درێژەی ژمارەی پێشوو.

........27 ی نۆڤەمبەر، بەرێز ویلسن Wilson لە لەندەنەوە تێلگرامێکی بۆ سکرتێری دەوڵەت لە هیندستان ناردووە کە تێیدا هاتووە: مێجەر نۆیل Noël هەواڵدەدات کە رێکخستنکاری کوردستانێکی سەربەخۆ لە ژێر پرۆتێکتۆرای protectorat بریتانی کە تا کەناری نەریای وان درێژ بێتەوە پێکبهێنێ، ئامانجێك کە دەکرێ ئێستە بە ئاسانی بپێکێنرێ و حکومەتی خاوەند شکۆ ئارەزوویەتی ئەم بیروو را ناوەخۆییانە دژە بدرێن. من زۆر بەختیار دەبم ئەگەر بە تالووکە لە زانیارەکان ئاگادارم بکەنەوە، بە شێوەیەکی دیکە دەترسێم کە حکوومەتی خاوەنشکۆ و زلهێزەکان " کردەیکی تەواوکراو بخەنە بەردەست، کە دوایی زۆر ئەستەم بێ هەڵیگێرنەوە ".

مێجەر نوێل دەنێرمە رواندوز[25] و نەهری لە گەڵ نوماییندەکانی شێخ مەحموود بۆ راپەرینی هۆزەکان و (وە دوورخستنەوەی exclure (ووشەیەکی نەناسراو) لە کوردستانێکی سەربەخۆ لە ژێر پرۆتێکتۆرای بریتانییدا.

---

[25] مێجەر نۆیل ناوی تەواوی ئەدوارد چارلز ولیام نۆئیلە، دەورانی یەکەم حکوومەتی شێخ مەحموودی حەفید لە 1 ی کانوونی دووەمی 1919 بە دواوە لە سلێمانییەوە رویکردە رەواندوز تا ئەو ناوچەیەش بخاتە ژێر حوکمدارییەکەی شێخ و دوای چەند هەفتەیەکی کەم گەرایەوە. رەختێکیش ئینگلیز لە هەوڵەکانی شێخ دروژنگ بوو، بریاری دا نەخشەی سیاسەتی خۆی لە کوردستانی باشوور بگۆرێ، ئەوە بوو پاش کۆبوونەوەی (ویلسن) ی بریکاری حاکمی گشتی و نۆئیل و لیچمەن و سۆن و گۆردن و چەند کەسێکی دیکە، سۆن خرایە جێگەی نۆئیلی دۆستی

لە ڕێنوێنییەکانی بۆ نوێل، کۆلۆنێل ویلسن لە 26 ی نۆڤەمبەر دەنووسێ:

" من پێم وایە پێویستە بۆ بەرژەوەندی یاسا و نیزام (شێوە ڕێگەی پێویست دابنرێ) لە ژێر پارێزگاری بریتانی و بەرپرسیاریەتی ئەفسەرە بریتانییەکان بۆ مانەوەی یاسا و (ووشەیەکی نەناسراو).

کوردەکانیش وەکوو عەرەبەکان لە سۆنگەی نارەزایی شەری ناوخۆیانەوە ناتوانن خۆیان خۆیان بەرێوەببەن؛ بۆیە حکومەتێکی دەرەکی بەهێز پێویستە.

دواجار لە 11 ی ئاداری رابووردوو، کۆلۆنێل ویلسن ئەم راگەیاندنانەی خوارەوەی لە قاهیرە (میسر) دا راگەیاند.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

کورد. نۆئیل لە 1921 دا ئامادەی کۆنفرەنسی قاهیرە بوو و، لەو یاداشتنامەیەدا کە لە گەڵ (یۆنگ) ئامادەیان کردبوو، داوایان کرد ناوچە کوردنشینەکان نەخرێنە سەر دەوڵەتی عەرەبیی میزۆپۆتامیا. نۆئیل پاش برانەوەی دووەم جەنگی جیهانیش گەرایەوە بۆ بریتانیا و خانەنشین بوو؛ بنۆرە، مێجەر نۆئیل، سەرنجدانێکی بارودۆخی کورد، لە عەرەبییەوە وەرگێرانی: سدیق سالح، سلێمانی، 2001، ل: 15

بەڵگەنامەی ژمارە : 19

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 14 ی نیسانی 1919 کاتژمێر17 و 35 دەقیقە.

(16 ی مانگ کاتژمێر 7 و 30 گەیشتووە)

ژمارە 243.

درێژەی ژمارەی پێشوو

" لە گەڵ رازیبوونی تەواوی سەرکردایەتی لە میزۆپۆتامیا، ئەوە پێشنیار دەکەم بۆ بەڵگە هێنانەوەکان کە مێجەر نوێل Noël لە دیپارتومانی سیاسیی هیندوستان کە لەوەتای چوار ساڵە لە ئێران وکوردستان لە گەڵ ئەم هێزە کاردەکات، بنێردرێ بۆ نەسیبین، لە گەڵ فرمانی ئەوەی بە ئاشکراوە رەوشی خەڵکە مەسیحیەکان بخاتە بەرچاو لە پێشبینیکردنی رێکخستنی (وروشەیەکی نەناسراو) و رێگەکان و وەسیلەکان بۆ زامنکردنی ئازووقەی ناوەخۆیی بۆ ئەو لەشکرانەی کە ئێمە دەتوانین دوای ئەوە بیاننێرینە ئەم ناوچەیەوە. تا ئەو دەمەی ناوچەکە بە هێزی ئێوە سپێردرابێ ئەوا لە ژێر فەرمانی ئێوە و لە ژێر فەرمانی دەسەڵاتکارە سەربازییە ناوچەییەکان دەبێت کە سەرکردایەتی ئەم هێلە دەکەن.

مەبەست لە ناردنی مێجەر نوێل ئەوەیە زانیاری بۆ من و ژەنەراڵ لە بەغدا کۆبکاتەوە، لە بارەی رەوشی سیاسی نێوان کوردەکان و تورکەکان لەم ناوچەیەدا و بە تایبەت رەوشەکانی ئابووری بۆ ئەوەی بە حکومەتی خاوەنشکۆی رابگەیەنین[26]، بە نیازی پێشنیارکردنییان بۆ بەردەم کۆنفرەنسی

---

[26] بەرهەمی گەشتەکەی مێجەر نۆێل Major Noël بە ناو کوردستاندا کتێبێکی نایابی لێکەوتەوە کە لێوا لێوە لە زانیاری بەکەڵکە لە بارەی ئەو سەردەمەی کوردستان و پرییە لە

ئاشتی conférence de la paix كە بۆ ڕێكخستنی ئەم ناوچەیە زانیارییەكانی ئێستەمان زۆر نادروست و (ناتەواوە) بۆ ئەوەی بتوانم هەر وەك پێویست پێشنیارەكانی ئێستە هەڵبسەنگێنم (ووشەیەكی نەناسراو) كە تایبەتن بەم ناوچەیەوە.

(درێژەی هەیە).

شارل ڕۆ

Charles Roux

كونسلی فەرەنسی

بنكەی ژین
www.zheen.org

وێنەی تایبەت بە كوردستان و بە تایبەت وێنەی سەرۆكهۆزە كوردەكان، دواتر ئەم كتێبە لە بەسرە ساڵی 1919 چاپ و بڵاوكرایەوە، بنۆڕە: Diary of Major E. Noel, C.I.E., D.S.O., on special duty in : Kurdistan from June 14 th, To Sepember 21 st, 1919, وێنەیەكی ئەم كتێبە لە ناو دەستاوێژەكانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانی لەناو فایلی FO. 391 / 5068 پارێزراوە.

بەڵگەنامەی ژمارە : 20

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 16 ی نیسانی 1919 کاتژمێر 7.

(18 ی مانگ کاتژمێر 8 و 20 گەیشتووە)

ژمارە 254.

دەگەرێمەوە بۆ تێلگرامەکانی ژمارە 236 و 238 م.

ئەو ڕێککەوتنامەیەی لە بەعقووبە ئیمزا کراوە، بانگەوازی چاوەدێری ڤاتیکان دەکات ئەمەیە:

لەو سنوورانەی دەستنیشانکراوە هەموو ئەو دانیشتووانە خالدیانەی کە دەکەونە ویلایەتی مووسل دەکەونە ژێر ناونانی ئاشوورییەکان چونکو نەستووریەکان نە لە مووسل و نە لە جەزیرە و نە لە سیعرەت ناژین [27]. ئەگەر ئەوە قەبوڵ بکەیین کە مار شەمعوون بە زمانی گەلەکەیەوە قسان دەکات دەتوانێ تەنها ئەو ناوچە هاوسنوورانەی کە بەرەو بەرزاییە سەرەکیەکانی کوردستان دەچێ، لە نێوان ورمێ و دەربەندی (وشەیەکی نەناسراو) زاب بەرەو کەناری ڕووباری جولەمێرگ وەکوو هی خۆی داوا دەکات. لە ئەنجامدا ئێمە ئەومان پشتگوێ خست ئەوە ئیشارەتپێبکەیین کە خالدیە کاتۆلیکەکان هەموو مەسیحیەکانی ویلایەتی مووسل وەکوو ڕەعایەی دونیایی و ڕۆحی (پاتریارشی ڕۆژهەلات) ئیدیعا دەکەن بۆ پێشکەشکردنی دەکۆمێنتێکی ناتەواو بۆ بەردەم کۆنفرەنسی ئاشتی.

بۆ پێوەچوونی ئەوەی پێشوو، بنۆرە تێلیگرامی ژمارە 239 م.

شاول ڕۆ

Charles Roux

---

[27] نەستووریەکان: پەیرەوکارانی ئەوەی (مار نەستوریوس) ن، ساڵی 484 ی زایینی لە کلێسەی بیزەنتینی جیابوونەتەوە. بە زۆری لە ناوچەی بادینانی کوردستانی خواروو، ورمێ و ناوچەی هەکاریدا دەژین، وەرگێر.

بەڵگەنامەی ژمارە : 21

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا 17 ی نیسانی 1919 کاتژمێر 10 و 30 دەقیقە).

(18 ی مانگ کاتژمێر 23 و 30 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 257.

(نهێنی).

درێژەی تێلگرامی ژمارە 242 ی پێشووم.

لە مانگی ژانڤیەی رابووردوو، سێرڤیسی سیاسیی لە بەغدا بریارێکی دەرکرد کە بەو هۆیەوە دوو هۆزی کورد لە سەر رێگەی رواندوز تا ئەهری خرانە ژێر کۆنترۆڵی ئەفسەری سیاسیی لە رواندوز و بە دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستانی خواروو لە سلێمانییەوە بەستراونەتەوە کە شێخ مەحموود سەرۆکایەتی دەکات.

ئەفسەری سیاسیی لە مووسل کە دژی ئەم بریارە راوەستاوە پێ لە سەر ئەوە دادەگرێ کە ئەم هۆزانە هیچ کاتێك سەر بە سلێمانی نەبوون بەڵکوو هەمیشە سەر بە مووسل بوونە. کۆمیسێری سیڤیل لە 17 ی ژانڤییەوە وەڵامی داوەتەوە کە ناتوانێ ئەو بریارەی کە 4 ی مانگ بۆی هاتووە دەستکاری بکات. ئەو دەقاو دەق بەو شێوەیەی خوارەوە پێوەدەچێ:

" رەوشی سیاسیی ئێستە کە ناچارمان دەکات کوردستان وەکوو یەك یەکەی سیاسیی دروستبکەین و ئەو سیاسەتە لە لایەن حکوومەتی خاوەند شکۆوە پشتگیری لێوەکراوە. ئەو بە شوێنیەوە پێوە دەچێ کە هۆزە کوردیەکان ئەوانەی ئامادەن و حەزدەکەن لە گەڵ کۆنفیدراسیۆنی کورد یەکبگرن دەبێ رێگەیان پێبدرێ ئەوە بکەن. هیوادارم توانای رێکخستنی کۆنفرانسێکمان هەبێ بەمزووانە لە نێوان ئێوە، مێجەر نوێل و (من).

(درێژەی هەیە).

شارل رۆ

Charles Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 22

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا 19 ی نیسانی 1919 کاتژمێر6 و 30 دەقیقە.

(22 ی مانگ کاتژمێر 3 و 20 گەیشتووە)

ژمارە 263.

(نهێنی).

درێژەی ژمارەی پێشوو.

کۆمیسێری سیڤیل دەموودەست وەڵامی دایەوە کە ئەم راگەیاندنەی خوارەوەی دایە ئەم سەرۆکەی کورد:

" خورشید بەگ حکومەتی بریتانی لە جیاتی حکومەتی تورک قەبووڵکردووە. جا ئەگەر سەرۆکەکانی دیکەی کورد و ئەو هۆزانەی کە لەو چیایانەدا دەژین کە تا دەچڵە درێژ دەبێتەوە، لە خاپوورەوە بۆ هەردوو زاب؛ بە هەمان شێوە ئارەزوو دەکەن ئەوا دەبێ نزیکترین ئۆفیسی سیاسیی ئینگلیز خەبەردار بکەنەوە. عەریزەکانیان بە رەزامەندییەوە تاوتوێ دەکرێ و دەگەیەنرێتە حکومەتی بریتانییەوە. بەم شێوەیە ئەگەر خوا حەزبکات ، ئەوا کوردەکان دەکەونە ژێر دەسەڵاتی حکومەتێکی دادپەروەر و سینگفرەوانەوە ".

3 ی فێڤرییە، ئۆفیسی سیاسیی رەواندوز تێلگرامێکی بۆ بەغدا لێداوە:

" بە خورشید بەگم گووت نفووزی خۆی لە سەر ناوچەی هۆزی خۆیەوە (باشقەڵا) دیاری بکات (سنووردار بکات)، چوونکو زۆر دژە ئەرمەنییە. دەترسێم روانینەکان و حوکمدانە پێشینەییەکانی بمانخاتە ناو کێشە لە گەڵ ئەو ئیرادەیەی کە ئێمە نیازمانە سەبارەت بە دەوڵەتێکی ئەرمەنی دروستیبکەین. 11 ی فێڤریە، ئەفسەری سنجاقی Rikeui رایگەیاند کەوا لە راستیدا خورشید بەگ

وادەی داوە چالاکیە سیاسیەکانی لە ناوچەکانی ئامێدی و باشقەلا سنووردار بکات

(درێژەی هەیە).

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 23

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 19 ی نیسانی 1919 کاتژمێر12 و 35 دەقیقە.

(22 ی مانگ کاتژمێر14 و 30 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 264.

(نهێنی).

دریژەی ژمارەی پێشوو.

12 ی فێڤریە، کۆمیسێری سیڤیل لە بارەی خورشید بەگەوە وەلامی پێشنیارەکانی لە پێشتر باسکراوی 19 ی ژانڤیەی داوەتەوە، داواش لە مێجەر نوێل دەکات کەوا ئەم سەرۆکهۆزە و هۆزەکەی تا ئێستە چەند پارەی بۆ هاتووە و مانگانە چەند وەردەگریٚ. 21 فێڤریە ئەفسەری رواندوز وەلامدەداتەوە : " کە خورشید بەگ 300 لیرەی تورکی وەرگرتووەوە دوو سەرۆکی دیکەی گرینگیش هەریەکە و 150 . خورشید بەگ مانگانە 400 رۆپیە وەردەگریٚ کە لە موچەی قایمقامێکی تورك کەمترە کە برازاکەی ئەمین بەگ و ئەفسەرێکی دیکەی سوارەی حەمیدیە کە مووچەی پاسەوانەکانیشی وەردەگریٚ". مەرچی سەبارەت ئەو یارمەتییە داراییانەیە کە بۆ هۆزەکان بریاردراون، ئەم زانیاریانە ناتوانریٚ بنێردریٚ تەنها لە لایەن ئەفسەری سیاسی هەولێرەوە نەبێت.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 24

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 19 ی نیسانی 1919 کاتژمێر18 و 50 دەقیقە.

(22 ی مانگ کاتژمێر 4 و 20 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 265.

هەمان مسیۆنێر کە من هەڤپەیڤینم لە گەڵدا کردبوو و لە تێلگرامی ژمارە 154 مدا بۆپایەبەرزتانم رەوانە کردبوو، لە بارەی یادداشتێك کە سورەیا بەدرخان (بنۆرە تێلگرامی ژمارە 232 م) داویەتی بە دەسەڵاتکارانی ئینگلیز، راپۆرتێکی نووسیووە کە بە نهێنیەوە ئەم چەند نووسراوەی خوارەوەیان پێراگەیاندم:

" من حەقیقەتی پرۆتێکتۆرایەکی بریتانی لە میزۆپۆتامیا وە ئەستۆ دەگرم و تێبینی ئەوەم کردووە کە لەم حاڵەتەدا زلهێزەکان بەرپرسیار دەبن لە وڵاتێکدا کە پشت بە ئاوەدێری دەبەستێ ناتوانێ وەك چۆن لە میسر بینیمان چارەنووسی لە چارەنووسی سەرووی وڵاتەکە جیاواز بێت کە رووبارەکە ئاودێری دەکات. ئەمە گەرەنتی کۆنترۆڵی بریتانی دەکات بۆ چارەنووسی کوردستان و دەوڵەمەندیی شاراوەی ئەم وڵاتە بە شێوەیەکە کە هەر هیچ نەبێت بەدرخان لەم حاڵەتەدا راستی گووتووە). کە وادەی پاداشتی گەورەی داوە. کۆنترۆڵی کوردەکان، وێرای ناوبانگی ئاژاوەگێریان بۆ ئێمە نابێتە کێشە، تەواو لە گەڵ دەستپێکردندا پێویستە بە ووردی ئەوە جێبەجێبکرێ کە هەموو مافێکی کانەکان بە تایبەت بگەرێتەوە بۆ حکومەت، چونکە سەرچاوەکانی کوردستان لەم ماددەیەدا بێشوومارن.

شارل رۆ

Charles Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 25

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 23 ی نیسانی 1919 کاتژمێر 7 و 20 دەقیقە.

(26 ی مانگ کاتژمێر 15 و 45 گەیشتووە)

ژمارە 270.

(نهێنی).

هەینی رابووردوو ئاغا پەترۆس فرمانی بۆ هات لە ماوەی دوو سەعاتدا بگاتە مووسڵ. نارەزا بوو و رەتیکردەوە بچێ. دوێنێ لە لایەن مولازم Howelle کە کاری کۆمیسێری سیڤیل دەکات داواکراوە. ئەمەی دوایی لێپرسیووەتەوە (ووشەی نهێنی) لە بارەی مار شەمعوون و لە بارەی هەستی تایبەتی خۆی لە بەرامبەر پاتریارشی نەستوریەکان لێی پرسیوەو پێی راگەیاندووە کە بەمزووانە سەید تەهای نەهری[28] ، کە کەسایەتیەکی ئایینیە و نفووزێکی بێشوماری لە ناو [illegible]ستانی باکووری Kurdistan septentrional دا هەیە دەگاتە بەغدا کە تا وەکوو

---

[28] خاتوو بێل لە بارەی سەید تەها دەنووسێ: (نیازی سەید تەها لە سەردانەکەی بۆ بەغدا ئەوە بوو داوا لە بەرپرسیارەکان بکات کەوا کوردستانێکی یەکگرتوو لە ژێر چاوەدێری بریتانیا دروستبکەن بە کوردەکانی ئێرانیشەوە. جا وەختایەك بۆیان لێکدایەوە کە ناتوانن یارمەتی بدەن لە جێبەجێکردنی پرۆژەیەکی ئاوەها بە نیسبەت کوردەکانی ئێرانەوە، تووشی نائومێدی بوو؛ بەلام گووتی جیابوونەوەی کوردەکانی ئێران لەو وڵاتە حەتمیە هەتا وەکوو ئەگەر ئێمەش بریاری لەسەر نەدەین، بنۆرە: د.عزيز الحاج، القضية الكردية في العشرينات، الموسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت، 1985، ص: 19،

ئێستە بە تەواوی دوورە پەرێز بووە. هاوپەیمانە ئینگلیزەکانمان ناچار بوون سەید تەها بە وادە و بە پارە رابگرن و هیوا دەخوازن بیکەن بە (ووشەیەکی نەناسراو) ئۆفیسالی کوردەکان و لایەنگیری بریتانیەکان بە بێ هیچ گومانێک. راستیەکەی کوردستان لە ساتە وەختی ئێستەدا زۆر پاچە پارچە بووە و بۆ ئەوەی بتوانن لە ناو سەرۆکە شاریەکاندا بزووتنەوەیەك دروستبکەن کە هەڵبەت پشت بەو کەسایەتیە ئاینییە دەبەستن کە نفووزی بێهاوتایە بۆ ئەوەی وەك ئەوەی دەیڵێن بیکەن بە زمانحاڵی خۆیان.

(درێژەی هەیە).

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 26

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 29 ی ئایاری 1919 کاتژمێر6 و 40 دەقیقە.

(2 ی مانگ کاتژمێر .... گەیشتووە)

ژمارە 280.

(زۆر نهێنی).

دەگەڕێمەوە سەر تێلگرامەکانی 244 و ئەوانی پێشووترم.

ئاغا پەترۆس ئاگاداری کردمەوە کە لە ناو دەستی کۆمیسێر Wigram ی ئەتاشەی موقەدەمەوە لە کامپی ئاوارە نەستووریەکان لە بەعقوبە نەخشەیەکی بینیووە سنوورەکانی دەوڵەتی خوارووی کوردستانی تێدابووە کە سنوورە رۆژئاواییەکانی وا نەخشە کێشراوە کە لە رۆژئاوا دا ئامێدی و مووسل بە جێدەهێڵێ و لە رۆژهەڵاتیشەوە ئەهری و ئاکرێ بە خۆیەوە دەگرێ. دکتۆر ویگرام پێی ووتووە کە بەخشینی مووسل بە فرەنسا یا ئەنگلستان هێشتا بریاری لە سەر نەدراوە، بەڵام ناوچەی ئاکرێ بە بێ هیچ گومانێك دەگەڕێتەوە بۆ ئینگلستان و لە بەر ئەم هۆیانەشە کەوا پرۆژەی جێبەجێکردنی ئاسووریەکان بە شێوەیەکی کاتی لە دەوروبەری ئەم شارەی دوایی ئەنجام دەدرێ لە چاوەڕوانی ئەوەدا کە بتوانرێ بگێردرێنەوە بۆ جێگە وهەواری بەر لە جەنگ. ئەم زانیاریە دووپاتەی ئەوە دەکاتەوە کە من ئاگادارم لە بارەی دروستکردنی دەوڵەتێکی وەك دەڵێن سەربەخۆی کوردستانی خواروو کە ئەفسەرە سیاسییەکەی کەسێکە بە ناوی سۆن، کۆنە گەریدەی کوردستانە، کراوە بە حاکمی هەر بە ناو دەسەڵاتی شێخ مەحموودی سلێمانییەوە، شێخ مەحموود تەنها نفووزێکی تەواو ناوەخۆیی هەیە و لە رێگەی روانینێکی تەواوە دەسەڵاتکارانی ئینگلیز هۆزە کوردیەکانی نێوان رواندوز و ئەهریان بە سەرکردایەتیە گشتیەکەی بەستەوە کە لە راستیدا تەواو سەربەخۆ بوون.

شارل رۆ

Charles Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 27

وەزارەتی کاروباری هەندەران
شیفرە خوێندنەوە
بەغدا، 14 ی ئایاری 1919 کاتژمێر 6 و 55 دەقیقە.
(21 ی مانگ کاتژمێر 10 گەیشتووە)

بە بێ ژمارە.

سەید تەها ئەو سەرۆکە کوردەی کە لە تێلگرامی ژمارە 270 مدا باسم کردووە، چەند رۆژێکە گەیشتۆتە بەغدا. پێیان وتم داوای کردووە سەردانی پاریس بکات بۆ داکۆکیکردن لە پرسی کوردان، بەڵام ئینگلیزەکان رێگەی پێنادەن. ئەم سەرۆکە پێوەندی بەردەوامی لە گەڵ نەقیبی بەغدا هەیە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 28

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 15 ئایاری 1919 کاتژمێر13 و 50 دەقیقە.

(23 ی مانگ کاتژمێر 11 گەیشتووە)

ژمارە 323.

لە ماوەی پانزە رۆژی دوایی کوردەکانی سەررووی زاخۆ هاتوون 7 ئاوایی مەسیحیەکانیان تالانکردووە. پاسەوانەکان لە لایەن کوردە هاوسێکانیان پەیمانیان پێداوەو هاورێیان بوونە. وا پێدەچێ کە کوردەکان لە سەر ئەوە رێککەوتبن بۆ (ووشەی نهێنی) بۆ سەر مەسیحییەکان. پاسەوانەکان لە گەڵ ئەوەشدا لە لایەن دەسەڵاتکارانی بریتانیەوە وا خۆیان نیشانداوە بەوەی بەرگرییەکی توونديان کردووە، کە ئەمە رێگەی بۆ کوردەکان خۆشکردووە ئازووقەی تویێشوو لە ئینگلیزەکان وەبندەستبخەن .(هەڵوێستی کوردەکان لە وەتای کەمتەرخەمی ئینگلیزەکانیان بۆ دەرکەوتووە کە هیچ کردەیەکی جدیان نەبووە لە دوای کوشتنی ئەفسەری سیاسی لە زاخۆ (بنۆرە تێلیگرامی ژمارە 227 م)، زۆر لە خۆبایی بوون.

بۆمبابارانی گۆیان هیچ ئەنجامێکی وای نەبووە.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 29

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 16 ی ئایاری 1919 کاتژمێر 6 و 40 دەقیقە.

(23 ی مانگ کاتژمێر 19 و 35 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 328.

درێژەی تێلێگرامی ژمارە 326 م.

مار شەمعوون نێردراوە بۆ دێرەی مارمەتی (یەعقوبییەکان) ژاکۆبیتەکان[29] Jacobites لە نزیکەی 20 کیلۆمەتری رۆژهەڵاتی مووسڵەوە. لە کاتی پێشوازی لێکردنێکدا لە سەر شەرەفی ژەنەرال ماك میوهن MacMuhn دا، سەید تەها دیاردی بۆ ئاغا پەترۆس کردووە کە کوردەکان لە ناسیۆنالیستە مەسیحیەکان وەك ئاشوورییەکان و ئەرمەنیەکان دەترسن کە بە دروستکردنی دەوڵەتێك کوردەکان بە خۆوە دەگرن و باڵا دەستی خۆیانیان بە سەردا دەسەپێنن[30]، بەڵام

[29] کەمینەیەکی ئەو مەسیحیانەن کە پەیرەوی لە کڵێسەی سووریایی دەکەن و سەر بە کڵێسەی نەستوورییەکان نین. ئەمانە لایان وایە مەسیح لە یەك کاتدا هەم خوایەو هەم مرۆ. بە زۆری لە کوردستانی باکوور لە ناوچەی تورعابدین و جەزیرە و لە کوردستانی باشووریش لە قەرەقووش و بەرتللەدا دەژین، وەرگێر.

[30] بە گوێرەی نووسەری فەرەنسی Charles A. HOOPER ئینگلیزەکان لە بەغدا لە گەڵ سەید تەها کەوتوونەتە مفاوەزە. سەید تەها ئەم داوایانەی خوارەی کردووە کە کوردەکان دەخوازن:

-کوردستانێکی یەککرتوو لە ژێر چاوەدێری بریتانیا، بە کوردەکانی فارسیشەوە دروستببێ.

-جاردانی لێبووردنێکی گشتی.

- ئۆرگانیزەکردنی دەوڵەتێکی نوێ بە دەستەجمعی، واتە لە سەر بنەمای نا مەرکەزیەتێکی بەرفراوان.

-گەرەنتی دژی هەموو هەڕەشەیەکی ئەرمەنەکان و ئاسوورییەکان دژی کوردەکان.

هەمان ئەو پشتیوانیەی کە حکومەتی بریتانیا لە عێراقی دەکات. لە وەڵامدا کۆمیسێری باڵا نەیتوانی هیچ زامنێك بدات جگە لەوەی کە بڵێ داخوازیەکانی کوردەکان لە کۆنفرەنسی ئاشتی

ئەگەر ئەوانەی یەکەم بە بێ داخوازی ناسیۆنالیستەکان بیانەوێ بە باشترین شێوە لە گەڵ کوردەکان بژین ئەمە وایان لێدەکات بە بێ نیگەرانییەوە بگەڕێنەوە ناوییان.

ریپتیدەچی – مار شەمعوون دەڵێ، کەوا ئینگلیزەکان وابکەن ئەم سەرۆکە موسلمانانە وەکوو سەرۆکیکی رۆحی بخەنە کار، لە کاتێکدا کە قەڵەمڕۆی (سەید تەها) بە سەر هەموو کورد بکێشن بۆ ئەوەی وای لێبکەن بە قازانجی ئینگلیزەکان بەرزی بکەنەوە.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

ئاوتوی دەکری، بۆ باسیکی بە داوینتر بگەڕیوە بۆ : Charles A. HOOPER., L'Iraq et la société des Nations, Paris, Libraire de la Cour d'Appel et de l'ordre des Avocats, Paris, 1927, p. 103.

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 30

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا 16 ی ئاياری 1919 کاتژمێر13 و 35 دەقیقە.

(23 ی مانگ کاتژمێر 23 گەیشتووە)

ژمارە 329.

درێژەی تێلێگرامی ژمارە 325 م.

شێخ محیەددینی جەزیرە بە ئاسانیەکی زۆر و زۆر بـە رێکوپێکی بڵاوکراوەی پروپاگەندە بۆ زۆر لـە سەرۆکهۆزە کوردەکانی دەورووبـەری زاخۆ دەنێرێ کە دەیەوێ بە هەر چەشنێك بێت دژی ئینگلیزەکان دنەیان بدات.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 31

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 26 ی ئایاری 1919 کاتژمێر 17 و 50 دەقیقە.

(1 ی حوزەیران، کاتژمێر 16 و 45 دەقیقە گەیشتووە)

بە بێ ژمارە.

کۆمیسێری سیڤیل ئەم بەیانیە پێی ووتم کەوا رووداوێکی زۆر ترسناک ئێستە لە سلێمانی روویداوە. مەلیك مەحموود (بنۆرە تێلێگرامی ژمارە 257 م) کە لە لایەن ئینگلیزەکانەوە کرابووە حاکم راپەریووە و هەموو پیاوەکانی خۆی چەکدار کردووە و هەموو ئەفسەرە سیاسیەکانی بریتانی لەم وڵاتەدا بە دیلگرتووە: دووانیان دەشێ کوژرابن. لە گەشتێکی فرۆکەوانیدا کە پێریێ کۆمیسێری سیڤیل کردوویە توانیوویە لە رەوشەکە بگات و تونیوویە زیندانیەکان ببینێ. ئەم جولانەوەیە هەرەشەی ئەوە دەکات تا رواندوزیش بتەنێتەوە.، کۆلۆنێل ویلسن پێ ی ووتم ئەمەش ئەنجامەکەیەتی، 14 خاڵەکەی سەرۆك ویلسن، کەوا کوردەکان دەیانەوێ یەکێتی کوردەکانی فارس و تورکی بە دەستبهێنن بۆ دروستکردنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ. یەك (لەشکری) بە هێز کە پێکهاتووە لە لە لیوایەك بۆ ناوچەکە هەناردراوە بۆ گەراندنەوەی یاسا و رێگە گرتن لە کوشتاری مەسیحیەکان.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 32

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا 30 ی ئایاری 1919 کاتژمێر14 و 20 دەقیقە.

(6 ی حوزەیران ، بی کاتژمێر)

ژمارە 355.

لە ئاغا پەترۆس، سەرکردەی هێزی ئاسوورییەکان لە ورمی بۆ بەڕێز Zebouni نوماینەدەی ئاسوورییە-کلدانییەکان Assyro-chaldéen لە پاریس.

" 1- زۆربەی ئەو ناوچانەی لە گۆلی ورمی تا گۆلی وان و لە دیاربەکرەوە تا مووسل دەگەڕێتەوە بۆ ئاسوورییەکان.

من زۆر چاک رەوشی ناوچەکە و هێزی کوردەکان دەناسم، هەر ئەو کاتەی کۆنفرەنسی ئاشتی ڕیگەمان پیبدات زەوی و زارەکانی باوباپیرانمان وەربگرینەوە، دەتوانین بە بی هیچ ترسیک لە کوردەکان پاریزگاری لیبکەین.

2- ئەوەتان لە یاد نەچێ کە بەشی باکوور- رۆژئاوای فارس لە تەواوی ماوەی جەنگدا یارمەتی ئەڵەمان و تورکەکانیان داوە و ئەم ناوچەیە هیچ کاتێک بێلایەنی خۆی نەپاراستووە

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی.

تێبینی بۆ بەشی شیفرە:

تکایە لە بەشی نێردراو ناو و نیشانەکانی سەرووی ئەم تێلێگرامە بسرێتەوە بەر لەوەی بخرێتە ناوتوێ کردن.

www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە :33

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 6 ی حوزەیرانی 1919 کاتژمێر 18 و 45 دەقیقە.

(9 ی مانگ کاتژمێر 7 و 40 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 359.

درێژەی تێلێگرامی ژمارە (353) م.

به مێژووی 3 ی ئەم مانگە، سەرکردایەتی گشتی ئەم راگەیەندراوەی خوارەوەی راگەیاند.

فرۆکەکانمان رۆژی 2 ی حوزەیران لە بنکەکانیانەوە لە کەرکووک دەرچوون بە سەر ئاسمانی قەرەهەنجیر، چەمچەماڵ و دەربەندی بازیان دا سووراونەتەوە هیچ شوێنەوارێکی دوژمنیان نەبینیوە، جگە لە بیست سوارەیەک نەبێ لە قەرەهەنجیر و بیست سوارەیەکی دیکە لە قەرەسەنەرکە بە میترالیوز بۆمباباران کران.

لە ماوەی ئەم 24 کاتژمێرەی دوایی شەڕ نەبووە.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فەرەنسی

تۆڕی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 34

وەزارەتی کاروباری هەندەران
شیفرە خوێندنەوە
بەغدا، 7 ی حوزەیرانی 1919 کاتژمێر 19 و 35 دەقیقە.
(9 ی مانگ کاتژمێر 17 گەیشتووە)

ژمارە 361.
درێژەی تیلیگرامی ژمارە (359) م.

یەك رەتلی سوپای بریتانی لە کەرکووکەوە بەرەو ئاراستەی چەمچەماڵ بەرێکەوتووە و 3 ی حوزەیران لە لایەن 400 کوردەوە پەلاماردراوە بەبێ ئەوەی هیچ سەرکەوتنێك بەدەستبهێنن. رەوشەکە هیچ گۆرانکارییەکی وای بە خۆیەوە نەبینیووە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 35

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 10 ی حوزەیرانی 1919 کاتژمێر 8 و 15 دەقیقە.

(11 ی مانگ کاتژمێر 9 گەیشتووە)

ژمارە *364*.

لە راگەیەندراوێکی بیرۆی گەورەی سەرکردایەتی گشتی بە مێژووی 6 ی ئەم مانگەدا هاتووە: "*کوردە دوژمنەکانمان بۆمبابارانکرد. رەوشەکە هیچ گۆڕانکارییەکی وای بە خۆیەوە نەبینیووە*".

ئەم راگەیێندراوە و دوو راگەیەندراوی پێشوو (تێلگرامەکانی 359 و 361) راست نین، چونکو بە گوێرەی ئەو زانیاریانەی لە سەرچاوەییێکی تەواوە هەڵهێنجێنراون ئەوە دەردەخەن، رەوشەکە لە کوردستان زۆر ترسناکە و ئینگلیزەکان لەوانەیە شکستیان هێنابێت و لە زۆر جێگەدا شکستی زۆرو ژمارە گەلێکیان لە دەستداوە.، بە تایبەت سەدان شۆفێری ئۆتۆمۆبیلیان لە دەستداوە.

من لەم دەرفەتەدا هەر هێندە دەتوانم لە نووژەنەوە پەشیمانی خۆم دەرببڕم کە ئێمە هێشتا لە مووسڵ نین و و هەروەها لەوەش کە بە یەکجارەکی چارەنووسیی ئەم ناوچەیە نازانین کە وێرای تێلگرامی ژمارە 100 ی 1 دیسامبەری 1918 ی پایەبەرزتان کەچی ئینگلیزەکان وا نیشاندەدەن کە ئەم ناوچەیە بکەوێتە ناو زوونی ئینگلیزییەوە.

شارل رۆ

Charles Roux

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 36

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 12 ی حوزەیرانی 1919 کاتژمێر 12 و 40 دەقیقە.

(13 ی مانگ کاتژمێر 9 و45 گەیشتووە)

ژمارە *371.*

سەبارەت بە کوردەکانەوە.

درێژەی تێلگرامی ژمارە 368 م.

لە ناو خەڵکدا دەڵێن کەوا کوردەکان زیندانییە ئینگلیزەکانیان لە ناو بانیژەی ماڵەکانیانەوە لە ناو تەڵبەندی داخراو داخستووە تا رێگە لەمێرشی بۆمبابارانی فڕۆکەکانی بریتانی بگرن.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 37

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 18 ی حوزەیرانی 1919 کاتژمێر 18 و 45 دەقیقە.

(23 ی مانگ کاتژمێر 7 و 5 گەیشتووە)

ژمارە *380.*

درێژەی تێلگرامی ژمارە 371 م.

راگەیندراوێك لە کوردستانی خواروو بە مێژووی 15 ی حوزەیران رایدەگەیەنێ کەوا روداوی زۆر کەم لەم هەفتەی دواییدا رویانداوە. زۆر لە لایەنگیرەکانی شێخ مەحموود ئەویان جێهێشتووە، بەڵام هیشتا سوارچاك و پیادەی خۆی لە گەڵە لە ناوچە هاوسێکانی دەربەندی بازیان. لە برێك لەم گوندانەی کە دەستیان لە دوژمنایەتی دژ بە ئینگلیزەکان هەیە هێزەکانی ئەمانەی دوایی چوونەتە ناو ئەم گوندانەوە. موڵك و حاڵی حکومەتی بریتانی بەردەستخراوەتەوە و چەند بارمتەیەکیش وەکوو گەرەنتی بۆ دوارۆژ گلدراونەتەوە. ئازووقە بە ئازادی گەیەندراون بۆ ناو زونی کەرکووك-چەمچەماڵ.

رەوشەکە بە شێوەیێکی گشتی لە بارە.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە: 38

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 20 ی حوزەیرانی 1919 کاتژمێر 15 و 30 دەقیقە.

(24 ی مانگ کاتژمێر 22 گەیشتووە)

ژمارە *382*.

درێژەی تێلگرامی ژمارە 380 م.

18 ی حوزەیران کاتژمێر 4 ی بەیانی، بریتانییەکان رایانگەیاند کەوا دەربەندی بازیانیان بە بێ ئاستەنگ گرتووە. زیانی سەرجەمی دوژمن هێشتا نەژمێردراوە، بەڵام لە نێوان دیلەکاندا شێخ غەریب و شێخ مەحموود ئەمین دەبینرێن.

دەستکەوتی ئینگلیزەکان ژمارەیەکی زۆر چەک و چۆڵ؛ ئەسپ و مێترالیۆزە. سوارەی ئینگلیز بەردەوامبوون لە پێشڕەوی و شەو چوونەتە ناو شاری سلێمانییەوە. هەموو ئەو بریتانیانەی کە لە ناو شاردا بوون ساغ و سەلامەت بوون.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 39

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 23 ی حوزەیرانی 1919 کاتژمێر 6 و 30 دەقیقە.

(27 ی مانگ کاتژمێر 4 و 15 گەیشتووە)

ژمارە 384.

(زۆر نهێنی).

سەرۆکە کوردەکان بەم دواییە داوایان لە ئینگلیزەکان کردووە لە بەرامبەر دۆستایەتیان لە گەڵ ئینگلیز، هەموو مەسیحیەکان لە سەر زەوی و زاری کوردەکان بە دووربخەنەوە بۆ رێگە گرتن لە گەرانەوەی هەڵاتووەکان و دەستبەسەرداگرتنەوەی موڵک و زەوی و زارەکانیان. ئینگلیزەکان لەم کاتەدا ئەمەیان قەبووڵنەکرد، بەڵام لە چەند لایەکەوە دڵنیایان کردمەوە کە چەند ماوەیەکە دەسەڵاتکارانی بریتانی بە دوای ئەوە دەگەرێن کە ئاوارەکانی بەعقووبە قەناعەت پێبکەن تا بیانگوێزنەوە بۆ کەنەدا. وا پێدەچێ خوشکی مارشمعوون-یش لە سەر ئەم گۆچپێکردنە رازبێت.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 40

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 23 ی حوزەیرانی 1919 کاتژمێر 6 و 30 دەقیقە.

(27 ی مانگ کاتژمێر 4 و 15 گەیشتووە)

ژمارە 385.

درێژەی تێلگرامی ژمارە 382 م.

شێخ لەلایەن ئینگلیزەکانەوە لە (ووشەی نهێنی)[31] ی نزیک سلێمانی بە دیلگیراوە. گوایە بریندارە. ژەنەراڵی سەرکردایەتی گشتی دەبێ بە بێ وەستان خۆی بگەیەنێتە سلێمانی.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

---

[31] بە داخەوە لە زۆر جێگەی بەڵگەنامەکان نووسراوە ووشەی نهێنی، کە ئەمانە ووشەی نهێنی بوونە لە نێوان وەزارەتی کاروباری هەندەران و کونسولگەریدا کە وا دەبێ ووشە نهێنییەکان خوێندنەوەیان ئەستەمە و واشدەبێت بە گوێرەی تێکستەکە دەزانین مەبەست چییە.وەرگێر.

بەڵگەنامەی ژمارە : 41

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 2 ی تەمموزی 1919 کاتژمێر 7 و 50 دەقیقە.

(3 ی مانگ کاتژمێر 8 گەیشتووە)

ژمارە 388.

درێژەی تێلگرامی ژمارە 385 م.

لە وەتای داگیرکردنی سلێمانی لە لایەن سوپای بریتانییەوە تا 26 ی حوزەیران چەند رەتلێکی سووکی سوپای بریتانی هەموو دەربەندەکانی ناوچەکەیان تەیکردووە بە بێئەوەی لە لایەن کوردەکانەوە بەرەو رووی هیچ بەرگریەکی راستەقینە ببنەوە.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 42

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 8 ی تەممووزی 1919 کاتژمێر 7 و 55 دەقیقە.

(9 ی مانگ کاتژمێر 16 گەیشتووە)

ژمارە *393.*

درێژەی تێلگرامی ژمارە 388 م.

لە راگەیەندراوێکی 3 ی تەممووزدا هاتووە کە لە 28 ی حوزەیران رەتلێکی کارا لە باشوورەوە بە بێ بەرگری چۆتە ناو هەڵەبجەوە و لە گەڵ رەتلێکی دیکەی لە سلێمانییەوە هاتوو یەکیانگرتۆتەوە. ئاوایی عەبابەیلێ کە زۆر دژە ئینگلیز بوون و تەقەیان لە فرۆکەکانی ئینگلیز کردووە لە لایەن کوردەکانەوە چۆڵکراوە. رەتلێك رۆژی 29 ی مانگ بە بێ بەرگری گوڵعەنبەریان گرت.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 43
وەزارەتی کاروباری هەندەران
شیفرە خوێندنەوە
بەغدا، 12 ی تەمموزی 1919 کاتژمێر 7 و 45 دەقیقە.
(13 ی مانگ کاتژمێر 2 و 45 گەیشتووە)
ژمارە 397.

دەمگۆی ئەوە باوە گوایە کۆنفرەنسی ئاشتی بریاریداوە زەوی و زارێك (خاکێك) بە ئاشوورییەکان ببەخشێ لە ورمێ وە تا سلێمانی لە ژێر پاراستنی بریتانیای فەخیمەدا. ئەم هەواڵە هەراسانیەکی گەورەی ناوەتەوە چونکە (وشەی نهێنی) (فرەنسی) داوایان دەکات.

گەلێك منەتباری جەنابتان دەبم ئەگەر وەڵامی ژمارەیەك پرسیاران بدەنەوە کە لەم بارەیەوە لێم دەپرسن.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 44
وەزارەتی کاروباری هەندەران
شیفرە خوێندنەوە
بەغدا، 17 ی تەمموزی 1919 کاتژمێر 17 .
(19 ی مانگ کاتژمێر 15 و 5 دەقیقە گەیشتووە)
ژمارە 400.
درێژەی تێلێگرامی ژمارە 393 م.
<u>کوردستانی خواروو.</u>

راگەیەندراوی رۆژی 15 ی تەمووز.

دوو رەتلی چکۆڵە هێشتا لە سەر چەند خاڵێکی هەمە چەشنە هەر ماون، سەربازەکانی حکومەت ناوچەکە تەیدەکەن و سزای ئەو هۆز و سەرۆکهۆزانە دەدەن کە دژایەتیان نیشانداوە لە ماوەی ئەم سەرهەڵدانە تازەیەدا، تەنها لە ئاوایی مۆرتکە Mortke بەرەنگاییبوونەوە هەبووە کەوا زیانی 10 کوژراویان لە دوژمن داوە و دیلیان گرتووە و لە لایەنی ئینگلیزەکانیشەوە هیچ زیانێك نەبووە.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 45

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 22ی تەمموزی 1919 کاتژمێر 16 و 20 دەقیقە.

(23 ی مانگ کاتژمێر 16 و 15 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 405.

کۆمیسێری سیڤیل پێی راگەیاندووم کە چەند ئاشووبێك بەمدواییە لە ئامێدی روویداوە کە لە ئەنجامدا دوو کارداری سیاسیی و سێ ئینگلیز بە دەستی کوردەکان کوژراون. کۆمیسێری سیڤیل پێی وایە ئەم ئاشووبانە ناوەخۆیین.، هەنگاوەکان هەڵگیراون بۆ ڕێگە گرتن لەوەی تەشەنە نەکەن.

(وشەی نهێنی) ویلسن Wilson لە کۆمینیکاسیۆنێکی ئەمڕۆیدا 22 ی مانگ، ئەوە زێدە دەکات : " هەرێمی ئامێدی هەر وەك ئەوەی ئێوە دەیزانن، ژمارە یەکی زۆری مەسیحی تێدایە کە بۆ پاراستنیان ئێمە چووینە ئەم هەرێمەوە". کە لەوە دەترسێم (وەك بەرتەکی ئەمە) تووشی ئازار بن.

شارل رۆ
Charles Roux

بەڵگەنامەی ژمارە: 46

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 26 ی تەمووزی 1919 کاتژمێر 6 و 20 دەقیقە.

(26 ی مانگ کاتژمێر 21 و 30 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە *412*.

(زۆر نهێنی).

درێژەی تێلێگرامی ژمارە 405 م.

پاتریارشی خالدیەکان دوێنێ هاتە لام نامەیەکی نایبە کەشیشەکەی موسلی دامێ بە مێژووی 21 ی ئەم مانگە لە بارەی ڕەشەکوژی مەسیحیەکانی ئامێدییەوە. هۆزە کوردیەکانی ئەم ناوچەیە ڕاپەڕیوون، کارمەندە ئینگلیز و هیندیەکانیان کوشتووە و سەربەخۆیی خۆیان ڕاگەیاندووە و ڕەتیانکردۆتەوە دەسەڵاتی حکومەتی بریتانی بناسن. بەمبۆنەیەوە کوردەکان شاڵاویان بردۆتە سەر گوندە خالدیەکانی دەوروبەریان کوشتن و تاڵانبڕیی و خوێنڕیژی سەروماڵ و کەسەکانیان کردووە، زۆرینەی گوندە مەسیحییەکان کە توانیوییانە لە دەست ڕەشەکوژی جەنگ[32] ڕزگاریان ببێت، ئێستە کەوتوونەتە ژێر دەستەیی موسلمانەکانەوە. ڕۆژانە (وشەی نهێنی) دەچێتە موسل کە هەواڵی بێهیوایی لەبارەی ڕەوشی ئێستەکەوە لە گەڵ خۆی دەبات.

(درێژەی هەیە).

شارل ڕۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنس

---

[32] مەبەست لە جەنگی یەکەمی جیهانییە 1914- 1918.

بەڵگەنامەی ژمارە : 47

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 31 ی تەمموززی 1919 کاتژمێر 12 و 20 دەقیقە.

(2 ی ئاب کاتژمێر 0 و 40 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 419.

هەواڵی ئەوە لە ئارادایە کەوا هێزی پشتیوانی ئینگلیز بەرەو مووسل وەریکەوتوون، بە جۆرێك کە رەوشەکە خەریکە ببێتە جێگەی هەرەشە، بە تایبەت لەوەتای رووداوەکانی ئامێدی یەوە کە من پێشتر ئیشارەم پێداوە بۆ دیپارتومان؛ بە تایبەت لە تێلیگرامی (ژمارە 412) مدا.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 48

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 1 ئابی 1919 کاتژمێر 10 و 30 دەقیقە.

(3 ی مانگ کاتژمێر 0 و 45 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 423.

درێژەی تێلیگرامی ژمارە 419 م.

سەرچاوەکان ئەوە دووپاتدەکەنەوە کە لە ئاشوبی ئامێدیدا 4000 قوربانی مەسیحی هەبوون. ئەم زانیارییە کە لە موسڵەوە هاتووە واپێدەچێ زێدەرۆیی تێدا کرابێت.

مەسیحیەکانی ئەلقوش هاتوون داوای پارێزگاری دەکەن و (وشەی نهێنی) لە حکومەتی (وشەی نهێنی) بۆ خۆپارازتنیان لە هەر هێرشێکی چاوەڕوانکراوی کوردەکان چل سەربازێکی ئاسووری-کلدانیان داوەتێ.

www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 49

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 4 ی ئابی 1919 کاتژمێر 16.

(6 ی مانگ کاتژمێر 14 گەیشتووە)،

ژمارە 429،

کوردستانی خواروو.

درێژەی تێێلگرامی 400 م.

ڕۆژی 29 ی تەمموز ڕەتلێکی سەربازی کە لە 10 میلی ڕۆژهەڵاتی هەڵەبجە ملی لە هێرشبردن نابوو، بە توندی لە لایەن (ووشەی نهێنی) هێرشیان بردراوەتە سەر کە وا باوەر دەکرێ سەر بە ئەو دیوو سنووری فارس بن، کە لە لایەن گوندشینەکان و ئەندامی هۆزەکانی ئەم ناوچەیەوە پشتیوانیان لێکراوە. هێرشەکە بە زیانیکی زۆرەوە بەرپەچدراوەتەوە. هەمان ڕۆژ، کاروانێك لە ڕۆژهەڵاتەوە هاورێ لە گەڵ گوردانێکی زرێپۆش دەورەیان دراوەو لە ملە چیاییکی قووڵەوە پەلاماردراون. دوژمن تێکشکاوەو کاروانەکە توانیوویە ساغ و سەلامەت دەربچێ.

(ووشەیەکی نەناسراو) یەکانی هەڵەبجە کە لەو کردانەدا بەشداریان بووە و چاك شەریانکردووە، چەند زیانیان لێکەوتووە. دوو ڕەتلی سەربازی لەم چەند ڕۆژەی دوایی هێرشییان کردۆتە سەر هەرێمەکانی سەنگسەر (ووشەیەکی نەناسراو) قەرەداغ یان لە باشووری ڕۆژئاوای سلێمانی تەیکردووە و سووپا چووەتە ناو زۆربەی گوندەکانی دوژمن، چەکەکانیان دەستیبەسەرداگیراوەو سووپا چەند سەرۆکێکی دوژمنی (سزاداوە) و برێکیشی لێبەدیلگرتوون.

شارل ڕۆ

Charles Roux

بەڵگەنامەی ژمارە: 50

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 5 ی ئابی 1919 کاتژمێر 13.

(6 ی مانگ کاتژمێر 20 و 25 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 433.

کوردستانی ناوەند.

درێژەی تێلێگرامی ژمارە 423 م.

ڕاگەیەندراوی 2 ی ئەم مانگە. دوای لەشکرکێشییەکی پڕ ئەستەم بە ناو وڵاتێکی چیاییدا، هێزەکانی بریتانی لە بەرەبەیانی کازێوەی 1 ی ئابدا، ئاوایی مو (ووشەیەکی نەناسراو)[33] یان لە هەرێمی ئامێدی گرت.

دوژمن دوای بەرگرییەکی دوو سەعاتی خۆی بەدەستەوە داوە. شێخێکی گەورەو نزیکەکانی لە ناو بەدیلگیراوەکان دەبینرێن. برێکی بێشوماری چەك و ئازووقە دەستیان بە سەردا گیراوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

[33] بەداخەوە نەمزانینی ناوی تەواوی ئەم ئاواییە چییە. وەرگێر.

بەڵگەنامەی ژمارە: 51

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 5 ی ئابی 1919 کاتژمێر 15 و 50 دەقیقە.

(7 ی مانگ کاتژمێر 19 گەیشتووە)

ژمارە 434.

درێژەی تێلیگرامی پێشوو.

دەگەڕێمەوە بۆ سەر تێلگرامی ژمارە 53 م.

(زۆر نهێنی).

بە پێچەوانەی ئەو هۆیانەی کە لەم مێژووە لە لایەن سەرکردایەتی بریتانییەوە دراوە و بە بێ ئەوەی پرس بە ئاغا پەترۆس بکرێ، بەتالیۆنێکی ئاسوورییەکانی بەعقووبە هەر ئێستە لە رێگەی بەغداوە بۆ موسل بەرێکراوە. ئەم بەتالیۆنە لە 1000 سەربازی پیادە و 200 سەربازی ئەسپسوار پێکهاتووە: دەبێ هەتا رادەیەك بە پەلە بەرەو زاخۆ و ئامێدی بنێردرێن بۆ جەنگی کوردەکان.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە: 52

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

بەغدا، 6 ی ئابی 1919 کاتژمێر 12 و 20 دەقیقە.

(7 ی مانگ کاتژمێر 18 گەیشتووە)

ژمارە 435.

دریژەی تێلیگرامی ژمارە پێشوو.

لە کاروباری تایبەت بە راگەیەندراوی رۆژی 2 ی ئەم مانگە لە بارەی کوردستانی ناوەندەوە هاتووە کەوا زیانی دوژمن 17 کوژراو و 6 بریندارە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە: 53

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 18 ی ئابی 1919 کاتژمێر 9 و 45 دەقیقە.

(29 ی مانگ کاتژمێر 1 و 45 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە *446.*

درێژەی تێلیگرامی ژمارە 433 م.

کوردستانی ناوەند.

دوای لەشکرکێشیەکی ناگەهان و خۆبەدەستەوە دانی بامەرنی لە 1 ی ئەم مانگە، چەند رەتلێکی بریتانی هەموو ئاواییەکانی خوارووی سەر ئامێدیان تەیکردووە بێ ئەوەی تا ئاوایی ئارادینا Aradina بەرەو رووی هیچ بەرگریەک ببنەوە بە شێوەیەک کە 5 ی مانگ ئابلۆقە دراو و خۆی بەدەستەوە دا. هەمان رۆژ بریتانییەکان بە بێ بەرەنگاری ئامێدیان گرت. ژمارەیەک لە شەریکەبەشەکانی بکوژی ئەفسەری سیاسیی و یاوەرەکانیان دەستگیرکردوون. ژمارەیەکیان حوکم دراون و لە سێدارە دراون یا سزا دراون، هەندێکی دیکە لێکۆڵینەوەیان لە گەڵدا کراوە.

رۆژی 8 ی مانگ رەتلێکی بچووکی سەرەتاتکێکار (استطلاع) reconnaissance لە کاتی چاوەروانیکردنی بۆ گەیشتنی هێزی پشتیوانی ئەم ناوچەیەوە لە باکووری ئامێدیەوە پەلاماری بردراوەتە سەر و زەرەر و زیانی لێکەوتووە. دوای کردەیەکی چوونە ناوقوڵاییەوە دوای ئاستەنگی رێگەبان و گوللە بارانێکی لە بەرزاییەوە، دۆندی سەرەکی ترۆپکی ئامێدی لە لایەن ئینگلیزەکانەوە گیراوە و دوژمن بە زیانەوە بەرەو باکوورەوە پاشەکشەی کردووە.

شارل رۆ

Charles Roux

تێکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە: 54

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 22 ی ئابی 1919 کاتژمێر 11 و 15 دەقیقە.

(23 ی مانگ کاتژمێر 11 و 15 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە *450.*

لە سەرچاوەییێکی تەواو (ووشەی نهێنی) و شایانی (ووشەی نهێنی) یەوە ئاگاداربووم کەوا دەسەڵاتکاران چەند رۆژێکە جارنامەیەکی نووسراویان خستۆتە بەردەست ژمارەیەك لە سەرۆکە کوردەکان بۆ ئەوەی لە ناو هەموو کوردستان بڵاوی بکەنەوە کە ناوەرۆکەی ئەمانەیە:

1- خەڵکی ئەرمەنستان و کوردستان خۆیان حوکمی (ووشەیەکی نەناسراو) دەکەن و پاشایەك لە ناو خۆیاندا هەڵدەبژێرن و کۆمارێك دروستدەکەن.

2 – لە کۆنفرەنسی ئاشتی، ئەوە حکومەتی بریتانیایە کە پرسی کوردی خستۆتە ئەستۆی خۆیەوە.

3- تەنها کارمەندە تورکەکان بەرپرسیارن (سێ ووشەی بڕدراو)[34] ن.

4 – هەرچی سەبارەت بە کوردەکانە کە بەدەستی ئەرمەنیەکانەوە کوژراون، چەند کارمەندێکی تورك (ووشەی نهێنی) ئەرمەنی بەرپرسیارن لە کوشتنیان.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فرەنسی

[34] بە داخەوە نازانرێ داخۆ ئەم سێ ووشە بڕدراوە چین، وەرگێر

بەڵگەنامەی ژمارە : 55

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 29 ی ئابی 1919 کاتژمێر 9 و 5 دەقیقە.

(30 ی مانگ کاتژمێر 3 و 25 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە *459*.

هۆیدەر، 28 ی ئاب.

دەگەڕێمەوە سەر تێلێگرامی ژمارە 434 م.

بەگوێرەی برێك دەمگۆی با و لە بەغدا ئەم بەتالیۆنە هەر بەتەواوی لە لایەن کوردەکانەوە لە ناوبراوە. لە شوێنێکی بەرچاو و بە بێ بەرگری کە لە وانەیە لە ناکاو بەسەریاندا دابێت، بە پێچەوانەوە لە کامپی بەعقووبەوە ئینگلیزەکان دەڵێن ئەم بەتالیۆنە پاڵەوانیەتیەکی زۆری نواندووە و کوردەکانی راونا وەو خۆی بۆ جەنگێکی نوێ ئامادە دەکات. ئاسووریەکان لەوپەری وریایی دان.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 56

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 16 ی سێپتامبەری 1919 کاتژمێر 10 و 45 دەقیقە.

(17 ی مانگ کاتژمێر 12 و 50 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 480.

هەواڵی وا هەیە کەوا لەشکری هیندیە موسڵمانەکان لە کوردستاندا خیانەتیان لە ئینگلیزەکان کردووە لەو ئۆپێراسیۆنانەی لە کاتی ئاشووبەکانی ئەم دواییەوە رویانداوە، سەربازە هیندیەکان تەقەیان بە ئاسمانا کردووە، سەرکردایەتی ناچار بووە هەر بەراستی سوپا گەلێکی زۆر بکێشێتە دواوە

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فەرەنسی

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 57

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 9 ی ئۆکتۆبەری 1919 کاتژمێر 11 و 40 دەقیقە.

(10 ی مانگ کاتژمێر 7 گەیشتووە)

ژمارە *511.*

درێژەی تێلێگرامی ژمارە 480 م.

ئاوایی شیرناخی نزیك زاخۆ، ئەوەی کە لە لایەن (ووشەی نهێنی) چۆڵکراوە، کوردەکان هاتوون سووتاندوویانە و ژمارەیەك قوربانی مەسیحی هەن.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 58

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 18 ی ئۆکتۆبەری 1919 کاتژمێر 16 و 55 دەقیقە.

(19 ی مانگ کاتژمێر 3 و 50 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە *524*.

هۆنەیدەر: 16 ی ئۆکتۆبەر.

راگەیەندراوێکی ئۆفیسالی ئینگلیز لە کوردستانی ناوەند (کە لە 14 ی مانگ لە بەغدا بڵاوکراوەتەوە).

لە رۆژهەڵاتی رووباری خابوورەوە، لەشکرەکانمان چوونەتە ناو هەموو ئاوایییەکانی دوژمن، هەروەها شیوە هاوسێیەکانی سنووری ئاگربەسیشەوە frontière l'armistre بە دێر، شێریش، ئۆسیبی و خانیک- یشەوە.هەموو بەرەنگاریبوونەوەیەک بە ئاسانی دەستیبەسەردا گیراوەو و ئاسایش جێگیر بووە.

لە رۆژئاوای هەمان رووبارەوە، رەتلەکانمان ئەوانەی پەریونەتەوە دەربەندی گولی و سندی یان پاککردۆتەوە و بەرەو ناوچەکانی گۆیان پێشرەویانکردووە، ئەمانەی دوایی لە دوو چالاکی زیندوو دا شکاون. دۆڵەکانیان، ئاواییە سەرەکیەکەیان کیارە (ووشەیەکی نەناسراو) دەگرێتەوە داگیرکراوە و لە سۆنگەی ژمارەیەک کردەی دوژمنکارانەیان سزای توند دراون. لە تەواوی کوردستانی ناوەند " لە ناو سنوورەکانی ئێمەدا " لەو ناوچانەی پاککراونەتەوە لەشکرەکانمان خۆیان دەکێشنەوە.

شارل رۆ

Charles Roux

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 59

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 28 ی ئۆکتۆبەری 1919 کاتژمێر 8 و 50 دەقیقە.

(29 ی مانگ کاتژمێر 4 و 15 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە *543*.

به گوێرەی زانیارییەکان، ئیدارەی بریتانی بڕیاریداوە:

- ڕێگەیەك لە نێوان قزلرەبات (لەسەر ئەو ئاسنینە ڕێگەیەی بۆ خانەقی و کەرکووك دەچێ دروستبکات.
- ڕێگەیەکی دیکە لە نێوان توختەخالی ئامێدی (لەوانەیە بێجی بێ) و سلێمانی دروستبکات.

لە لایەکی دیکەوە، ڕێگەی نێوان بەغدا و کوت ئەلعەمارە دەبێ بەمزووانە تەمێنێ و ئاسنینە ڕێی فورات لە نێوان بەسرەو بەغدا دەبێ لە کۆتایی ساڵدا کۆتایی پێبێ.

شارل رۆ

Charles Roux

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 60

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 10 نۆڤەمبەری 1919 کاتژمێر 20 و 20 دەقیقە.

(15 ی مانگ کاتژمێر 11 و 40 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 563.

درێژەی تێلیگرامی ژمارە پێشوو.

گەیشتنی مسیۆنی Caujole تەواو بە فریامان کەوت، کارەکەی ئەو نێردەیە بووە پاڵپشتیەکی مۆراڵ و دڵسۆزی ئەو فرەنسیانەی کە ئەو ئەرکە (مسیۆن) mission رادەپەرێنن یادەوەریەکی لە بیر نەچوویان بە شوێن خۆیانەوە جێهێشت.

لە کۆتایی ساڵی 1917 ەوە ئەفسەرێکی ئینگلیز کەوا لە لایەن حکومەتەکەیەوە نێردرابوو، هات ئەو وادانەی (رووسەکان) بۆ سەربەخۆیی دروپاتە بکاتەوە ئەگەر ئێمە بەردەوام بین هاوشانی هاوپەیمانەکان بجەنگین.

وێرای ئەوەی ژمارەیەکی دیاریکراوی سەربازەکانمان لە گەڵ تورك و کوردەکان جەنگاون.

ئێمە زیانێکی زۆرمان لە دوژمن داوە کە بە هێزێکی 6480 سوارە، 3000 پیادە، 8 تۆپ و 8 میترالیۆز دەوریاندابووین، ئێمە سنووری خۆمان پاراست دژ بە 38500 تورك، 10000 کورد و 16000 فارس. لە فێڤریەوە تا تەمموزی 1918 نزیکەی یەك بە دوای یەك 14 جەنگمان کردووە، 884 دیلمان گرتووە، لە گەڵ 28 میترالیۆز، 6 تۆپ، 800000 فیشەکدان، 778 سەرمەناژەڵ و 200000 سەرە مەر بەرامبەر بەوە زیانی ئێمە 400 کوژراو، 708 بریندار، ئەفسەرێك، 400 پارچە چەك و 51 ئەسپ بووە. وێرای بۆمبابارانی 64 تۆپ و 200 میترالیۆزی دوژمن کەچی ئێمە هەر سەرکەوتین.

(درێژەی هەیە).

شارل رۆ

Charles Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 61

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 14 ی نۆڤەمبەری 1919 کاتژمێر 11 و 40 دەقیقە.

(18 ی مانگ کاتژمێر 12 و 55 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 578.

بە گوێرەی زانیارییەك لە سەرچاوەیەکی نهێنییەوە، دەسەڵاتکارانی بریتانیا داوایان لە حەمدی بەگی بابان کردووە کۆمەگیان بکات تا لە سلێمانی پرپاگەندەی ئینگلیزخواییان بۆ بکات.

حەمدی بەمزووانە لە بەغداوە بەرێدەکەوێ.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ

Charles Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 62

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 17 ی نۆڤەمبەری 1919 کاتژمێر 11 و 40 دەقیقە.

(18 ی مانگ کاتژمێر 12 و 55 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە *579*.

درێژەی تێلیگرامی ژمارە 575م.

<u>(نهێنی)</u>.

لە گەڵ ئەو ئینگلیزانەی لە لایەن کوردەکانەوە کوژراون، 14 سەربازی ئاسووری کەمپی بەعقوبەش هەبوون کە 10 یان لێکوژراوە. سەری ئەفسەرە بریتانیەکانیان بڕیووەو بە دارێکیان وەکردووە و کوردەکان بە دەوریەوە 3 ڕۆژ هەڵپەرکێیانکردووە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل ڕۆ
Charles Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 63

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 13 ی دیسامبەری 1919 کاتژمێر 15 و 10 دەقیقە.

(18ی دیسامبەر کاتژمێر 14 و 30 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 625.

لە سەرچاوەیکی ئینگلیزی و ووردەوە ئەوەییان پێراگەیاندم:

فرەنسیەکان زۆر بە زەحمەت ئۆرفەیان داگیرکردووە و لە ماردین لە گەڵ کوردەکان و بەدەویەکان بەرەو رووی بەرەنگاریەکی سەخت بوونەتەوە. فرەنسیەکان ناچار بوون تەقە لە بەرهەڵستکارەکان بکەن. ژمارەیەك کوژراو هەیە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 64

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 19 ی دیسامبەری 1919 کاتژمێر 16 و 30 دەقیقە.

(27 ی مانگ کاتژمێر 12 و 55 گەیشتووە)

ژمارە 635.

زانیوومە کە لەم رۆژانەی دوایی ئینگلیزەکان بە کەفالەت sous-caution لە (روشەی نهێنی) شێخ بەهائەدین[35] ، سەرۆکی ئایینی کوردەکان، کە شێخێکی زۆر گەورەی ئاوایی بامەرنی، هەرێمی ئامێدییە ئازادکردووە. شێخ جێگەی حەوانەوەی بۆ دانراوە و مانگانەیەکی 350 رووپییەی بۆ بڕاوەتەوە. شێخ قەدەغەیە بەغدا بەجێبهێڵێ.
ئەم شێخە لە وەتای سێ مانگەوە لە زیندان بووە.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

---

[35] شێخ بەهائەددین کوری شێخ سەلیمە. لە شێخەکانی تەریقەی نەقشبەندیە لە ئاوایی بامەرنی، خاوەنی نفوزێکی گەورەیە لە لای خەڵکی ناوچەی ئامێدی، بنۆرە: د.ولید حمدی، الكرد و كردستان في الوثائق البريطانية، لندن، 1992 ص:443

بنکەی ژین www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 65

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 16 ی دیسامبەری 1919 کاتژمێر 14 و 55 دەقیقە.

(18 ی مانگ کاتژمێر 2 گەیشتووە)

ژمارە *637.*

درێژەی تێلێگرامی ژمارە 632 م.

ئاغا پەترۆس بەو هیوایەی کە بەخشیشەکەی لە لایەن ژەنەرال گۆرۆو Gouraud ەوە پێبەخشرێ: هات ئەوەی بۆ لێکدامەوە کە پێشنیاری بۆ حکومەتی فرەنسی کردووە تا کارئاسانی پێویستی بۆ بکەن تا بەناو موسڵدا تێپەر ببێ لە سایەی پێوەندی هاورێیانەی لە گەڵ سەرۆکە کوردیە سەرەکیەکان. ئەو لەوە بێگومانە لەوەی لەوانیە ئەمە بەردەستبخات ئەگەر رەوشەکە لە ناوچەکە نەشێوێ و بتوانێ هەروەها ژمارەیەکی هەرچی زۆرتری لایەنگیر بە قازانجی فرەنسا بە کێش بکات. هاریکاریەکەی بۆ ئێمە سوودێکی گەورەی دەبێ.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 66

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 16 ی دیسامبەری 1919 کاتژمێر 17 و 15 دەقیقە.

27 ی مانگ کاتژمێر 17 و 20 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە *638*.

پروپاگەندەی زۆر و زەوەندەی دەسەڵاتکارانی ئینگلیز لە بارەی کاروباری ئەل-زوورەوە (ووشەی نهێنی) حەپەساویەکی زۆری لای خەڵك پەیداکردووەو بووەتە جێگەی قسە لەسەر کردن. راستیەکەی ئاشووبەکانی کوردستان هێشتا لە بیرمان ماوە کە سەرەتا ماوەیەکی دوورودرێژ لە خەڵکیان شاردەوە، دواتر زۆر بە کەمی ئاشکرایان کرد. منیش هەروا سەرسام بووم داوای هۆیەکیم لە خاتوو بیل Mlle Bell کرد، وەڵامی دایەوە کەوا هەواڵەکە زۆر بە خێرایی بڵاوبۆتەوە، شاردنەوەی بێسوودە: زێتر لەوە بەرپلێنگرین چونکە (ووشەی نهێنی) زێدەرەوی کارێکی ترسناکە. تایبەتمەندێتی ئەم بەڵگەهێنانەوە ئەوەیە کە دەسەڵاتکارانی بریتانی بۆ ئەم مەبەستە لەوەی پێشوو زێتر بە هێندی هەڵناگرن، خەڵك ئاگاداری رووداوەکانی کوردەکانن.

شارل رۆ

Charles Roux

کونسلی فەرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 67

وەزارەتی کاروباری دەرەوە

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 19 ی دیسامبەری 1919 کاتژمێر 7 .

(28 ی مانگ کاتژمێر 16 و 20 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە 649.

درێژەی تێلگرامی ژمارە 625 م.

بە شێلگیریەوە قاو وا بڵاوبۆتەوە گوایە شەرێکی خوێناوی لە نێوان فەرەنسیەکان و ئیتحادیەکان unioniste لە دەوروبەری ماردین بەرپابووە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فەرەنسی

بەڵگەنامەی ژمارە : 68

وەزارەتی کاروباری هەندەران

شیفرە خوێندنەوە

(بەغدا، 20 ی دیسامبەری 1919 کاتژمێر 14 و 30 دەقیقە .

(20 ی مانگ کاتژمێر 21 و 40 دەقیقە گەیشتووە)

ژمارە *650*.

<u>(بە پەلە).</u>

دەمگۆی ئەوە بـاوە کـە راپـەرینێکی زۆر تـەواوی عـەرەبی- کـوردی لـە ناوچەکانی قەلەمرۆی فرەنسەوی دا لە sonkalaat[36] – شـەرگات لـە مووسـل و زاخۆ بەرپابووە. دەڵێن گوایە عەرەبەکان هەتا ئەوەی دەستیان بەسەر شەرگات دا گرتووە.

ئەم رەوشە دەسەڵاتکارانی لە بەغدا زۆر نیگەران کردووە.

شارل رۆ
Charles Roux
کونسلی فرەنسی

[36] بە داخەوە نەمانزانی ئەم Sonkalaat یە مەبەست لە کوێ یە.

بەشی دووەم

ئۆرکینالی بەڵگە نامە فەرەنسییەکان

ژین
www.zheen.org

بنکەی ژین
www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

N° 118

H

BAGDAD, le 2 Mars 1919 - 9 h.50
reçu le 4 à 12h.55

Ismaïl (Bey) Cheikh des Yezidis est arrivé à Bagdad dernièrement.

Avant la prise de Mossoul, il avait réussi à capter la confiance du lieutenant-colonel Leachman: il lui avait fait croire qu'il était seul capable de commander des tribus et ce fonctionnaire lui avait confié le commandement du Sindjar (circonscription) (de) Mossoul), s'étant ensuite aperçu de son erreur, et surtout au point de vue (religieux), le chef reconnu (comme) patriarche étant Saïd propre neveu d'Ismaïl, qui n'avait eu, jusque là, que le commandement des gens de la Plaine, le commandement intégral a été en conséquence, attribué à Saïd par Leachman (au lieu d')Ismaïl éloigné du vilayet de Moussoul, et en résidence forcée ici.

Les Anglais ont surpris la bonne foi des Yezidis, pour leur faire signer une requête demandant leur protectorat; (Leachman) leur avait dit de choisir entre un Gouvernement musulman et la Grande Bretagne, n'étant pas musulmans il était naturel d'opter pour cette dernière./.

Roux, Consul français

بەڵگەنامەی ژمارە : 2

FAIRES ÉTRANGÈRES.

DÉCHIFFREMENT

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis.

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
(CHIFFRE)
Communiqué à ... 656
Nota le N° 5534

176. 4.

Bagdad, le 25 Mars 1919 à 7 heures 15.
reçu le 26 à 15 heures

Le Cheikh Abd-el-Kader, ancien député Kurde qui se trouve probablement à Constantinople en ce moment, serait très influent et professerait une grande et bienveillante sympathie pour les Chrétiens. Agha Petros me demande de le signaler à l'attention de Votre Excellence et à celle de notre Haut Commissaire en Orient ./.

Charles Roux

نکەی ژین
www.zheen.org

3 بەڵگەنامەی ژمارە :

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.

DÉCHIFFREMENT

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis.

668 ÉTRANGÈRES

N° 200

5762

BAGDAD, le 31 mars 1919 à 1 h 20

reçu le 2 avril à 13 h 30

Suite à mon télégramme n° 178.

Voici un nouveau document secret qui attribue à un Kurde de Bagdad les aspirations nationales que l'intérêt et la politique des agents anglais lui ont suggérées. le document est du mois de décembre et s'exprime en ces termes:

"Hamdi Bey desire voir une confédération kurde sous la protection britannique à partir du Kifri-Kanikin jusqu'à Van-Bitlis Diarbekir-Adana. Il y (aurait) au moins deux autres provinces au nord ouest mais au sujet desquelles il a peu d'information. Il rejette entièrement l'idée d'un état arménien indépendant, ce en quoi il a sans doute raison car les arméniens ne forment pas plus de 25 pour cent de la population.

Hamdi Bey dit aussi qu'il n'y aurait pas de troubles entre Kurdes et Chrétiens, et, là aussi, il a sans doute raison, car la soeur de Mar(Shi)moun partage la même opinion./. A SUIVRE .

ROUX

بەڵگەنامەی ژمارە : 5

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

673 J

N° 211

BAGDAD, le 4 avril 1919 à 12 h 20
reçu le 5 à 10 h 50

Agha Petros a adressé le 2 de ce mois à l'administration anglaise de Bagdad et m'a communiqué confidentiellement les renseignements suivants qu'il a reçus du Kurdistan :

"Les Turcs ont (constitué) un comité dont les membres viennent au Kurdistan pour la propagation des intérêts turcs. Les Kurdes également, ont constitué un comité national dont le chef, Cheikh Abdel-Kader (de Nare) est en ce moment à Constantinople. Les membres de ce comité reçoivent une (paye) mensuelle de 5 livres turques et au dessus.

"Le Cheik des (Kurdes) de Suleimanieh envoie deux représentants à la Conférence de la Paix avec une Mazbata signée par les Kurdes du pays; bien que cette pétition contienne en apparence des propositions en faveur du Gouvernement britannique, le but réel sera communiqué verbalement par ledit représentant et il sera entièrement différent du contenu de ladite Mazbata./.

ROUX, CONSUL DE FRANCAIS.

Communiqué à ...
5 Apil
1280

www.zheen.org

FAIRES ÉTRANGÈRES.

DÉCHIFFREMENT A-Im

N° 212

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

3323

DUPLICATA bis.

(676)

BAGDAD, le 4 avril 1919 à 16 h. 25

Reçu le 6 avril à 8 h.

Suite du n° précédent.

"Le chef des Kurdes persans du Nord Ouest, Simkou, emploie ses efforts à propager la cause des intérêts nationaux. Il a proposé au docteur PACKARD, de la mission américaine d'Ourmiah, de se mettre sous la protection des Etats-Unis d'Amérique.

"Saïd I a Taha, de Kars, est en ce moment à Ourmiah, avec Simkou; il correspond avec le cheikh de Suleimanieh en vue d'(essayer) une Union (nationale des Kurdes."

Agha Petros ajoute à ces informations:

Les Kurdes travaillent secrètement en faveur des Turcs et, à mon avis, il n'est pas prudent de recevoir au Kurdistan tous les officiers ~~turcs~~ Kurdes qui servaient sous les Turcs. Ils devraient être (expulsés) avec les officiers arabes, et les communications arrêtées pendant un mois ou 2, l'Arabie et le Kurdistan ayant la même religion.

Je suggère au Gouvernement britannique d'avoir des hommes de confiance parmi les Kurdes, les Arabes et les Turcs, pour surveiller le mouvement qui se développe dans le pays./.

ROUX.

بنکەی ژین www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

678

3465

N° 227.

8

Bagdad, le 9 avril 1919. 19 hr 15

reçu le 11 à 1 h

Je me réfère à mon télégr. 212.

Le Commandant Soiard a recueilli ce matin à l'Etat-major le renseignement suivant qu'il me communique à titre confidentiel:

Il y a en ce moment un mouvement très vif d'indépendance dans la région du Kurdistan entre Mossoul et Van. Les autorités britanniques disent que ce mouvement a été fomenté avant son départ pour Constantinople, par Ali-Ihsan qui aurait fait comprendre aux Kurdes que si les puissances européennes avaient le contrôle du pays, elles exerceraient des représailles contre les tribus qui se sont livrées au massacre de chrétiens.

Ayant entendu dire qu'un massacre de chrétiens (probablement des réfugiés des montagnes) par les Kurdes venait d'avoir lieu dans la région du Goyan -Yaila à 60 kms au Nord-Est de Zakho, l'officier politique anglais de cette localité a voulu s'y rendre : il a été assassiné en chemin dans des conditions qui ne sont pas encore éclaircies./.

ROUX.

www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.

DÉCHIFFREMENT

N° 230

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA.

Commu...
le
sous le N° 3540

BAGDAD, le 12 Avril 1919 - 1 h.15
reçu le 13 à 20h.35

TRES CONFIDENTIEL

Suite à mon télégramme 227.

A la suite du meurtre de l'officier politique de Zakho, le Colonel Leach(man) a insisté sur l'urgence d'une répression et il a préconisé deux mesures:

1°) faire occuper Djezirat-ib(n)-Omar par un détachement;

2°) faire attaquer les Kurdes-Goyan par d'autres tribus kurdes en bonnes relations avec les Anglais.

En ce qui concerne la première mesure le Grand Quartier Général de Bagdad a refusé d'étendre encore sa ligne de communication mais il a proposé (1 gr. faux) force d'Egypte d'exécuter l'opération. Celle-ci a répondu qu'étant donné la faiblesse de ses effectifs elle ne peut pas dépasser sa (ligne) d'occupation qui passe par Ourfa et un point à (112) kilomètres à l'Est de Arab-Punar sur la ligne du chemin de fer de Nissibin.

En ce qui concerne la seconde suggestion le Grand Quartier général a rejeté tout projet d'opération militaire, même exécutée par des tribus kurdes au delà de la frontière d'armistice, craignant qu'il en résulte des troubles dans toute la région. Toutefois sur l'insistance du commissaire civil une (seule) expédition

680

- 2 - BAGDAD Nº 230

de bombardement par aéroplanes va être exécutée sur le village des Kurdes-Goyan le plus compromis dans l'assassinat de l'officier anglais (capitaine Pearson)

(à suivre)

Roux

بنكەی ژین
www.zheen.org

پەڵگەنامەی ژمارە : 9

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE. DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT
N°.231

3563 682

BAGDAD, le 12 Avril 1919 - 18 h.50
reçu le 14 à ?

SECRET ET CONFIDENTIEL

Suite du N° précédent.

Il résulte d'un rapport reçu à Mossoul le 18 Mars, que vers la fin du mois de Janvier est arrivée à Mardin une lettre envoyée de Constantinople par Ansari Zadeh cheikh Mohammed Ali cheikh Abd-El-Kader de (1 gr. faux)nari et Amin-Badr Khan, qui annonçait la formation dans la capitale turque d'un Comité kurde dont faisait partie l'ancien vali de Mossoul et demandait que les notables kurdes entreprissent sur place une propagan-de intense pour la formation d'un (mot passé) kurde indépendant.

Plusieurs réunions eurent lieu. Millizadeh Mustapha Bey, Hadje Fari (?) et Mohammed Ali de la famille Hadj Kurmo se déclarèrent pour l'occupation britannique ou française, tandis qu'un cheikh nommé Mohamed Ali se prononçait en faveur des Kurdes.

Un parti (1 gr. faux) sémite (mot passé) en grande partie de massacreurs de chrétiens, réclamait des mesures extrêmes et notamment d'en finir une fois pour toutes avec les chrétiens et tous les autres témoins gênants du (passé). Les conférences n'aboutirent à aucun résultat.

Vers le (?) (Avril) 2 officiers kurdes, originaires de Mardin arrivèrent de Constantinople pour organiser des levées kurdes contre une occupation éventuelle européenne......

(à suivre)

Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 10

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFRÉMENT

Nº 232

68

H 3562

BAGDAD, le 13 Avril 1919 - 6 heures
reçu le 14 à 17 h.45

SECRET

Suite du Nº précédent.

Le 17 Mars une lettre de Abdel Hman Agha, chef des Kurdes Chirnak (30 kilomètres au nord-est de Djezireh) adressée au Cheikh Saidnouri, de Brifkham près du Dohok fut livrée par ce dernier aux autorités britanniques en même temps que deux autres lettres adressées aux tribus Hamaouand de la région de Suleimanie à Rechid bey, chef des Barouarbala (nord de Amadia) au Cheikh de Barzan (nord de Zibar) et à des notables de Suleimanie.

En résumé ces lettres poussaient à un mouvement de résistance contre l'occupation anglaise (et ne] cachaient pas que le mot d'ordre venait de Constantinople.

Un renseignement du 25 Mars donné par un Kurde de Diarbékir faisait connaître que la campagne était soutenue financièrement d'Egypte par un nommé Souraya bey alors qu'une communication du chef de l'Intelligence dit que cet indigène qui édite un journal arabe a toujours été pro-anglais et ajoute que s'il favorisait un mouvement d'indépendance ce ne peut être que sous la tutelle d'une "puissance mandataire".

(à suivre)

Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 11

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

N° 235.

H

8606

BAGDAD, le 13 Avril 1919 – 16 h.25

reçu le 15 à 14h.30

3

SECRET

Je me réfère ~~au (note)~~ télégramme de mon télégramme N° (174).

Voici le télégramme que le Commissaire civil de Bagdad a envoyé le 11 Mars dernier au Secrétaire d'Etat pour les Indes:

"Je réponds à votre télégramme du 24 Janvier au sujet de l'Assyrie.

Ce qui suit est un résumé des ~~(mots passés)~~ revendications qu'ils désirent soumettre à la Conférence de la Paix.

Point de première importance.

1°) Distinction nette entre eux et les Arméniens

2°) Rétablissement dans leur propre pays sous la protection britannique. Leur pays est kurde jusqu'aux limites: Djezir-et, Auseert, Bach-Kale et le territoire persan entre le lac Ourmiah et la frontière turque.

3°) la reconnaissance (par le) Gouvernement du Patriarche Mar-Chimoun comme chef de la nation.

Désirs subsidiaires:

1°) Relachement des captifs retenus par les Kurdes en Turquie et en (Perse).

2°) (Restitution) des terrains d'églises récemment saisis (par les) Kurdes.

3°) Délimitation des frontières des tribus et villages entre

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. A-Le TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

N° 236

BAGDAD le 13 avril 1919 à 13 h. 25

Reçu le 15 avril à 14 h. 25

8594

SECRET.

Suite du numéro précédent.

Cette communication a été adressée à Londres après les intrigues au camp de Bakouba dont j'ai rendu compte au Département et au sujet desquelles les documents secrets ci-apres ne laissent plus aucun doute.

Le 21 février, répondant à une lettre du commissaire civil, le général commandant le camp des réfugiés écrivait en cet effet

"J'ai rendu visite à Mar-Chimoun et à son comité pour qu'ils formulent les désirs de la nation assyrienne au sujet de leur future destinée (à) présenter à la conférence de la paix.

Une longue déclaration de leurs aspirations et de leurs objectifs m'a été en conséquence soumise par Mar-Chimoun hier, je l'ai examinée attentivement avec le capitaine Reed et je l'ai retournée dans le document ci-après, signé pour approbation par Mar-Chimoun. Son contenu lui a été soigneusement expliqué et traduit par le capitaine Reed et il ne peut y avoir aucune possibilité de malentendu futur. Le document a été signé aussi par le capitaine Reed et moi-même comme témoins de son acceptation par la nation assyrienne."

Voici maintenant le document en question:

"Premièrement. - Obtenir sécurité future sous le Gouvernement britannique et comme une nation unique, sur leur terrain natal

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

BAGDAD n° 236 (2ème feuille)

dans la zone Mossoul, Djezirch, Bach-Kala, Ourmiah et être autorisés à maintenir une force armée appropriée pour la protection de leurs foyers contre les attaques extérieures par les Kurdes, les Perses et les Turcs...

A suivre.

ROUX. Consul français.

بنکەی ژین
www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT A.L.

8593

N° 237

BAGDAD le 13 avril 1919 à 19 h. 40

Reçu le 15 avril à 15 h. 05

SECRET.

Suite du numéro précédent.

2° (Que les) Assyriens ne soient aucunement confondus (avec les) Arméniens et se voient attribuer un pays entièrement séparé où ils pourront régler leur future indépendance.

3° Que le Gouvernement persan soit requis de protéger la section des Assyriens qui étaient auparavant sujets persans, et d'assurer leur rétablissement dans le district au-dessus d' (Ourmiah). A cet effet, un consul britannique et le maintien d'une gendarmerie spéciale commandée par des officiers britanniques est (désirable).

4° Que le Gouvernement persan soit invité à effectuer la libération de tous les chrétiens retenus présentement en captivité par les Perses et les Kurdes en territoire persan.

5° Obtenir la restitution des terres privées et ecclésiastiques et des immeubles pris aux Assyriens par force dans les cinquante dernières années par les Turcs et les Kurdes, particulièrement ces derniers.

6° Que les (terres) d'Eglise soient sauvegardées à l'avenir afin que (leur) revenu puisse être affecté à l'instruction du peuple et soutenir l'Eglise.

7° Que toutes les terres ecclésiastiques de la nation

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

A-Le

3592 691

N° 238

BAGDAD, le 13 avril 1919 à 19 h. 55

Reçu le 15 avril à 14 h. 35.

Suite du numéro précédent.

9° - Punition de certains chefs kurdes et persans qui ont systématiquement pendant les dernières années opprimé et maltraité les chrétiens et assurance que cette tyrannie cesse. Parmi ceux qui (se montrent) les plus violents à l'égard des chrétiens sont les chefs kurdes suivants:

SIMKU DE(1 gr. fx)TUR qui a récemment assassiné par trahison le (1 gr. fx) assy...

RECHID BEY, de BERCUAR-BALA qui a dévasté le Tiari inférieur et assassiné le Malek Youssef, père du présent Malek Kochara.

SUTU DORAMAR qui, apres une conférence pacifique avec Mar-Chimoun, a massacré les femmes et les enfants de Kurnin (à) Diza."

Signé et scellé:

Mar...Polus Chimoun, Patriarche de l'Est.

Signé et scellé en notre présence par Mar Polus Chimoun, Patriarche de l'Est:

(suivent les signatures du Général Austin et du capitaine Reed)./.

ROUX.

www.zheen.org

692

DÉCHIFFREMENT

N° 235
[MINI]STÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
(CHIFFRE)
P. C.
16-4-19
N° 3621

8

Bagdad, le 14 avril 1919. 7 h. 45

reçu le 15 à 17 h 35

Me référant à mes télégr. Nos 230 à 234, il me paraît important de communiquer au Département à titre confidentiel (tous) les extraits des documents officiels que j'ai pu avoir sous les yeux sur la politique et les menées de nos alliés au sujet du Kurdistan.

Secret

Répondant à un télégr. du Secrétaire d'Etat à Londres en date du 28 octobre dernier, le faisant fonctions de commissaire civil à Bagdad télégraphiait ce qui suit le 30 du même mois:

L'offre primitive de Chériff Pacha a été référée dans votre télégr. du 4 décembre 1914 au Gouvt. de l'Inde. Une appréciation sur son utilisation possible est contenue dans votre dépêche secrète du 22 janvier 1915 au Gouvt. de l'Inde.

Le Foreign Office et le Secrétaire d'Etat pour les Indes sont indubitablement en possession du memorandum de l'entrevue de Sir P. Cox et Chériff Pacha daté du 3 juin. J'en envoie copie par la poste à Simla et à Téhéran. Sa conversation antérieure avec Sir P. Cox traite du Kurdistan méridional et je pense qu'il voudrait mieux que notre vigilance et la sienne dans les affaires Kurdes soient pour le moment limitées.

La question des Kurdes du Nord et des Arméniens n'est pas une de ces questions où Chériff Pacha peut utilement contribuer, ni une de celles qui sont, à mon avis, susceptibles

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.   TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE   DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

693

Bagdad N° 239.

-2-

d'être traitées suivant ses propositions. Je n'ai, pour le moment, en dehors de ce qui précède, aucune vue à émettre sur le sujet.

En ce qui concerne le Kurdistan du Sud si la situation militaire le permet et si les propositions faites dans mon télégr. du 27 octobre sont acceptées, je proposerai immédiatement dans tous les cas de former un Conseil Central des chefs pour le Kurdistan méridional sous les auspices britanniques. Il serait probablement installé à Mossoul ou bien Erbil, si le vilayet de Mossoul vient dans notre zone; autre proposition, si le petit Za(en) doit être la limite septentrionale de notre influence exclusive; je proposerai de centraliser les affaires du Kurdistan méridional autant que possible à Suleimanieh ./. (à suivre)

ROUX.

بەڵگەنامەی ژمارە : 16

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

MINISTERE DES AFFAIRES ETRANGERES
DECHIFFREMENT
(CHIFFRE)
Communiqué à ... I C.
le ... 16 - 4 - 19
sous le no ... 3627
No 240

J

BAGDAD, le 14 avril 1919 à 9 h 35
reçu le 14 à 14 h 45

Suite du n° précédent.

Dans l'une ou l'autre de ces éventualités, je suggère que le Chérif Pacha vienne ici de toute manière pour quelques mois pour se mettre en contact avec ses compatriotes qu'il n'a pas vus depuis son enfance(.)

S'il est désireux de rester et s'il est convenable , je tâcherai de lui (donner) un appui pratique tel qu'il le placerait dans la situation d'exercer son autorité et son influence (dans) nos intérêts et dans ceux de ses compatriotes.

Dans aucune de ces éventualités, je ne crois prudent de donner aux Kurdes, comme tels une représentation diplomatique séparée à Londres, encore moins à Paris. Lorsque leurs besoins ne pourront pas être satisfaits par les représentants britanniques sur place, il vaudra mieux les déférer au Gouvernement de (Sa Majesté). J'espère pouvoir être informé à la date la plus proche possible de la décision du gouvernement de Sa Majesté en ce qui concerne la politique (qui) doit être (adoptée) localement dans le Vilayet de Mossoul .

Ce qui précède a l'agrément du Général Commandant en chef (en) Mésopotamie./. A suivre.

ROUX CONSUL DE FRANCE

17 : بەڵگەنامەی ژمارە

FFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

No 241

P.C.

16-4-19

3523

635

J

BAGDAD, le 14 avril 1919 à 13 h 25

reçu le 15 à 1d h 30

Suite du no précédent.

S E C R E T.

Le 16 novembre, le Colonel Wilson télégraphie au Secrétaire d'Etat pour le (Ministre d'Etat) à Londres:

"Une députation représentant les principales familles résidant dans et en dehors de Bagdad est venue me voir aujourd'hui pour me demander de presser le Gouvernement de Sa Majesté de donner aux Kurdes l'occasion ~~(en anglais)~~ "of Orderly Progress" en déclarant que le Kurdistan doit être sous le protectorat britannique. La possibilité d'une confédération kurde a été (suggérée) par le Chef de la députation et accueillie avec enthousiasme.

Les chefs de partie expliquent que la position traditionnelle des français comme protecteurs des communautés chrétiennes en Orient, les rend incapables aux yeux des Kurdes dans la tâche de créer et entretenir une confédération kurde, tâche qu'ils considèrent le gouvernement de Sa Majesté être seul capable d'accomplir. Ils insistent sur la nécessité de comprendre - tous les Kurdes dans la Confédération."

Le lendemain 17 dans un télégramme où il décrit l'accueil enthousiaste fait au Major Noel à son arrivée à Suleimanieh

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis

DÉCHIFFREMENT

69

-2-

le Colonel Wilson reproduit que cet officier politique l'impression suivante : "Le mouvement national est si ferme que je n'envisage pas grande difficulté pour créer un État Kurde sous notre protection et avec le contrôle de notre officier politique sur la politique générale pourvu que nous prenions maintenant une prompte et vigoureuse action".

(gr. fx) faisant fonction (de) commissaire civil ajoute: "Le mouvement est si fort que je conseille fortement d'envoyer des officiers qualifiés pour assumer la charge directe des principaux services administratifs. Le Major Noel recommande l'initiative immédiate d'un mouvement semblable dans certains centres kurdes au nord de Mossoul. J'examinerai cette question aussitôt que possible./. A suivre.

C.Y.

بنكەی ژین
www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

بەڵگەنامەی ژمارە : 18

DÉCHIFFREMENT

649

N° 242. BAGDAD, le 14 avril 1919 à 17h25.

reçu le 16 à 7h45. 3638

Suite du N° précédent.

.... le 27 novembre; M. WILSON télégraphie au secrétaire d'Etat pour les Indes à Londres: Le major Noël rapporte que l'ordonnancement d'un Kurdistan indépendant sous le protectorat britannique, s'étendant jusqu'au bord du lac de Van; est un but qui peut être maintenant facilement (atteint) et le gouvernement de S. M. a le désir que cette idée soit localement encouragée. Je serais heureux d'être renseigné rapidement, autrement je crains que le gouvernement de S. M. et les puissances puissent "être mis en présence d'un fait accompli, qu'il sera très difficile de renverser".

J'envoie le major à Revandouz et à Nari avec les représentants du Cheikh Mahmoud pour soulever les tribus (et exclure le (1 gr, faux) d'un Kurdistan indépendant sous le protectorat britannique.

Dans ses instructions au dit Noël, le colonel Wilson disait le 26 novembre:

" Je crois nécessaire dans l'intérêt de la loi et de l'ordre " To lay due emphasis " sur la protection britannique et la responsabilité des officiers britanniques pour maintenir l'ordre et (1 gr, faux).

Les Kurdes ne peuvent pas plus se gouverner eux-mêmes que les Arabes à cause du mécontentement, des disputes intérieures et un fort gouvernement extérieur est nécessaire."

Enfin, le 11 mars dernier, le Colonel Wilson faisait la déclaration suivante au Caire(Egypte):"..../.

ROUX,

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

3687

TEXTE RECTIFIE

N° 243 J

BAGDAD, le 14 avril 1919 à 17 h 35
reçu le 16 à 7 h 30

Suite du n° précédent. SECRET

"Avec l'entière approbation du Commandant en chef en Mésopotamie, je propose à votre agrément d'envoyer le Major Noël, du Département politique de l'Inde, qui travaille (avec) cette force en Perse et xx au Kurdistan, depuis 4 ans, à Nissibin, avec des ordres de se rendre compte ostensiblement des conditions de la population chrétienne (en) prévision du rapatriement des (I gr. fx) et des voies et moyens pour assurer les approvisionnements locaux aux troupes que nous pourrions subséquemment envoyer dans cette zone. Tant que la zône sera attribuée à votre force, il sera sous vos ordres et sous les ordres des autorités (militaires) locales qui commandent les troupes sur cette ligne.

La raison de son envoi est d'obtenir des informations pour mon compte et pour celui du général à Bagdad, concernant la situation politique entre les Kurdes et les Turcs dans cette zone et concernant les conditions économiques pour communiquer au gouvernement de Sa Majesté, en vue de propositions à la conférence de la paix pour la disposition de cette (zone) Nos informations actuelles sont extrêmement défectueuses et (insuffisantes) pour me permettre d'examiner comme il convient les propositions actuelles (I gr. fx) (soumettre) concernant cette zone. à suivre/.

ROUX

بەڵگەنامەی ژمارە : 20

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

A-L.

MINISTERE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES

3696

N° 254

BAGDAD, le 16 avril 1919 à 7 h.

Reçu le 18 avril à 8 h. 20

Je me réfère à mes télégr. 236 et 238.

L'accord signé à Bakouba appelle les observations suivantes: par la limite qu'il indique, il englobe sous la dénomination "Assyriens" toutes les populations chaldéennes du vilayet de Mossoul, Or il n'y a de Nestoriens ni à Mossoul, ni à Djezireh, ni à Seert. En admettant que Marchimoun parle au nom de son peuple, il ne peut revendiquer comme sienne que la contrée confinée au versant de la chaîne principale du Kurdistan, entre Ourmiah et la vallée du (1 gr. fx) zab en aval de Djoulamerk. On néglige par conséquent de mentionner les Chaldéens catholiques en considérant tous les chrétiens du vilayet de Mossoul comme ressortissants temporels et spirituels du prétendu "patriarche de l'Est" pour présenter un document inexact à la Conférence de la Paix.

En connexion avec ce qui précède voir mon télégr. n° 239.

ROUX.

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE بەڵگەنامەی ژمارە : 21

DÉCHIFFREMENT

8733

907

257.

Bagdad, le 17 Avril 1919 à 10 heures 30
reçu le 18 à 23 heures 30 =

SECRET

Suite à mon télégramme N° 242 précédent.

Au mois de Janvier dernier le service politique de Bagdad prenait une décision par laquelle il plaçait sous le contrôle de l'officier politique de REVANDOUZ deux tribus KURDES situées sur la route de REVANDOUZ à NARI et les rattachait à l'"Etat autonome du Kurdistan méridional" à SULEIMANIE dont le chef est Cheikh Mahmoud.

L'Officier politique de Mossoul ayant protesté contre cette décision, alléguant que ces tribus n'avaient jamais dépendu de SULEIMANIE mais toujours de Mossoul, le Commissaire civil lui répond le 17 Janvier qu'il n'était pas en mesure de modifier la décision transmise déjà le 4. Et il poursuit textuellement comme suit :

" La situation politique présente nous oblige de constituer le Kurdistan en une entité politique et cette politique a été approuvée par le Gouvernement de Sa Majesté. Il s'ensuit que les tribus Kurdes qui sont prêtes et désirent s'unir à la (Confédération) kurde doivent être autorisées à le faire. J'espère pouvoir arranger une Conférence entre vous, le Major Noël et (moi-même) bientôt" */. = A Suivre = ROUX

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. — TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE — بەڵگەنامەی ژمارە : 22

DÉCHIFFREMENT

N° 263

309

H

SECRET
MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
P. C.
22-4-19
37991

BAGDAD, le 19 Avril 1919 - 6 h.30
reçu le 22 à 3 h.20

Suite du N° précédent.

Le Commissaire civil répond aussitôt de donner à ce chef Kurde la déclaration suivante: "Keurchid Bey a accepté le Gouvernement britannique à la place du Gouvernement Turc. Si les autres chefs Kurdes et les tribus habitant les montagnes qui viennent jusqu'au Tigre, à la Kabour et aux deux Zab, désirent faire de même, ils doivent en informer l'Office politique anglais le plus proche. Leur requête sera favorablement examinée et transmise au Gouvernement britannique. De cette manière, si Dieu veut, les Kurdes seront sous un Gouvernement juste et bienveillant".

Le 5 Février l'Office politique de Ra..ndouz télégraphie à Bagdad: "J'ai dit à Keurchid Bey de limiter ses (influences) sur la région de sa propre (tribu) (Bach-Kaleh) car il est fort anti-arménien. Je craindrais que ses vues et ses préjugés ne nous missent en conflit avec les intentions que nous aurions concernant la formation d'un état arménien". Et le 11 Février, l'Office (Rikoki-Sandjak annonce que Keurchid Bey promet en effet de limiter son activité politique aux régions d'Amedea et de Bach-Kaleh.

(à suivre)

Roux, Consul français

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis

DÉCHIFFREMENT

710

No 264

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
Communiqué à P.C.
le 22-4-19
sous le No 3800

H

BAGDAD, le 19 Avril 1919 - 12h.35
reçu le 22 à 14h.30

SECRET

Suite du No précédent.

Le 12 Février, (le) commissaire civil, répondant à la suggestion précitée du 19 Janvier au sujet de Kourchid bey, demande au major Noel quelle somme ce chef et sa tribu avaient reçu jusque là (et) ce qu'ils recevaient mensuellement.

Le 21 Février, l'officier de Rewandoz répondit: "que Kourchid bey avait été payé 300 livres turques et deux autres chefs importants 150 chacun, que les 400 roupies par mois reçues par Kourchid représentaient un traitement inférieur à celui d'un Kaïmakan turc, que son neveu Amin-bey et un autre officier de cavalerie Hamidieh recevaient la paye de leur grade", Quant aux subsides accordés aux tribus, dit-il, ce renseignement ne peut être fourni que par l'officier politique d'Erbil./.

Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 24

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.

DÉCHIFFREMENT

N° 265

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis.

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
P.C.
22-4-19
37 98

H

BAGDAD, le 19 Avril 1919 - 18 h.50

reçu le 22 à 4 h.20

Le même missionnaire dont j'ai entretenu Votre Excellence dans mon télégr. N° 154, a rédigé, à propos d'un mémoire adressé par Sourayn Bedr Khan (voir mon télégramme N° 232) à l'autorité anglaise, un rapport dont on me communique secrètement les passages suivants:

"J'assume la certitude d'un protectorat britannique (en) Mésopotamie et je fais remarquer que, dans ce cas, la puissance responsable pour un pays qui dépend de l'irrigation ne peut pas, comme nous l'avons vu en Egypte, être indifférent au sort des eaux supérieures des fleuves qui l'alimentent. Cela implique le contrôle britannique des destinées du Kurdistan et la richesse potentielle du pays en question est telle (sur ce point au moins Bedr Khan dit la vérité) qu'elle le promet une grande récompense. Le contrôle des (Kurdes), malgré leur réputation de turbulence, ne nous serait pas difficile, il serait nécessaire d'établir nettement tout à fait au commencement, que tous les droits miniers appartiennent exclusivement au Gouvernement car les ressources du Kurdistan en cette matière sont considérables......./.

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.

DÉCHIFFREMENT

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

J

5963

91.8

N° 270

BAGDAD, le23 avril 1919 à 7 h 20

reçu le 26 à 15 h 45

SECRET.

Vendredi dernier Agha Petros a reçu l'ordre (subit) de partir dans les deux heures pour Mossoul. Il a protesté et a refusé. Il a été (convoqué) hier par le lieutenant-Colonel Howell faisant fonctions de Commissaire civil. Ce dernier l'a interrogé (mots passés) Mar-Chimoun et ses (propres) sentiments à l'égard du patriarche nestorien et lui a annoncé la venue prochaine à Bagdad de Si-Tahar de Neri, qui est un personnage religieux dont l'influence est considérable dans le Kurdistan septentrional et s'était jusqu'ici tenu entièrement à l'écart.

Nos alliés anglais ont dû s'attacher Si-Tahar par des promesses ou de l'argent et ils espérent le faire (passer) pour le (I gr. fx) officiel des Kurdes et Pro-Britannique sans aucun doute.

Le Kurdistan, en effet, est trop divisé à l'heure actuelle pour que l'on puisse créer parmi les chefs indigènes un mouvement et l'on compte vraisemblablement sur ce personnage religieux dont l'influence (est) incontestable pour en être le (soi-disant) interprète./.

A SUIVRE.

ROUX

AFFAIRES ÉTRANGÈRES

DÉCHIFFREMENT

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA Lis.

4141

280

M.

Bagdad, le 29 Mai 1919 à 6 h 40 =
reçu le 2 à

TRES CONFIDENTIEL

(Je me réfère a) mes télégrammes 244 et précédents.

Agha-Petros me fait savoir qu'il a vu entre les mains du missionnaire Wigram Attaché à l'Etat-major du camp des réfugiés nestoriens à Bakouba une carte donnant les limites de l'Etat du Kurdistan méridional dont la frontière occidentale serait tracée en laissant à l'ouest Amadia et Mossoul et en englobant à l'est NERI et Akra. Le Docteur Wigram lui a dit que l'attribution de Mossoul à la France ou à l'Angleterre n'était pas encore décidée mais que la région d'Akra reviendrait certainement à l'Angleterre et que pour ces raisons on projette d'établir provisoirement les Assyriens autour de cette dernière ville en attendant qu'il soit possible de les ramener à leurs habitat(s) d'avant guerre. Ce renseignement confirme ce que je savais de la création d'un Etat soi-disant autonome du Kurdistan méridional dont l'officier politique est un nommé SOANE ancien explorateur du Kurdistan et qui est placé sous l'autorité nominale du Cheikh Mahmoud de Suleimanieh ce personnage n'a qu'une influence toute locale et c'est par une pure fiction que les autorités anglaises ont rattaché à son commandement les tribus kurdes entre Revandouz et Neri, qui, en réalité, sont absolument indépendantes

ROUX

./.

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT
HD.

4768

B.N°.

BAGDAD, le 14 mai 1919. à 6h55.

reçu le 21 à 10 heures

Si-Tahar le chef Kurde dont j'ai parlé dans mon télé. 270 est arrivé à Bagdad (il y a quelques jours). On me dit qu'il demande à se rendre à Paris pour plaider la cause du Kurdistan et que les Anglais ne l'y autorisent pas.

Ce chef (est) en rapports suivis avec le grand Nakib de Bagdad./.

ROUX.

تنكەی ژین
www.zbeen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 28

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.

K

DÉCHIFFREMENT

323

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis.

4837

Bagdad le 15 mai 1919 13h50
reçu le 23 a 11h

Pendant la dernière quinzaine les Kurdes du Nord de Zakho sont(venus) piller 7 villages chrétiens; la garde en avait été confiée a des Kurdes voisins et amis. Il est vraisemblable qu'ils se sont entendus pour (mot passé) sur les chrétiens. Les gardes se sont néanmoins vantés auprès des autorités britanniques d'avoir soutenu une défense vigoureuse, ce qui a permis aux Kurdes de soutirer aux anglais une provision de munitions. (L'attitude des Kurdes est devenue très arrogante depuis qu'ils (se)sont rendu compte de l'indifférence des anglais qui n'ont entrepris aucune action sérieuse a la suite de l'assassinat de l'officier politique de Zakho (voir mon télégramme 227).

Le bombardement contre Goyans n'a donné aucun résultat c/s a suivre./.

ROUX CONSUL FRANÇAIS

بەڵگەنامەی ژمارە : 29

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

R

528

1834

Bagdad le 16 mai 1919 6 h40

reçu le 23 à, 19h35

Suite à mon télégramme 526.

Mar Chimoun a été envoyé au Couvent Jacobite de Mar Mattei, à environ 20 kilomètres à l'est de Mossoul.

Au cours d'une réception en l'honneur du Général Mac MUNN, Si-Tahar (Févela) a dit à Agha Petros que les Kurdes craignaient les nationalités chrétiennes telles que les Assyriens, et les ~~arméniens~~ Arméniens qui, en se formant en Etat, engloberaient les Kurdes et leur imposeraient leur suprématie, mais que si ces premiers sans (aspirer) les nationalités, voulaient se borner à vivre en bons termes avec les Kurdes, ceux-là les verraient revenir parmi eux sans inquiétude.

Il est probable, dit-il, que les Anglais vont jouer de ce chef musulman comme d'un chef spirituel dont l'autorité s'étend à tous les Kurdes et lui faire ~~dux~~ faire des manifestations en leur faveur./.

ROUX

31 : بەڵگەنامەی ژمارە

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
(CHIFFRE)
5129

8. N°

K

BAGDAD, le 26 Mai 1919 - 17 h.50

reçu le 1er Juin à 16 h.45

Le Commissaire civil m'a dit ce matin que des événements d'une grande gravité venaient de se produire à Suleimanieh. Le (Prince) Mahmoud (voir mon télégramme N° 257) qui avait été nommé par les Anglais s'est soulevé, a armé tous ses hommes et fait emprisonner tous les (officiers) (politiques) britanniques du pays: deux auraient été tués. Dans un vol en aéroplane qu'il a effectué avant-hier, il a pu se rendre compte de la situation et a pu voir les prisonniers. Ce mouvement menaçait de s'étendre jusqu'à Revandouz; c'est une conséquence, m'a dit le Colonel Wilson, des 14 points du Président Wilson, les Kurdes ont en vue l'union des Kurdes de Perse et de Turquie pour la formation d'un état indépendant. Une (expédition) forte d'une brigade est envoyée pour rétablir l'ordre et empêcher le massacre des chrétiens./.

Roux, Consul français

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

5905

N°- 355. BAGDAD, le 30 mai 1919. à 14h20

reçu le 6 h s.h.

De la part d'Aghapetros, commandant en chef des forces assyriennes d'Ourmiah, pour M. Zobouni, délégué Assyro-Chaldéen Paris .

" 1°- La plupart des terrains depuis le lac d'Ourmiah jusqu'au lac de Van et depuis Diarbekir jusqu'à Mossoul appartiennent aux Assyriens.

Je connais très bien les conditions et la force des Kurdes, Dès le moment que la Conférence de la Paix nous permettra d'avoir lesterritoires de nos pères, nous pourrons les tenir sans la moindre crainte des Kurdes.

2°- N'oubliez pas que toute la partie Nord-ouest de la Perse a donné son aide entière aux Allemands et aux Turcs pendant toute la guerre et que cette partie n'a jamais gardé sa neutralité ./.

ROUX.

NOTE DU CHIFFRE.

Prière au service destinataire de démarquer le présent télégramme avant communication à des tiers./.

www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.

DÉCHIFFREMENT

N° 359.

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis.

5418

6

Bagdad, le 6 juin 1919. 18 h. 45

reçu le 9 à 7 h. 40

Suite a mon télégr. N° 353.

A la date du 3 de ce mois, le G.Q.G. a fait paraître le communiqué suivant:

Nos avions ont quitté leur base de Kirkouk le 2 juin, ils ont survolé Kara-Angir, Chamachial et la passe de Bazian. Ils n'ont pas vu trace d'ennemis, sauf une vingtaine de cavaliers à Kara-Angir et une vingtaine d'autres à Kara-(Sa)mar qu'ils ont bombardés avec mitrailleuses.

Il n' y a pas eu de combats durant les dernières 24 heures./.

ROUX.

www.zheen.org

F.

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

D.

N° 364

AFFAIRES ÉTRANGÈRES
(CHIFFRE)

P.C.
11 Juin 1919
5447

7761

BAGDAD - 10 juin 1919 - 8.15

reçu 11 à 9 heures.

Communiqué du Grand Quartier Général en date du 6 de ce mois.

"Nos avions ont bombardé des Kurdes ennemis. La situation n'a pas subi de changements."

Ce communiqué (et les) deux precedents (télégrammes N°359 & 361) ne sont pas véridiques, car d'après des informations puisées à bonne (source) la situation dans le Kurdistan serait très grave et les anglais auraient essuyé, dans différentes affaires, des echecs sérieux et subi des pertes nombreuses; ils auraient perdu notamment une centaine de conducteurs d'automobiles.

Je ne puis , à cet occasion, qu'exprimer de nouveau le regret que nous ne soyons pas encore représentés à Mossoul et (aussi) de ne pas connaître définitivement le sort de cette région que, malgré le télégramme N° 100 du 1° décembre 1918 de V. E. les Anglais prétendent être dans la zone anglaise./.

ROUX =

بەڵگەنامەی ژمارە : 37

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

5750

N° 380

765

BAGDAD, le 18 juin 1919 à 18 h. 45

Reçu le 23 à 7 h. 5

Suite à mon télégr. n° 371.

Un communiqué du Kurdistan Méridional à la date du 15 juin, dit qu'il s'est produit peu d'évenements pendant dernière semaine. Plusieurs des adhérents du cheikh Mahmoud l'ont quitté, mais il a une suite de cavaliers et de fantassins dans le voisinage de la passe de Bazyan. Quelques uns des villages impliqués dans les (hostilités) contre les Anglais ont été visités par les troupes de ces derniers. La propriété du Gouvernement britannique a été récupérée et des otages ont été pris comme garanties pour l'avenir. Des provisions sont apportées librement dans la zone (Ki)rkouk-Chamchamal. La situation générale est favorable./.

ROUX.

www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES.

DÉCHIFFREMENT

Dᵉˢ

Nº 382

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA. bis

5866

BAGDAD – 20 juin 1919 – 15.30

reçu 24 à 22 heures.

Suite à mon télégramme Nº 380.

Le 18 juin a 4 heures, les Britanniques ont avancé et (capturé) la passe Bazyan sans difficultés. Les pertes totales de l'ennemi ne sont pas encore comptées, mais parmi les prisonniers se (trouvent) les cheikhs Gharib et Mohamed Amin.

Les prises anglaises comprennent beaucoup de fusils des chevaux et des mitrailleuses.

La cavalerie a continué à avancer et elle est entree à Suleimanie dans la nuit. Tous les Britanniques qui étaient dans la ville sont sains et (saufs) ./.

ROUX =

بنكەی ژین
www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 39

AFFAIRES ÉTRANGÈRES. TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE . DUPLICATA bis.

DÉCHIFFREMENT

5235

N° 384

M

BAGDAD, le 25 Juin 1919 - 6 h.30
reçu le 27 à 4 h.15

TRES CONFIDENTIEL

Les chefs Kurdes avaient demandé naguère aux Anglais, en échange de leur amitié, d'éloigner (tous les) chrétiens des territoires kurdes, d'empêcher le retour des fugitifs et de leur livrer leurs biens et leurs (propriétés). Les Anglais n'avaient pas accepté a cette epoque, mais on m'assure de divers côtés que depuis quelque temps, les autorites britanniques cherchent à convaincre les réfugiés de Bakouba de se laisser transporter au Canada. La soeur de Mar-Chimoun (serait) en faveur de cet exode./.

Roux

www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 44

6016 AFFAIRES ÉTRANGÈRES

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis

DÉCHIFFREMENT

N° 400.

BAGDAD, le 17 juillet 1919 à 17 heures

reçu le 19 à 15h5.

Suite à mon télégramme 393.

Kurdistan méridional.

Communiqué du 15 juillet.

De petites colonnes sont encore engagées sur divers points, récupérant propriétés du gouvernement et (puni)ssant tribus et chefs qui se sont montrés hostiles durant récents soulèvements. Opposition a été rencontrée seulement au village Mortka que les Britanniques ont capturé en infligeant pertes 10 hommes à l'ennemi. Aucune perte du côté anglais./.

ROUX.

www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES — TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE — DUPLICATA bis

DÉCHIFFREMENT

V

0117

N° 405

Bagdad, 22 Juillet 1919 - 16 h. 20
reçu le 23 à 16 h. 15

Le Commissaire civil m'annonce que des désordres ont éclaté récemment /à) Amadiah à la suite desquels deux agents politiques et trois Anglais ont été tués par les Kurdes. Il pense que ces troubles sont locaux; des mesures sont prises pour empêcher qu'ils s'étendent.

Le (mot passé) Wilson ajoute dans sa communication datée d'aujourd'hui 22: "Le district d'Amadiah ainsi que vous le savez, contient un grand nombre de chrétiens pour la protection desquels nous sommes allés dans ce district (à l')origine et qui auront, je crains, à souffrir "comme résultat de cela"./.

ROUX

www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 46

AFFAIRES ÉTRANGÈRES

DECHIFFREMENT

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis

Nº 412

H

BAGDAD, le 26 Juillet 1919 - 6 h.20

reçu le 26 à 21h.30

TRES CONFIDENTIEL

Suite à mon télégramme 405.

Le patriarche Chaldéen est venu me communiquer hier soir une lettre de son vicaire à Mossoul datée du 21 de ce mois au sujet des massacres de Chrétiens d'Amadiah. Les tribus (Kurdes) de cette région se sont soulevées, ont tué les fonctionnaires anglais et indiens, et ont déclaré leur indépendance refusant de reconnaître l'autorité du Gouvernement britannique. A cette occasion, les Kurdes ont attaqué les villages chaldéens des environs, tuant, pillant et ravissant biens et personnes; la plupart des villages chrétiens qui avaient pu échapper aux massacres de la guerre, sont maintenant ruinés et aux mains des Musulmans. Chaque jour il arrive à Mossoul des (mot passé) qui apportent des nouvelles désespérées sur la situation présente.....

(à suivre)

Roux

بەڵگەنامەی ژمارە : 48

AFFAIRES ÉTRANGÈRES   TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE   DUPLICATA bis

DÉCHIFFREMENT

HD.

1 Bar ... 3

423.   BAGDAD, le 1er aout 1919. à 10h30

reçu le 3 à 0h45.

Suite à m/ tél. 419.

On affirme que dans les troubles d'Amadiah il y a eu 4.000 victimes chrétiennes. Ce renseignement provient de Mossoul et il me parait exagéré.

Les chrétiens d'Alkoche sont venus demander protection et (mot passé) au gouvernement de (mot passé) pour se défendre éventuellement contre une attaque des Kurdes. On leur aurait donné une quarantaine (de) soldats Syro-Chaldéens./.

ROUX.

2727

AFFAIRES ÉTRANGÈRES — TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE — DUPLICATA bis

DÉCHIFFREMENT

N° 429

2375 H 32

BAGDAD, le 4 Août 1919 – 16 heures
reçu le 6 à 14 heures

297

(Kurdistan) (Méridional).

Suite à mon télégramme 400.

Le 29 Juillet, une colonne opérant à 10 milles Est de Halabja a été fortement attaquée par des (mot passé) appartenant, croit-on, à l'autre côté de la frontière persane, (soutenus) par des villageois et des membres de tribus en deçà. Les attaques ont été repoussées (avec) de sérieuses pertes. Le même jour, un convoi à l'est de Halabja, escorté par un peloton, a été entouré et attaqué dans une gorge profonde. L'ennemi a été défait et le convoi a pu sortir sauf.

Les (gr. faux) de Halabja engagées dans ces actions se sont bien battues et elles ont subi quelques pertes.

Deux (colonnes) ont opéré durant les derniers jours dans les (districts) Sangas-(gr. faux)ra – dagh, sud ouest de Suleiman(ie)h. Plusieurs villages ennemis ont été visités; les (armes) ont été confisquées, quelques chefs hostiles (chatiés) et autres capturés./.

Roux, Consul français

www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA bis

HD.
DÉCHIFFREMENT

N°. 433. BAGDAD, le 5 aout 1919. à 13h
reçu le 6 à 20h25.

Kurdistan central.

Suite à m/ tél. N° (423) communiqué en date du (2) de ce mois. Après une marche difficile à travers un pays montagneux les troupes britanniques ont investi à l'aube du 1er aout, le village (de) Mou(1 gr, faux) dans le district d'Amadiah.

L'ennemi s'est rendu après une résistance de deux heures.

Un cheik important et ses parents se (trouvent) parmi (les) prisonniers.

Une quantité considérable de fusils et de munitions a été confisquéé./.

ROUX.

3073

www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES — TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE — DUPLICATA bis

DÉCHIFFREMENT

N° 434 Cl Paul 2/3 H

BAGDAD, le 5 Août 1919 -- 15h.50

reçu le 7 à 19 heures

3074 Suite du N° précédent.

Je me réfère à ma lettre N° 53,

TRES CONFIDENTIEL

Contrairement aux raisons données à cette date par le Commandement britannique, et sans en référer à Agha petro, un bataillon assyrien de Bakouba vient d'être envoyé à Mossoul via Bagdad. Ce bataillon est formé de 1000 hommes à pied et 200 à cheval, il doit être dirigé assez rapidement sur Zakho et Amadiah pour combattre les Kurdes./.

Roux

بنکەی ژین www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES

DÉCHIFFREMENT

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉ

بەڵگەنامەی ژمارە : 53

P.

No 446.

Bagdad, le 18 août 1939 à 9 h.45

reçu le 20 à 1 h.45

475

Suite à mon télégramme 433.

Kurdistan central. Après la surprise et la capture de Bamourni le 1er de ce mois, des colonnes britanniques ont visité tous les villages sud de Ser-Amadiah (sans) (rencontrer) de résistance jusqu'(au) village de Aradina qui a été enveloppé et capturé le 5. Le même jour les Britanniques ont occupé Amadiah sans opposition. Plusieurs personnes convaincues de complicité dans l'assassinat de l'officier politique et de ses adjoints ont été arrêtées. Quelques-unes ont été jugées et exécutées ou punies. Les autres sont soumises à une enquête.

Le 8, une petite colonne de reconnaissance a été attaquée au nord d'Amadiah et a subi des pertes en attendant l'arrivée des renforts de cette localité. Après une action prolongée par suite des difficultés du terrain et de la hauteur du tir, la principale crête de Ser-Amad(iah) a été enlevée par les Anglais et les (ennemis) repoussés vers le Nord avec des pertes ./.

ROUX.

بەڵگەنامەی ژمارە : 54

AFFAIRES ÉTRANGÈRES

DÉCHIFFREMENT

V

N° 450

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES (CHIFFRE)

7154

Bagdad, 22 Août 1919 - 11 h. 15
reçu le 23 à 11 h. 15

Je tiens d'une source essentiellement (mot passé) et digne de (mot passé) que les autorités ont remis, à la main, à divers chefs Kurdes, il y a quelques jours, une proclamation écrite pour être propagée dans tout le Kurdistan et dont la substance est celle-ci:

1°) Les populations de l'Arménie et du Kurdistan se gouverneront (gr.fx.) en se choisissant un roi ou en fondant une république;

2°) A la Conférence de la Paix c'est le Gvt. britannique qui a pris en mains la question du Kurdistan.

3°) des fonctionnaires turcs sont (seuls) responsables (3 gr. tronqués)

4°) Quant aux (Kurdes) (qui) ont été tués (par les) Arméniens, quelques fonctionnaires turcs (passés) arméniens sont responsables de leur mort ./.

ROUX

www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 55

AFFAIRES ÉTRANGÈRES

DÉCHIFFREMENT

V

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE DUPLICATA

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
CHIFFRE
7349

N° 459

Bagdad, 29 Août 1919 - 9 h. 5
reçu le 30 à 3 h. 25

Houeyder 28 Août.

Je me refère à mon télégr. 434.- D'après certains bruits qui circulent à Bagdad ce bataillon a été presque anéanti par les Kurdes. Placé à un endroit exposé et sans défenses il aurait été surpris pendant la nuit. Au contraire, au camp de Bakouba les Anglais disent que ce bataillon a fait des prouesses, (qu'il a) chassé les Kurdes (et se) préparent à lever un nouveau bataillon. Les Assyriens sont pleins de méfiance./.

ROUX

www.zheen.org

بەڵگەنامەی ژمارە : 58

DÉCHIFFREMENT

P.

N° 524.

V.

7714

Bagdad, le 18 octobre 1919 à 16 h. 55

reçu le 19 à 3 h. 50.

Moneyder, 16 octobre.

Communiqué officiel anglais du Kurdistan central (publié) à Bagdad le 14.

A l'est de la rivière Khabour, nos troupes ont visité tous les villages ennemis ainsi que les vallées limitrophes de la frontière de l'armistice y compris Deir, Cherich, Ousubi et Khanik. Toute opposition a été facilement maîtrisée et le calme a été rétabli.

بنکەی ژین
www.zheen.org

A l'ouest du même cours d'eau, nos colonnes ayant traversé et pacifié les vallées des Goulis et de Sindi ont avancé dans les Goyans; ces derniers ont été battus dans deux actions vives. Leurs vallées, comprenant le village principal Kie(1 gr. faux)ur, a été occupé et des punitions furent infl(ig)ées pour leurs nombreux actes hostiles. La totalité du Kurdistan central "dans notre frontière" ayant été pacifiée, (nos) troupes se retirent ./.

ROUX.

بەڵگەنامەی ژمارە : 59

AFFAIRES ÉTRANGÈRES

DÉCHIFFREMENT

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis

A-L. = O.

9163

N° 543

BAGDAD, le 28 octobre 1919 à 8 h. 50

Reçu le 29 à 4 h. 15

D'après les informations, l'administration britannique aurait décidé: 1° la construction d'un embranchement entre Kizilrobat (sur la voie ferrée all(ant) à Kanikin) et Kirkouk.

2° Celle d'un autre embranchement entre un point de la ligne de (l'Arménie) (probablement Baiji) et Suleïmanieh.

D'autre part, la voie entre Bagdad et Kout-el-Amarah doit être supprimée bientôt et le chemin de fer de l'Euphrate entre Bassorah et Bagdad doit être terminé à la fin de l'année./.

ROUX.

بەڵگەنامەی ژمارە : 60

DÉCHIFFREMENT

De

C.

N° 563 BAGDAD le 10 novembre 1919 à 20 h.20

reçu le 15 à 11 h.40

Suite du N° précédent.

L'arrivée de la mission Caujole nous fût d'un grand secours, son oeuvre fût considérable, elle fut notre soutien moral et le dévouement des Français qui la composaient a laissé un souvenir ineffaçable.

A la fin de 1917 un officier anglais, envoyé par son gouvernement, est venu nous confirmer les promesses (russes) d'autonomie si nous continuions à combattre aux côtés des Alliés.

Malgré le nombre restreint nos soldats s'opposèrent aux Turcs et aux Kurdes.

Nous infligeâmes aux ennemis qui nous entouraient des grandes pertes et, avec 6.480 cavaliers, 3.000 fantassins, 8 canons et 8 mitrailleuses, nous avons gardé notre front intact contre 38.500 Turcs, 10.000 Kurdes et 16.000 Persans.

De février à juillet 1918, nous avons livré presque successivement, 14 combats, capturant 884 hommes, 28 mitrailleuses, 6 canons, 800.000 cartouches, 778 bêtes de somme et 200.000 moutons contre la perte de notre côté de 400 tués, 708 blessés, un officier, 400 fusils et 51 chevaux. Malgré le bombardement des 64 canons et des 200 mitrailleuses ennemies nous avons été victorieux (à suivre) ./.

ROUX.

CHIFFREMENT

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
Communiqué à
N° 9650

MV

BAGDAD, le (14) 18 novembre 1919- 11 hres 40
reçu le 18 à 12 hres 55

N° 373

D'après une information de source secrète, les autorités britanniques auraient fait appel au concours de Ham(t)y-Bey-Baban pour aller faire de la propagande pro-anglaise à Suleimanieh.

Son départ de Bagdad aurait lieu prochainement./.

ROUX, CONSUL FRANCAIS.

بنکەی ژین
www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES

DECHIFFREMENT

TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE

DUPLICATA bis

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
(CHIFFRE)
11100
le
sous le N°

N° 635

H

BAGDAD, le 25 Décembre 1919 - 16 h.30
reçu le 27 à 12h.55

بنکەی ژین
www.zheen.org

J'apprends que les Anglais ont mis en liberté sous caution ces jours derniers à (mot passé) le Cheikh Baouaddine, chef religieux kurde très important du village de Bamarneh, dans le district d'Amadiah. Il est logé et reçoit une indemnité mensuelle de 350 roupies. Il lui est interdit de quitter Bagdad.

Il était depuis 3 mois en prison./.

Roux

AFFAIRES ÉTRANGÈRES — TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE — DUPLICATA

DÉCHIFFREMENT

6

107 88

N° 637

Bagdad, le 16 décembre 1919, 14 h. 55.
reçu le 18 à 2 h.

Suite à mon télégramme N° 632.

Espérant que son offre sera agréée par le Général (Gouraud), Agha Petros est venu m'expliquer qu'il proposerait au Gouvernement français de lui faire obtenir les autorisations nécessaires pour passer par Mossoul. Grâce à ses relations amicales avec les principaux chefs (kurdes), il est sûr d'obtenir d'eux que l'ordre ne sera pas troublé (dans cette) région et de pouvoir également enrôler un grand nombre de partisans à la cause française. Son concours ne peut que nous être d'une grande utilité./.

ROUX.

www.zheen.org

AFFAIRES ÉTRANGÈRES — TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE — DUPLICATA

DÉCHIFFREMENT

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
(CHIFFRE)
Communiqué à
sous le No

P.

No 638.

Bagdad, le 16 décembre 1919 à 17 h. 15
reçu le 27 à 17 h. 20.

La grande publicité faite par les autorités anglaises à propos de l'affaire de Deir-el-Zor a (mot passé) une vive surprise dans le public et fait l'objet de tous les commentaires. On se rappelle en effet les troubles du Kurdistan, d'abord tenus cachés longtemps au public, puis annoncés au compte-gouttes. Etonné moi-même, j'en avais demandé le mobile à Mlle Bell qui m'a répondu que la nouvelle s'en étant très vite répandue, il était inutile de la taire: on évitait de plus, par ce (mot passé) les exagérations dangereuses. Le spécieux de cet argument c'est que l'autorité britannique ne tient pas pour cela, plus que précédemment, le public au courant des évènements kurdes./.

ROUX, Consul français.

بەڵگەنامەی ژمارە : 68

AFFAIRES ÉTRANGÈRES — TÉLÉGRAMME A L'ARRIVÉE — DUPLICATA bis

DÉCHIFFREMENT

N° 650

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANG.
(CHIFFRE)
Communiqué à V
H 10867

BAGDAD, le 20 Décembre 1919 — 14h.30

reçu le 20 à 21h.40

URGENT

Il court le bruit qu'un soulèvement très sérieux arabe-kurde vient de se (produire) dans la zone d'influence française de Sonkalaat - Chergat à Mossoul et Za(k)ho. On dit même que les Arabes se sont emparés de Chergat.

Cette situation inquièterait beaucoup l'administration de Bagdad./.

Roux

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەشی سێیەم

ئیندێکس، بیبلیۆگرافیا

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئیندێکسی ناو

(لەبەردووبارەبوونەوەی زۆری وشەکانی (ئینگلیز، بریتانی، شارلْ ڕۆ، کۆنسولی فرەنسی، وەزارەتی کاروباری هەندەران، کورد) بە پێویست نەزانرا بخرێتە ناو لیستی ئیندێکسەکەوە.)

ئاراس (دار النشر):22

ئازاد (زانکۆ): 80

ئاسووری (ئاشووری):94,92,85,81,78,62,58,55,47,34,33,31,13

ئاشتی (کۆنفرەنس): 84,72,62,58,47,45,39,33,31,29,21,19,18

ئاغا پەترۆس (ئاغا پەترۆس باز): 95,81,62,58,55,53,20,19,18,13

ئەحمەد خواجە: 18

ئەرمەن: 58,38,29,16

ئەمین بەدرخان (میر ئەمین عالی کوڕی بەدرخانی میری بۆتان، بەدرخان): 52,27,25

ئەمین بەگ: 51

ئۆستن (ژەنەراڵ): 36

ئیتحادو تەرەقی (کۆمەڵە): 21

ئیتحادی: 97

ئیسماعیل بەگ (ئیسماعیل): 12,11

ئیمپراتۆریای عوسمانی: 25,19,5

ئێزدی: 25,12,11

بابان: 15,14

بارزان (هۆز): 27

بازیل نیکیتین: 27

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەرواری بالاّ (هۆز): 27
بعسنی (کاپیتان): 22
بێزەنتینی: 47
بێل (خاتوو): 96,53
پاکارد (دکتۆر): 20
پرسی کۆکس (سیر): 38,37
پوارسن (Poarsen)(کاپیتان): 24
تاهیر خان بەگ: 35
تورك: 90,84,51,49,45,34,32,20,18,11
جەرجیس فەتحوللاّ: 21
جەمال بابان: 14
جەنگی دووەمی جیهانی: 44,15
جەنگی یەکەمی جیهانی (یەکەمین جەنگی جیهانی): 76,39,33,5
چارلس ئـ. هووپیر: 58
حاجی فارای: 26
حاجی کورمە: 26
حەمدی بەگی بابان (حەمدی بەگ): 91,17,16,14,3
حەمیدیە (سوارە): 51
حوسێن پاشای خەندان: 39
خۆیبوون (پارت): 27
خالدی: 76,47
خورشید بەگ: 51,49
خۆیبوون (پارت): 27
رەشید بەگ: 35,27

بنکەی ژین
www.zheen.org

رەشید زەکی کابان: 18
رەفیق حیلمی: 22
روپیە: 51
رووس: 90
رید (کاپیتان): 36,31
زیباونی (Zebouni): 62
ژاکۆبیت: 58
سدیق سالح: 44,2
سلێمان نەزیف بەگ: 25
سمکۆ: 35,20
سۆتۆی ئۆرەمار: 36
سۆن: 55,43
سولتان عەبدولحەمید: 14
سوورەییا بەگ (سوورەییا بەدرخان): 58,28,27
سیارد (Sciard)(سەرهەنگ): 21
سەعید: 12,11
سەعید بەگ کوڕی عەلی بەگ کوڕی حوسێن بەگی گەورەی کوڕی حەسەن بەگ: 11
سەعید پاشای کوڕی حوسێن پاشای خەندان: 39
سەید ئەحمەدی بەرزنجە: 18
سەید تەهای نەهری (سەید تەها): 59,58,56,54,53,20
شێخ بەهائەدین کوڕی شێخ سەلیم (شێخ بەهائەدین): 94
شێخ سەید نووری بریفکانی: 27
شێخ عەبدولحەمید: 14
شێخ عەبدولقادری نەهری (شێخ عەبدولقادر): 25,18,13

بنکەی ژین
www.zheen.org

شێخ عوبەیدوللاَی نەهری: 15,8
شێخ غەریب: ,68
شێخ مەحموود ئەمین: 68
شێخ مەحموودی حەفید (شێخ مەحموود، شێخ مەحموودی سلێمانی، مەلیك مەحموود،): 94,70,67,61,55,48,43,22,20,14
شێخ محەمەد عەلی (محەمەد عەلی، ئەنساری زادە، شێخ محەمەد عەلی ئەنساری): 26,25
شێخ محیەدینی جەزیرە: 60
شێخی بارزان: 27
شەریف پاشا: 39,38,37
عەبدال ئامان ئاغا: 27
عەبدولحەمید حەسیب ئەلقەیسی: 13
عەرەب: 44,23,20
عەزیز ئەلحاج (دکتۆر):53,11
عەلی ئیحسان (عەلی ئیحسان پاشا، ژەنەراڵ): 21
عوسمانی: 39,27,21
فاتیمە ئەحمەد موراد: 8
فرەنسی: 97,95,93,73,41,39,27,26,18,17,14,8,7,5,2,1
فوئاد حەمەخورشید مستەفا،(دکتۆر): 39
ڤانسین،(کۆشك): 5
کاوجول،(مسیۆن): 90
کلدانی: 78,33
کوردناسی (کوردۆلۆگی): 27,8
کوردی: 98,95,55,48,42,41,33,28,27,24,23,7,6,3,1
کورنییادزە: 36

بنکەی ژین
www.zheen.org

گۆردن: 43
گۆروو (ژەنەرال): 95
گۆیان (هۆز): 22
لیۆد ژۆرژ: 19
لیچمەن (مولازم، کۆلۆنێل): 43,23,12,11
محەمەد پاشای خدێوی کوڕی سلێمان پاشای کوڕی ئەوڕەحمان پاشا: 14
مار شەمعون (مار پۆلص شەمعون):69,59,58,53,47,36,31,29,16,13
مار مەتی: 58
مار ئەستۆریۆس: 47
ماك میوهن (ژەنەراڵ): 58
مەسیح: 58
مەلەك خۆشارا: 35
مەلەك یوسف: 35
موحەمەد عەلی: 26
موستەفا بەگ (میللی زادە): 26
موسی بەگ: 35
موکریانی (دار النشر):: 39
میر بەصری: 25,15,11
مینا خاتوون: 11
ئەجاتی عەبدوللا:27,8,2,1
ئەستۆری: 58,55,53,47
ئەقشبەندی: 94
ئەقیبی بەغدا:56
نویل (ئەدوارد چارلز ولیام نویل): 51,48,45,44,43,42

بنکەی ژین
www.zheen.org

هۆویل (مولازم): 53

هیندی: 86,76

ویگرام (کۆمیسێر، دکتۆر): 55

وەلید حەمدی (دکتۆر): 94,35,25

ویلسۆن (کۆلۆنێل): 75,61,43,42,41

یۆنگ: 44

یەعقوبی: 58

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئیندێکسی شوێن

(لەبەر دووبارەبوونەوەی (بەغدا) بە پێویست نەزانرا بخرێتە ناو لیستی ئیندێکسەکەوە.)

ئارادینا (ئاوایی): 83

ئاشورستان: 29

ئاکرێ:55,11

ئامریکا (وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا): 20

ئامێدی: 94,89,83,81,78,77,76,75,55,50,27,11

ئەدەنە: 16,3

ئەرمەنستان: 84

ئەستەمول: 27,14

ئەلعەمارە: 89

ئەلقوش: 78

ئەڵمانیا (ئەڵەمان): ٦٢و٨

ئەنگلستان(ئینگلستان،بریتانیا): 58,55,53,44,37,33,30,14,12,5

ئورفە: 93,33,23

ئۆسیبی: 88

ئێران: 53,45

بادینان: 47

باشقەڵا:50,49,32,29

بامەڕنی: 94,83

بەرتللە: 58

بەرلین: 8

بەرواری باڵا: 35

بەسرە: 89,46,25,5

بنکەی ژین
www.zheen.org

بەعقوبە: 92,85,81,69,55,47,31

بتلیس: 16,3

بەیروت: 53,11

بللو: 22

بۆتان: 27

بیجۆ (دێ): 22

بێجی: 89

بیرە کبرا: 11

تۆرعابدین: 58

تاران: 38

تەلەعفەر: 11

تورکیا: 39,35,25

پاریس: 62,56,40,39,19,5

پشدەر: 14

پێنجوین: 14

جەزایر: 17

جەزیرە: 58,47,32,29,27

جەزیرەی ئیبن عومەر: 23

جۆلەمێرگ (ڕووبار): 47

چەمچەماڵ: 67,64,63

خاپوور (ڕووبار): 88,49

خارپوت: 21

خانەقین (خانەقی): 89,14,3

خانیك: 88

بنکەی ژین
www.zheen.org

دەربەندی بازیان: 68,67,63

دەربەندی سندی: 88

دەربەندی گولی: 88

دەچڵە: 49

دهۆك: 27,11

دیاربەکر:62,33,27,16,3

دێر: 88

ڕانیە: ١٤

ڕواندوز (ڕەواندووز): 61,55,51,49,48,43

زاب: 49,47

زابی بچوك: 38

زاخۆ: 98.87,81,60,57,23,22,11

زێبار: 27

سۆنکەلات (Sonkalaat): 98

ستۆکهۆلم: 39

سەلماس: 33

سەنگەسەر: 79

سلێمانی:
91,89,79,73,72.71.70,68,61,55,48,44.43,42,38,28,27,20,18,14,2

سنجار: 11

سنجاقی Rekeui : 49

سوریا: 27

سیملا: 38

سیرت (سیعرت): 47,33,29

شام: 27

بنکەی ژین
www.zheen.org

شەرگات: 98

شەنگال: 11

شیرناخ: 87,27

شیریش: 88

گۆیا یالیا: 22

گوڵعەنبەر: 72

گۆیان: 88,57,24,23

عەبابەیلێ: 72

عێراق: 58

فارس: 90,35,33,32,29

فەرەنسا: 98,95,55,33,5

ڤاتیکان: 47

قەرەداغ: 79

قەرەسەمەر: 63

قەرەقووش: 58

قەرەهەنجیر: 67,64,63

قزلرەبات: 89

کۆنستانتینۆپل: 27,26,25,21,18,13

کەرکوك: 89,67,63

کەنەدا: 69

کفری:14,3

کوت: 89

کوردستان:
96,94,86,84,65,58,55,54,53,52,48,47,45,43,41,37,35,33,29,28,25,22,21,20,19,18,17,15,14,2,1

بنکەی ژین
www.zheen.org

کوردستانی باشوور (کوردستانی خواروو، خوارووی کوردستان، کوردستانی عێراق): 79,74,67,58,55,48,47,43,38,22

کوردستانی باکوور: 58,53

کوردستانی ناوەند: 88,83,82,80

لەندەن (لندن): 94,43,41,40,39,37,35,31,25,21,15,14,13,11,5

مۆدروس: 5

مۆرتکە (ئاوایی): 74

ماردین: 97,93,26,25

مارسیلیا: 37

مەدەقەسکەر: 17

مەرگە: 22

مو (ئاوایی): 80

موسڵ: 98,95,81,78,77,76,65,62,58,55,53,48,47, 42,40,38,35, 33,32,25,21,12,11,5

میزۆپۆتامیا: 52,45,44,40

میسر: 52,44,27,23

نەسیبین: 45,23

نەهری: 55,48,43

هەکاری: 47,33

هەڵەبجە: 79,72,14

هەولێر: 51,39,38,22,11

هیندوستان (هیندستان): 45,43,38,37,29

وان: 43,62,21,16,3

ورمێ: 73,62,47,33,32,29,20

بنکەی ژین
www.zheen.org

بیبلیۆگرافیا

- رەفیق حلمی، یادداشت: کوردستانی عراق و شۆڕشەکانی شێخ مەحموود، بەشی یەکەم، چاپی دووەم، هەولێر، 1988

- مێجەر نۆئیل، سەرنجدانێکی بارودۆخی کورد، لە عەرەبییەوە وەرگێڕانی: سدیق سالح، سلێمانی، 2001،

- ئەحمەد خواجە، چیم دی، بەرگی یەکەم، بەغدا، 1968

- د. ولید حمدي، الكرد و كردستان في الوثائق البريطانية، لندن، 1992

- مير بصري، اعلام الكرد، منشورات رياض الريس للكتب و النشر، لندن، 1991

- جمال بابان، بابان في التاريخ و مشاهير البابانيين، بغداد ، 1993

- جرجيس فتح الله، يقضة الكرد: تاريخ سياسي 1900-1925، منشورات دار ئاراس، کوردستان، هەولێر، 2002

- د. فواد حمه خورشيد مصطفي، القضية الكردية في المؤتمرات الدولية، منشورات دار موكرياني، هەولێر، 2001،

- عبدالمجيد حسيب القيسي، الاثوريون، منشورات مركز الموسوعات العالميه- لندن، 1999

- د.عزيز الحاج، القضية الكردية في العشرينات، الموسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت، 1985

Stéphane Yerasmos., Les kurdes et le partage du Moyen-Orient, 1918- : 1926, In Elizabeth Picard (sous la dir. de)., La question kurde, Ed. Complexe, 1991

Charles A. HOOPER., L'Iraq et la société des Nations, Paris, Libraire de la Cour d'Appel et de l'ordre des Avocats, Paris, 1927

La question Assyro-Chaldéenne : étude et notes, Paris, Imprimerie Henry Maillet, 1921

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنکەی ژین
www.zheen.org